

BUDA FERENC
PESTEN ESİK A HÓ

*Pesten esik a hó
Keringve kavarogva
A Dunán a habokra
Lelküik-vesztett romokra
Kívért ablakszemekre
Kékszájú emberekre
Csepelre és a Gyárra
A moccanatlan Várra
Tépett szélű sebeken
Dacoló üzemekben
Aszfaltra száradt véren
Megül halottféhéren
Hordja a szél a földön
Viszi a szél az égen
Pesten esik a hó
Nyílt sebre friss kötésnek
Pest talpig hófehérben*

EGYÜTT

EGYÜTT 2016/5

EGYÜTT
IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2016
5

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA * XIV. ÉVFOLYAM

TARTALOM

BÍRÓ JÓZSEF: PAX VOBIS ... PAX VOBISCUM (az 1956os forradalom és szabadságharc mártírjainak emlékére).....	2
SHREK TÍMEA: Nagyanyám, Az árva, Olja néni, 11482 (kisprózák)	3
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A szitakötő, Kialvó glória, Attól fogva (versek).....	11
HORVÁTH SÁNDOR: Szívregés. Gecse Endre a KGB ungvári börtönében (színmű öt képben).....	14
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Mentség nincsen (novella).....	34
CSORNYIJ DÁVID: Je suis Hongrie, Ébredés utáni gondolat (versek) ...	44
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (regényrészlet)	45
GYÖRKE LÁSZLÓ: Feltámadni a versben (Beszélgetés Csoóri Sándorral 2000 januárjában a Kölcsey-díj kapcsán)	55
CSORDÁS LÁSZLÓ: Sáfáry László hazatér? (Beszélgetés Finta Évával)	60
LENGYEL JÁNOS: A sátán fattya bolgárul (Beszélgetés Nelli Dimova műfordítóval)	66
KÉSZ MARGIT: „Foly a szent vére, szomorkodik szent lelke, hervad szent színe” – archaikus népi imádságok Kárpátalján (tanulmány)	71
DUPKA GYÖRGY: ’56 Kárpátalján. Pártfeladatot „vakon teljesítő” és „elhajló” írástudók (tanulmány)	84
KOVÁCS ELEONÓRA: Bús düledékeken (Zubánics László: <i>Világok végein</i>)	98
MARCSÁK GERGELY: Újabb árnyalat a szürkéhez (Lőrincz P. Gabriella: <i>Szürke</i>)	102
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	105

BÍRÓ JÓZSEF

PAX VOBIS ... PAX VOBISCUM

az 1956os forradalom és szabadságharc mártírjainak emlékére

röptet ... a szél ... kócpihéket
... - *jegenyék* csúcs - *magasában* - ...
festek egünkre - ... - álomi - kéket
... - *átkelni* - ... csónakot ... százat ...

cellája mélyén kushad ... a **NYÁR**
... áristomában ... az **ŐSZ** is ...
EGYIKNEK ... - *megváltó* - golyó - halál
... **MÁSIKNAK** ... bitófa ... (- *kőrís* -) ...

lelövetettek - ... - felkötöttettek
... - : jeltelen - sírjaik ... *sírnak* ...

s **ti** ! ... ha 'kik gyertyát gyújtani mertek ! ?
... - : ... *hány* *arca* *van* *még* ... a ... *kínnak* ... ?

SHREK TÍMEA

NAGYANYÁM

Iszonyú fejfájás gyötört, hazaszöktem az iskolából. Egész úton szédültem, az a nyolcszáz méter, amit a házunkig kellett megtenni, egy örökkévalóságnak tűnt. Senki sem volt otthon. Anyám a piacon dolgozott, öcsém iskolában, nővérem az egyetemen. Apámra nem emlékszem, merre járt. Gyógyszert vettem be és lefeküdtem az ágyra.

Kisírt szemmel, ordítva ébredtem arra, hogy anyám rángatja a karomat.

– Ébredj fel! – szólt rám anyám.

– Mama rosszul van.

– Tessék?

– Azt álmodtam, hogy térdel az ágy előtt és nem kap levegőt.

Nagyanyám asztmás volt, nehezen lélegzett, zsebében vagy táskájában mindig ott lapult a pipa. Az álmom annyira valóságosnak tűnt, hogy fájós fejfel biciklire ültem és elindultam a város másik végébe megnézni őt.

Hosszan nyomtam a harmadik emeleti lakás csengőjét. A szomszédok azt mondták, otthon van, a kutya is ugatott rám bentről. Néhány perc múlva megérkeztek a szülei, valamelyik lakó hívta őket.

– Sehová sem megy a kutyája nélkül – mondta apám és vállával nekifeszült az ajtónak.

Kétszer rugaszkodott neki, mire a felső zár roppant egyet és megadta magát. Az ajtó kinyílt. A konyha üres volt, a kutya ott csaholt a lábunk alatt. Beléptünk a szobába, nagyanyám az ágy előtt térdelt. Fejét a markába hajtotta, mint aki imádkozik. Anyám jobb karja alatt ragadta meg, de az csak intette a fejével, hogy ne tegye. Apám mentőt hívott. Hosszúnak tűnt az idő, amíg meghallottam a sziréna hangját. Anyám a szekrényhez ment, ruhákat és törölközőt szedett ki belőle. Én addig segítettem felállni nagyanyámnak. Átöltöttük.

A mentősök felértek a lakásba. Megmérték a vérnyomását, a szívhangot is ellenőrizték. Aztán injekciót adtak be neki, amitől hamarosan jobban lett.

– Be kell jönnie a kórházba megfigyelésre – mondta a felcser.

Nagyanyám rám nézett, majd rá. A tekintete szúrós volt.

– Ha én bemegyek, nem jövök ki – válaszolta dühösen.

– Anyu! Ne beszélj hülyeségeket, indulj, mert itthon nem lesz jó vége – csattant fel anyám és már tessékelt is ki az ajtón. Láttam rajta, hogy csak erősnek akar tűnni, de nagyon meg van rémülve.

Nagymama lehajolt, megsimogatta a kutyáját. Beszálltak a mentőautóba, mi apámmal hazamentünk.

Még aznap este meglátogattam a kórházban. Anyám egy széken ült mellette. Az éjjeliszekrényre raktam a vacsorát, nagymama levest kért. Nem tudtam kinyitni az üveget, a forró levestől rászorult a fedő, sokáig bíbelődtem vele, mire az öreg kifakadt:

– Olyan vagy, mint apád!

Kinyílt az üveg, kanalat raktam bele, odaadtam neki. Megfordultam és halkán sírni kezdtem. Tudtam, hogy sohasem szerette apámat. Ezzel a mondattal azt is mondta, hogy engem sem.

– Jó éjszakát – búcsúztam el tiszteletudóan, de már indultam is az ajtó felé, le a lépcsőkön, ki a bejárati ajtón, keresztül a kórházkertben, egészen az autóig. Apám követett.

– Ne foglalkozz vele, tudod, hogy beteg. Holnapra el is felejt. nyugtatott. Hamarosan követett minket anyám is, hazamentünk.

Korán ébredtem, anyám már reggelit készített. Bőven pakolt a betegnek is. Öcsém iskolába indult, mi pedig a kórházba. Anyu kiszállt az autóból.

– Te nem jössz? – fordult felém.

– Nem akarok.

– A tegnapi miatt?

– Is. Ha olyan vagyok, mint apám, akkor nem hiányzom oda.

Anyu felment a lépcsőkön. Be a terembe. Tíz perc sem telt bele, láttam kijönni a bejárati ajtón, kezében a tegnapi összecsomagolt holmival. Arca kifejezéstelen volt.

– Hazaengedik? – kérdeztem.

– Azt mondták, hajnalban kiment rágyújtani. A csomagja össze volt pakolva az ágy végében.

– Mondtak még valamit?

– Csak annyit, hogy holnapután jöhetünk érte. Addig el kell intézni a temetést.

AZ ÁRVA

Szöke cigánylány volt. Göndör fürtjei a derekáig értek. Hatalmas, tengerkék szeméből áradt a jóság. Kilencéves volt. Édesanyja minden reggel elkíserte az iskolába. Jól öltözött, kellemes megjelenésű, orosz asszony volt. Leila kitűnt a koszos cigánygyerekek közül, szépségével és hófehér bőrével. Egyszer megkérdeztem az anyját, miért ebbe az iskolába járattja a gyermekét. A válasz egyszerű volt: „Rákos vagyok. Nem maradt sok hátra.”

Eltelt egy tanév, a lány napról-napra szomorúbb lett. Édesanyja mind ritkábban kísérte már el.

Egy keddi napon, délután a folyosón állt és várt.

– Anyukádat várod? – kérdeztem tőle.

– Igen, de nem tudom, hogy jön-e. Reggel nagyon rosszul volt.

– Egyedül nem mehatsz haza?

– Nem. Akkor kikapok.

– Apukád?

– Ő meghalt. Még régen.

– Sajnálom.

– Tetszik tudni, megitta a mérget.

– Miért?

– Anyuka azt mondta, azért, mert részeg volt.

– Testvéred van?

– Igen. Egy. Bella. Ő már nagy. Van neki gyereke is.

Az említett testvér már be is lépett az ajtón, megragadta a kislány karját és gyors léptekkel indult ki.

Másnap a gyerek nem jött iskolába, harmadnap sem. Egész héten hiányzott.

Hétfőn reggel, amikor a létszámot ellenőriztem, láttam, hogy megérkezett. Haja kócos volt, fejét az asztalra hajtotta. Zokogott. A többiek csak bámulták, nem nevettek rajta, de közel sem mentek hozzá. A teremben néma csend volt. A tanárnőjük megsimogatta a hátát, de a kislány csak még keservesebben sírt. Nekem tovább kellett mennem.

Délután ott állt a folyosón és várt. Figyeltem. Néha-néha elejtett egy könnyecseptet, megpróbálta visszafojtani a sírást.

– Hát te? Megint vársz?

– Igen, de hiába.

– Miért?

– Anyuka már nem jön értem.

Ahogy ezt kimondta, azzal a keservesen elcsukló gyermeki hanggal, olyan szomorúságot éreztem, mintha az én édesanyám halt volna meg. Odamentem hozzá, megöleltem, hirtelen más nem jutott eszembe. A gyerekek meg csak sírt és panaszkodott.

– Anyuka meghalt! Mi lesz velem nélküle? – hajtogatta.

– Nyugodj meg – szóltam hozzá.

– Ma temetik. Nem akarok hazamenni.

– Hány órákor?

– Kettő.

A falióra egy óra tizenkét percet mutatott.

– Gyere be velem a tanáriba. Ne állj itt egyedül.

Szófogadóan jött mellettem, aztán megfogta a kezem. Úgy szorította, mintha sohasem akarná elengedni. Hagytam neki. Leültünk a terem legvégében. Hátizsákjából rajzfüzetet és ceruzát vett elő. Tiszta oldalt nyitott és rajzolni kezdett. Házat kerítéssel, mögé fákat, hegyet és mosolygós napocsát. A ház elé kislányt, mellé az anyját. Annak fejére glóriát. Aztán fogta a fekete ceruzát és összefirkálta.

Kopogtak az ajtón. A nővére volt.

– Jó napot. Leila?

Közben a gyerekek igyekezett az asztal alá bújni.

– Itt van.

– Leila! Mássz ki! – ordított rá.

– De én nem akarok...

– Menni kell a temetésre, gyere már! – elkezdte rángatni a kislány karját, aztán rácsapott a hátára, megpróbálta kihúzni az asztal alól.

Nem bírtam tovább, a nő elé álltam.

– Állítsa le magát – szóltam rá.

– Magának meg mi köze hozzá? Ne szóljon bele!

– Rángatja a gyereket, megüti, ordít vele, még szép, hogy nem akar magával menni!

Leila a hátam mögé bújt.

– De menni kell anyánk temetésére.

– Bella! Én nem akarok menni, nem akarom anyukát látni – szólt remegő hangon a kislány.

– Oszt mit csináljak veled? Hova tegyelek?

– Itt marad velem – vágtam rá gondolkodás nélkül. – Vigyázok rá, ha kell, holnapig.

– Megtenné? – a lány hangja megenyhült. Beletúrt húga kócos hajába és rám bízta.

Munka után elindultunk hazafelé. A központban megbámultak az ismerősök, amiért egy cigány kislánnyal megyek kézen fogva a városban. Nem érdekelt. Az iskolától messze laktam, útközben vásároltam két gombóc fagyalaltot neki. Amíg evett, nem sírt.

Hazaértünk. Engedtem egy kád meleg vizet Leilának. Elhanyagolt volt és piszkos.

– Meg tudsz fürödni egyedül?

– Igen, csak a hajamat nem tudom megmosni, azt mindig anyuka csinálja – és már pityergett is.

– Most én fogom.

Bemászott a kádba, talán még sohasem ült ilyenben, hiszen a táborban él, futott át a gondolat a fejemen, majd azon töprengtem, hogy milyen módon vehetném magamhoz őt...

Megmostuk a haját, ruháit a mosógépbe tettem. Ráhúztam egy régi, kinőtt pólómat és bekísértem a szobába.

– Álmos vagyok. Lefekhetek? – nézett rám nagy, kék szemével.

– Előbb vacsorázni kéne, nem?

– Jó.

A konyhába mentem, megmelegítettem az ételt. Ahogy beléptem a szobába, láttam, hogy Leila összekuporodva a rekamién fekszik. Betakartam. Nézttem még egy kicsit, és azon gondolkoztam, milyen élete lesz ezután. Szerencsés esetben a nővére megkapja a gyámságot, ha nem, árvaházba kerül...

Éjjel ordításra ébredtem. Leila keservesen sírt és alig kapott levegőt.

– Nyugalom. Mi történt?

– Nem akarok hazamenni!

– Éjszaka van, nem is fogsz.

– De én soha nem akarok.

– Drágám, ez nem jó ötlet.

– Kérem szépen, hadd maradjak itt, ígérem, jó gyerek leszek!

– Ezt majd reggel megbeszéljük. Aludj vissza.

Szót fogadott, betakartam. Átmentem a saját ágyamra.

Reggel arra ébredtem, hogy valami nyomja a lábam. A kislány ott feküdt az ágyam végében. Olyan mélyen aludt, hogy sajnáltam felébreszteni. Reggelit készítettem, ő csendben osont ki a konyhába. Megdörzsölte a szemét, aztán mosolygott. Együtt indultunk el otthonról. Ő iskolába, én munkába.

Minden évben, anyák napjára képeslapot készített nekem. Összesen ötöt. Mindet elraktam.

Idén ballagott. Szép, nagylány lett belőle. Az ünnepség végén kaptam tőle egy csokor virágot, rajta egy üzenettel:

„Tetszik tudni, ha akkor nem visz magával, megszökök. Lehet, hogy anyám után megyek. Köszönöm.”

Szerettem volna válaszolni, de csak otthon írtam rá a cetlire:

„Ha tudtam volna, mi lesz veled, soha nem engedlek el. Ne haragudj.”

A hatodik levelet is a fiókba tettem.

OLJA NÉNI

Hatalmas vihar mosta el a város főterét. Néhány perc alatt annyi csapadék hullott a földre, hogy a csatornák nem bírták elvezetni a vizet. Az áradat elől a színház lépcsőjének tetejére menekültem. Telt az idő, de az eső nem csillapodott. Egyre többen álltunk az eresz alatt. A betonépület oldalánál egy idős hölgy ballagott nehéz léptekkel. Kezeiben szatyrok, ruhája csuromvíz volt. Fejét lehajtotta, észrevettem, hogy a bal lábára sántít. Kinyitottam az esernyőmet, tettem néhány lépést felé és megszólítottam.

– Tessék bejönni az eresz alá.

– Takarodj innen, büdös kurva! – ordított rám mély, rekedt hangjával – Nem kell a segítségem!

Rémülten léptem hátra, majd felrémlent bennem egy gyerekkori emlékfoszlány egy cigányasszonyról, vagyis inkább csak a hangjáról. Mély, rekedt és rémisztő. Mindig két hatalmas táskával járta az utcákat. Anyám azt mondta, abba gyűjti be a rossz gyerekeket.

Visszamentem a lépcsőre, láttam, ahogyan az asszony a táskáival már messze jár, és a bal lábával sántít a bokáig érő vízben.

Miután befordultam a sarkon, egy lakatlan ház előtt álltam meg. A kapu aljában magasra nőtt a fű, egészen eltorlaszolta a bejáratot. Az épület ablakait a suhancok betörték. Megálltam és rágyújtottam. Itt nem lát meg a főnökség, gondoltam, és néztem tovább a törmelékeket. Az egyik ablakban az üvegszilánkok alatt egy fekete-fehér fénykép volt. Óvatosan megemeltem a darabkákat és kivettem alóluk.

Egy nagyon szimpatikus, húszas éveinek elején járó hölgy mosolygott

rajta. Mellkép, talán tablóképnek szánták. Formaruha és pionírnyakkendő volt a lányon.

Eldobtam a csikket, kinyitottam a táskámat, kivettem belőle a noteszemet és beleraktam a képet. Magammal vittem a munkába.

Este a lépcsőház bejáratánál kiszakadt a bevásárlótászkám alja. Nem elég, hogy bőrig áztam, minden szétszóródott a földön. Térdre ereszkedtem és elkezdtem összepakolni. Valaki elélem rúgott egy tekercs vécépapírt.

– Ez is itt van – szólt mély, rekedt hangon.

Felálltam. Rápillantottam a nőre, akinek délelőtt segíteni akartam, viszont a látvány megrázó volt. Arca csupa kék folt és be volt dagadva, homloka és álla lehorzsolva, véres.

– Magával mi történt?

– Olja néni kicsit berúgott – szájából alkoholszag csapott meg –, nem kell foglalkozni velem.

– Valaki megverte?

– Dehogy, csak végigtaknyoltam az aszfalton. Szedd már fel a szemed, egész nap engem fogsz bámulni? – ripakodott rám.

Ahogy ezt kimondta, már be is esett a kiskertbe. Hullarészeg volt, nem hagyhattam ott. Főlé hajoltam és megpróbáltam kihúzni a rózsabokor alól. Közben fennakadt a válltászkám, minden kiborult belőle. A nőt a fal mellé húztam. Ott ült és nézett maga elé. Hirtelen előrehajolt és felvette a fényképet.

– Ismeri? – kérdeztem, de nem válaszolt. – Tetszik ismerni ezt a lányt? Sírní kezdett.

– Ez Olja néni. Akkor, amikor még nem volt bolond. De nem kell törődni velem. Hagyj itt, majd felkelek és eltűnök. Én... a bolond Olja néni.

Két kézzel szorította a képet, hangosan zokogott. Egy darabig álltam, aztán felmentem a lépcsőkhöz.

11482

Reggel buszra szálltam. A második megállóban ismerős arcú, fiatal fiú lépett fel. Utazótászkáját az előttem lévő ülésre rakta, köszönésként bólintott, és mosolygott egyet. Valami furcsa volt benne, nem tűnt vidámnak. Miután lepakolt, megfordult és kezét nyújtott egy idősödő asszonynak. Segített a felszállásban. Magassarkúja beakadt a busz második lépcsőfokába, megbotlott. Szégyenkez-

ve nézett rám, aztán mosolygott, tudatta velem, hogy ez mindössze ügyetlenség volt. A nő fejkendőt viselt, kopott, zöld kabátot, olyat, ami még a szovjet időben egészen elegánsnak és jómódúnak számított.

Arca megviselt. A ráncok barázdáiból egészen ki lehetett olvasni, hogy gondterhelt. Hiányoztak az első fogai. A fiú a földre tette az előzőleg gondosan elhelyezett táskát, majd udvariasan a helyére segítette a nőt, aki pénzt vett elő és két jegy árát fizette ki Csikósig.

Alkoholizmus vagy idegösszeroppanás, állapítottam meg magamban, hiszen Csikósra csomagokkal csak az utazik, aki hosszabb időt szeretne a helyi gyógyintézetben eltölteni.

A nő papírmappát húzott elő, tele dokumentumokkal. Orvosi kézírásnak látszott, ezért közelebb hajoltam, szinte a vállá fölé néztem a papírok közé. Éreztem rajta az erős szívcepp szagát, ismerem a trükköt, nagyanyám zugivó volt, olyankor, hogy ne érezzük rajta, azzal kente be magát. Mindig a szívbajaira fogta a szédelgéseket, az instabil járást és a zagyva beszédet is. Az első oldalon csak néhány tőmondatot tudtam kiolvasni, olyanokat, mint: gyakori alkohol és gyógyszerfogyasztás, agresszió, folyamatos fejfájás, többszöri öngyilkossági kísérlet, és hogy veszélyes a családjára.

A fiatal fiú mindeközben a busz ablakán át bámulta a járókelőket. Úgy tűnt, kissé szégyenkezik a vele utazó hölgy miatt, aki talán az édesanyja lehetett.

A következő dokumentum olvashatóbb volt, az állt benne, hogy késsel fordult testvére ellen, megpróbálta meggyilkolni. Egy másik helyen azt írták, hogy beszédett egy csomag nyugtatót, ki kellett mosni a gyomrát. Azt is megtudtam, hogy öt évvel ezelőtt autóbalesetet szenvedett. Több mint húsz métert repült a betört szélvédőn át, egyenesen az aszfalra. Koponyatörést és agyrázkódást szenvedett, ezután kezdett el folyamatosan fájni a feje. Többször vették őrizetbe rendbontásért és verekedésért is. Az utolsó papír egy kitöltetlen szerződés volt, amiben az állt, hogy a páciens önként és saját felelősségére vonul be a kilencven napos gyógykezelésre, amelynek ideje alatt nem hagyhatja el a klinikát felügyelet nélkül.

A nő bezárta a mappát és tovább tartotta az ölében. Az ismerős arcú fiú hátranézett, rám. Majd elkapta a nőtől a papírokat. A fedőlapon érkeztem elolvasni a szöveget.

11482. számú beteg

Neve: Kuzma Viktor Viktorovics

Született: 1989. január 3., Beregszász.

A SZITAKÖTŐ

*Rokkant fűz borul a folyóra,
vízen landol a szikkadt levél.
Maga a csónak és a vitorla,
lenge lelkével bajmol a szél.*

*Kék szitakötő száll a levélre,
precízen ölő kis légi vadász.
Ha szúnyog, apró legyecske lennék,
látására kitörne a frász.*

*Nyugi, nyugton az öldöklő ösztön.
A potrohvég kényesen alámerül,
hogy a petéknek ágyat keressen,
s árad a derű már féktelenül.*

*De megfeneklik a pille csónak,
mint ama bárka a bazalthegyen.
Utasa felszáll, így látja jónak,
nem köti ígéret, engedelem.*

*Csak az embernek mérve az útja,
kordában nyelve, pányván szíve.
Mentsége, hogy még megvan a lelke,
s küldheti vágyainak elibe.*

*Ősz a tavasszal nem jöhet össze:
köztük a nyár meg köztük a tél.
Balga alapoz házat a löszre,
ki szerelme lázában félrebeszél.*

*Lám, mily eszelőst gondolok én is:
óhajtom vissza a szitakötőt.
Tündéri párja hogyan lehetnék,
át hogy verhetném e ribanc időt?*

KIALVÓ GLÓRIA

*A dombok alján
megült az este,
friss kutyatejben
áztatta lábát,
s morfondírozott:
Éj-anyja rest-e,
vagy csak kíméli
hektikás hátát?*

*Holott főzhetné
már azt a szurkot,
Hold lánya hadd
menne vele öltre,
ne csak farával
forogjon folyton,
s tegyen magasról
a fekete földre!*

*Dagadt keblében
becsület semmi,
s nem lát a felhők
rongyain túlra.
A szél kialvó
glóriát himbál,
s az évszakok szíve
bekopog újra.*

*A Földnek annyi.
Igaz, megrontott
méhében még csak
magzat a bosszú.
De ha a cián-
kapszula roppan,
a csend uralma
hosszú lesz, hosszú.*

ATTÓL FOGVA

(In memoriam Oláh János)

*Nézd, a világ hogy besárgult,
a tél mily hirtelen ránk tört.
De szeretet fénye támad,
s nem emel fagyra az ág tört.
Tigris az őzet, mint kölykét,
beteges ösztönnel nyalja.
Csak a fekhely kegyetlen,
s a léleknek érdes az alja.*

*Lám, most az ég is színt váltott:
a fellegek felvonulóban.
Megindul Mária s József
a harangig érő hóban.
S jönnek az örök Kilencek,
a verskút hogy ki ne apadjon,
a falanxba állt poharakba
a Gazda szép borokat adjon!*

*Jaj, hogy már nem ihatsz, János,
a halál bevarrta szádat,
de szemed már látta a listát:
mint következünk utánad.
Így várunk a Születendőre,
kinek elpazaroltatik vére,
s attól fogva a hunok
felmentő seregére.*

HORVÁTH SÁNDOR

SZÍVRENGÉS

GECSE ENDRE A KGB UNGVÁRI BÖRTÖNÉBEN

Színmű öt képben

Szereplők:

Pap

Férfi

Első fiú

Második fiú

Hadnagy

Férfi hang

Női hang

Történik: a KGB ungvári börtönében 1957 januárjában.

I.

(A színpad közepét szembántóan erős fény világítja meg. E térben két emeletes vaságy, hátul egy alumínium bödön (kübli). Az egyik ágyon egy férfi ül fehér gyolcs ingben, fekete öltönyben. A vállán református papi palást. A palást makulátlanul tiszta, teljesen új, ahogy a pap meg-megmozdul, feláll, tesz néhány lépést, a bársonyon játszik a fény. A pap leveszi a palástot, gyors, pontos mozdulatokkal összehajtja, az ágyra helyezi.

Lábdobogás, kulcscsörgés, zárkattanás, a színpad sötét semmijéből a fénybe penderül (mint akit betaszítottak) egy, a pappal egykorú (negyvenes éveiben járó) férfi. Gyűrött, sötét nadrágja, szennyes, vérfoltos inge, csapzott haja verésről árulkodik, arcán is ütésnyomok. Körülnéz, leroskad arra az ágyra, melyen a palást van. A pap a ruhadarabot átteszi a másik ágyra, döbbsenten, tanácstalanul áll.)

Férfi: Dicsértessék.

Pap: (önkéntelenül elmosolyodik) Áldás, békesség.

Férfi: (restelkedve) Bocsánat... eltévesztettem... a mai világban...

Pap: Nem tesz semmit. Egy az Úr.

Férfi: Megverték. Rám támadtak... ketten... hárman.

Pap: *(leül szembe a férfival)* Verték? Miért?

Férfi: *(előrehajol, bizalmasan mondja)* Ezeknek nem kell ok. Ez a módszerük. Egy ökölcsapás a szólítóra, egy rúgás a lágyékba. Az ember összecsuclik, jön egy felütés, fröcsköl a vér, összerándul a gyomor, szétpattan az agy.

Pap: Rettenetes. Hogyan segíthetnék?

Férfi: Fázom. *(A pap a palástja után nyúl, széthajtogatja, a férfi vállára teríti. A férfi az előbbi pózban marad)* Köszönöm. Igazán szép ruhadarab, bár nem túl meleg... Ilyen anyagot manapság nem kapni.

Pap: Ez valójában nem ruha. Inkább jelkép. A szolgálat jelképe. Nekem a szereteté is. A gyülekezet ajándéka. A kelmét egészen Amerikából küldték.

Férfi: Nagy hivatás ebben az istentelen világban az Urat szolgálni.

Pap: Nem az Urat. Neki nincs szüksége a mi szolgálatunkra. Az emberekhez kell odahajolni.

Férfi: Ez igazán szép gondolat. Csakhogy az én tapasztalatom szerint, aki közel hajol hozzám, már üt is. Vagy valami mást, még rosszabbat akar. Elém áll a detektív, az arcomba liheg. Szabad Európa, fasiszta könyvek, titkos összejövetelek, pesti srácok. Nem értettem. Azt sem tudtam, mit akar. De pontosan éreztem, hogy a szavak a torkomba hatolnak, mint amikor a libát tömik. Összehúzódom *(meg is teszi)*. El akarok tűnni *(összerántja magán a palástot)*.

Pap: Nem szabad félni. A félelem kiszolgáltat.

Férfi: Nem szabad félni... Mondani könnyű. Az én logikám más. A félelmet tudatosítani kell, már csak azért is, hogy legyen esély a védekezésre. A félelem az ember természetes közege. Benne élünk, és bennünk él. Mi vagyunk a forrása és a célja is.

Pap: Mekkora emésztő keserűség. Mennyi gyötirelem.

Férfi: Magát nem emészti ez a rendszer? Magát nem gyötiri ez az elnyomás? Nem érzi, nem tudja, hogy veszélyben az élete? Elkapták! Már az övék. És nem eresztik. Ráírták a fejlapjára: bűnös.

Pap: *(elgondolkodva, mint aki hirtelen rádöbben, hol is van)* Mi lehet a bűnöm? Az életem nyitott könyv. Nem tettem olyat, amiről ne tudnék tiszta szívvel számot adni. Soha nem vezetett bántó szándék, indulat, harag. Elfogadtam azt, ami sorsomul méretett. Elfogadom most is.

Férfi: Ha majd meztelenül áll a falnak fordulva, és csikket nyomnak el a hátán, ha kitépi a haját, letépi a körmeit, rúgják, tapossák... azt is elfogadja?

Pap: (*bizonytalanul*) Miért tennék? (*némi szünet után*) Miért mondja ezt?

Férfi: Mert ez a közeli jövője. Mert ideje elkezdni félni, gondolkodni, kitalálni, mivel mentheti magát. Tegye fel a kérdéseket.

Pap: Miféle kérdéseket?

Férfi: Azokat, amiket majd ők is feltesznek. Annyit csak tud, hogy miért hozták be. Szervezkedés. Baráti kör. (*A baráti szót különös hangsúllyal ejti*)

Pap: Egyházi ember vagyok. A gyülekezet lelki gondozója.

Férfi: Rossz válasz! Már el is kapták. Gyülekezet. Már a szó is rendszerellenes. Mi a szovjet társadalomnak vagyunk a tagjai, melyet a párt vezet. Minden más felforgatás, reakció, államellenes.

Pap: (*zavartan*) Nem is értem. A szovjet társadalom tagja... párt...

Férfi: (*a pap arcát fürkészi, lassan, tagoltan mondja, mint aki magyaráz*) Ez a lényege. Gyülekezet? Szekta! Veszélyes! Szovjet nép. Internacionizmus. Haladó.

Pap: Ezt írja az újság, erről hallani a rádióban. Szerintem, akik ezt mondják, azok is tudják, a valóság bonyolultabb. Az élet ajándék. Lehetőség arra, hogy végigmenjünk a saját utunkon. Szabad akarattal tegyük azt, ami gyarapítja a jót.

Férfi: Szabad akarat... Nem, nem. Kollektív tudat. És ki dönti el, mi a jó? A pap? Itt? Itt a párt a mindenható. A pap is azt szolgálja.

Pap: (*irritálja a beszélgetés, elutasítóan*) Nem. Engem a hitem az emberhez köt. Ha kell, biztatok, ha kérik, tanácsot adok, könyveket fiatalok kezébe. Hirdetem az Úr...(*gondolkodik, keresi a szavakat*) az emberarcú élet valóságát... ahogy lehet.

Férfi: (*ledobja válláról a palástot, feláll, fel-alá járkál*) Mondom, el kapták. Ez tizenöt év Szibéria. Kár magáért. Na de nem maga lesz ott az egyetlen pap. (*Felölti a palástot, két kezét felemeli, mintha áldást osztana*) Béke veled, testvérem. (*A palástot a pap vállára teszi, megigazítja.*)

(*Kulcsörgés, ajtónyitás hallatszik. A pap és a férfi eltűnik a megvilágított teret ölelő sötétben. Becsapódó vasajtó hangja. Kicsit később: ütések, nyögések, tompa puffanások, hangfoszlányok kaotikusan, összekeveredve, hol hangosabban, hol halkabban át-átszűrődik*): Idegen hang: amerikai palást... cialista öntudat... könyvet... agit... a Pap hangja: kérem, kérem... ajándék... a gyülekezet érdeke... nem... a Férfi hangja: gyenge... nem..... a jegyzőkönyvet ... veszélyes...

II.

(Kulcscsörgés, ajtócsapódás, a sötétből előtűnik a pap. Elgyötört, az arcán ütések nyomai. A palást több helyen meszes. Az ágyra zuhan. Erőlködve felül. Nehézkesen feláll. Bizonytalan mozdulatokkal tisztogatja a palástot, majd az ágyra teszi. Ajtónyitódás. Megjelenik a férfi. Rajta is újabb verés nyomai. Ennek ellenére határozottan mozog.)

Férfi: *(Leül arra az ágyra, amelyiken a palást van. Felölti.)* Áldás, békesség. Ezen is túl vagyok. Fázom, nagyon gyenge vagyok. *(Összevonja magán a palástot, szinte az egész testét eltakarja vele)* Nem akadékoskodtam. Aláírtam a jegyzőkönyvet. Veszélyes lett volna tovább macacskodni.

Pap: *(Megütközik a férfi viselkedésén, előbb a palástot nézi, majd a férfi szemébe néz.)* Kérem, tegye azt le. Itt van a zakóm *(darabos mozdulatokkal leveszi, a karját nehezen emelve a férfi felé nyújtja a zakót).*

Férfi: *(Megdöbben, tétoázik, nem tudja eldönteni, mit tegyen. Ledobja válláról a palástot, elveszi a zakót. Az ágyra teszi.)* Bocsnát. Nem akartam... *(keresi a helyes kifejezést)* megsérteni. Sajnálom. Maga is cudarul néz ki. Én figyelmeztettem. Nincs értelme erősködni. Ezek mindent tudnak. Még azt is, amit maga nem is sejt.

Pap: Ennek semmi értelme. Ez lehetetlen, esztelen és barbár.

Férfi: Mondtam, fel kell készülni. El kell kezdeni félni és védekezni.

Pap: Védekezni, ha hárman vernek...

Férfi: Nem, nem-nem! A szavaktól kell félni, a vádak ellen védekezni. Látja, én már túl vagyok a dolgon. Mindent bevallottam. A Szabad Európát, a tiltott könyveket, a titkos összejöveleket. Csak a pesti srácokat nem értem. Maga érti?

Pap: Gondolom, a tavalyi budapesti eseményekre utaltak. A forradalomra.

Férfi: *(felélénkülve)* Magyarországon forradalom volt?! Gyilkosságok. Lámpavason lógó emberek. Rablás. Zűrzavar. Káosz. Ez forradalom? Miféle forradalom? Szovjet embereket öltek. Kommunistákat. Tankokat gyújtottak fel. *(Különös hangsúllyal)* Ledöntötték Sztalin szobrát.

Pap: Honnan tud ezekről?

Férfi: *(habozva, zavartan)* Megírták az újságok. Még egy brosúra is megjelent... Tudom, mondták...

Pap: Újságok... Kik mondták? *(felemeli, a vállára teríti a palástot)* Ha mindezt tudja, értheti a pesti srácokat is.

Férfi: Á. Nem. Mit lehet azon érteni? Pesti srácok... Mint valami ifjúsági összejövetel.

Pap: Van az úgy, hogy a leggyengébbek, a legjámborabbak egyszer csak bátorságot nyernek. És azt mondják: elég volt.

Férfi: Ezek szerint maga is tud ezt, azt. Netán ismerősök... esetleg rokonok...

Pap: Nem hallottam róluk. Nincs hír. Remélem, nincs semmi bajuk. *(leveszi, összehajtja, az ágyra helyezi a palástot)* Messze vannak.

Férfi: Messze?

Pap: A határon túl.

Férfi: Határ... Vasfüggöny.

Pap: Nem, azon ők is belül rekedtek.

Férfi: Hát... Nem könnyű. Az ember félti az övét.

Pap: Mindenkiért aggodom. Mert mindenki veszélyben van.

Férfi: Tiszteletes úr, ön nem híve ennek a rendszernek.

Pap: Az én meggyőződésemnek nincs politikai alapja. A hitem ennél erősebb fundamentumra épül. Az embert vezérlő isteni útmutatásra. Az emberi jószágból és szeretetből táplálkozó értelemre.

Férfi: Mondom én, hogy maga tagadja a szovjetrendszert. Megértem. Volt egy magára szabott világ, amelyben mindenki azt tartotta értéknek, amit ön. Ott volt a temploma, a nyája. Érezhette, hogy sokak felett áll. Aztán jött a front, az új rend. És magától szépen elvettek mindent. Az emberek már nem a templomba járnak, hanem szemináriumba.

Pap: Ezek csak külsőségek. A templom áll. A gyülekezet él. A szorításoktól csak összetartóbb lett. A hitet lelkünkbe rejtettük. Ezeket nem vehették el. Amit zabráltak, ház, bútorok... csak tárgyak.

Férfi: Na és a föld?! A kuláktalanítás? A kolhozok? És ateista múzeumot rendeznek be a templomban? És a papokat javító-átnevelő táborba küldik?

Pap: A földet meg lehet szállni, el lehet venni. Egy papírra ráírni, hogy ezután másé. De az ekét, a kaszát nem ragadhatják ki a földműves kezéből. Ezek is azt hirdetik, hogy a föld azé, aki megműveli. Kisöpörhetik a padlásokat, elvihetik a vetni való magot is. A templom követ széthordhatják. A Miatyánkot nem lehet betiltani, és megmarad a fohászban a mindennapi kenyér. A pap a rács mögött is pap marad.

Férfi: Na de a fiú már csak napszámos a birtokon, ami az apjáé volt. És a lelke is már mást szolgál.

Pap: Ez nem ilyen egyszerű. Az apák példája a jó úton tartja a fiúkat, és akkor is, ha a munka szolgálai, az erős akaratút nem taszítja cselédsorba.

Férfi: Nincsenek példák. Szibériában írt erdőt a példa. És ott is temetik el. Vagy szenet fejt egy donbánszi bányában. Ott is a föld alatt van már. Mit tanulnak

a maga fiai halottszerű anyáktól, éjszaka a párnát gyűrő feleségektől? *(Felveszi az ágyról a palástot, meglendíti, mint valami zászlót, a pap vállára kanyarítja)* Itt már a szovjet szellem a tanár, a szovjet élet a példa, a szovjet akarat az úr.

(Kulcscsörgés, ajtónyitás hallatszik. A pap és a férfi eltűnik a megvilágított teret ölelő sötétben. Ugyanonnan két fiú bukkan fel. Az egyik 14 éves, alacsony, zömök, a másik 16 éves, átlagos testalkatú. Becsapódó vasajtó hangja. A két új jövevény tanácstalanul álldogál, bántja a szemüket az erős fény. Rémműlten, mégis kíváncsian hallgatják a kívülről beszűrődő ütések, rúgások, testek zuhanásának zaját. Idegen hang:) forradalom... a rokonok... a templom... a pap hangja: ...marad papnak... nem... ne... kérem... nem... a férfi hangja: a fiúkat... ne bánts... méreg...

III.

(Kulcscsörgés, a vasajtó nyikorgása. Megjelenik a férfi, jóval megviseltebbnek látszik. Szemügyre veszi a fiúkat, leül az egyik ágyra.)

(Bebotorkál a pap. Ő is összetörtebb, palástja még viseltesebb, a gallérjánál hosszú szakadás. Az egyik, majd a másik fiúra néz, mintha mondani akarna valamit, aztán lehajtja a fejét, lecsúszik válláról a palást. Az üres ágyra roskad.)

Első fiú: *(a paphoz lép, felteszi a lábát az ágyra, ráteríti a palástot)* Jól kikészítették, az már biztos.

Második fiú: *(közelebb lép a paphoz)* Hogy kerül ide egy pap?

Férfi: Hogy kerül ide két kölyök? Ismeritek?

Második fiú: *(ellenségesen)* Honnan ismernénk. Mi nem ismerünk senkit.

Férfi: Egymást csak ismeritek.

Második fiú: *(gyanakodva méregeti a férfit)* Mi köze... *(elhallgat, megdondolja magát)* Hát persze, egy utcában lakunk.

Első fiú: Autóval jöttek. Papírt mutattak. Még anyáéknak sem szólhattam. *(Társára néz)* Csak nem fognak minket is verni...

Második fiú: *(harciasan)* Kikaparom a szemüket *(két ujját villaként tartja, ahogy az orosz frájerek ijesztgetnek)*. Csak nyúljanak hozzám.

Férfi: *(nyugtatra, atyáskodva)* Hagyjátok a tiszteletet pihenni. Gyertek, üljetek ide. *(Két kezével meglapogatja maga mellett az ágyat. A fiúk az ágyra ülnek, igyekeznek minél kényelmesebben elhelyezkedni)* Meséljete.

Első fiú: Nem mese ez. Két éjszakát a pusztá betonon aludtam. Valami kekszét adtak, meg teát. Olyan íze volt, mint a petrónak. Nem szólt hozzám senki, csak bedobták a kekszét. *(Lehajtja a fejét)* Tudtam én, hogy ez lesz a vége.

Férfi: Minek a vége?

Első fiú: Hát annak...

Második fiú: Hát annak, hogy nekik ugrottunk. Megmutattuk nekik, hogy mi sem félünk.

Férfi: Kiknek?

Első fiú: A beszpekásoknak.

Második fiú: Dehogy a beszpekásoknak. A népnek. A magyaroknak.

Férfi: Hát ez szép dolog. És mi volt a nagy nekiugrás? Megtámadtátok a tankokat?

Első fiú: Á, dehogy.

Második fiú: Most mit ízél. Tán maga megtámadta... *(vár, gondolkodik, kérdően néz a férfi szemébe)* Biztosan van oka, hogy ide hozták.

Férfi: Oka az van. *(Elgondolkodva)* Mindennek megvan a maga oka, célja...

Második fiú: Röplapoztunk. Vásárnapon kiplakátoztuk a piacot.

Első fiú: Én csak a betűket vágtam gumiból.

Férfi: Az is bátor tett. És mit raktatok össze azokból a betűkből?

Első fiú: Hát például: *(feláll, mint aki verset mond)* Szovjet tetvek! Ne szívjátok magyar testvéreink véré! *(leül)* A csurmában a nyomozó meg is kérdezte tőlem: mi a különbség a szovjet, meg a magyar tetű között. Egy kicsit el is szégyelltem magam. Mert valóban, a tetű az tetű. Nincs különbség. De a másik azért megvédett. Azt mondta: nézd már, ennek a gyereknek nem éri a lába a földet. Ezekről féltjük mi a szovjet rendszert? ...A lábam meg tényleg nem ért le, csak, ha egészen előrecsúsztam a széken.

Férfi: Ez a tetű dolog valóban túlzás. Hogy jut valakinek ilyen az eszébe?

Első fiú: Amikor megtetvesedtünk az iskolában, és anyám elsopánkodta az egész rokonságnak, hogy nincs mivel kiirtani belőlünk a tetűt, a nagyapám belepiszkált a hajunkba, és azt mondta, ezek csak süldő tetvek, láttátok volna, milyen lovakat szedtünk ki egymásból Kolimán...

Férfi: És te ezért azt hiszed, hogy az orosz tetű nagyobb. Az öreged ezt csak úgy mondta.

Pap: *(feltápaszkodik, ültében a többiek felé fordul, a palástot összehajítja, az ölében tartja)* A tetvek egyformák. Az emberek különbözők. Már csak a helyzetük mássága miatt is. Ott, ahol hatalmi szóval parancsba foglalják, hogy bűnös a nagyapa, bűnös az unoka, egy falu, egy nemzet... *(elhallgat, sóhajt)* csak azért, mert más nyelven beszél, ahol a más az egyet jelent az ellenséggel, ott az egyforma tetvek másképp szívják a vért.

Férfi: Ezt az elvtársak most verték a fejébe, vagy inkább hülyére verték, és most félrebeszél?

Pap: Azt hiszem, rájöttem, hogy milyen sorsot szántak nekem. Ezeknek kell egy bűnbak. És engem választottak.

Első fiú: A tiszteletes úr is röplapozott?

Második fiú: Nem úgy néz ki. Inkább papolt. Sokat járt a szája.

Férfi: Nem. Ez komolyabb ügy.

Pap: Nincs semmilyen ügy. Nem is kell. 44-ben sem kellett. Jött a parancs, és már masíroztunk is Szolyva felé. Ujjasban. Eleinte nótázva. Volt, aki szandálban menetelt, és még akkor is az volt a lábán, amikor átszédült vele a vonat az Urálon. Már aki eljutott odáig, és nem vitte el a vérhas a gyűjtőlágerben. *(elhallgat, sóhajt)* Lehet, ő járt jobban. Legalább hazai földbe hantoltál el. Nem kellett megtapasztalnia, milyen a donbászi bánya, a kazahsztáni pusztai vihar, hogy siklik el a fejsze tompa éle a szibériai fák megfagyott törzsén. Milyen ízű a korpaleves, hogy válik elmeháborodottá az ember, ha a sós hering után két napig nem osztanak vizet a vagonban. Nem élte át a kint, a szégyent, hogy csak a gyengeség miatt nem tépi ki társa, rokona kezéből a ragacsos fekete kenyérdarabkát.

Első fiú: Az én apámtól 54-ben jött az első és utolsó levél. Azt írta, jól van, napoznak a tajgában. Csak a szűnyog sok.

Második fiú: Tetű, szűnyog... Csak szívták a vérünket.

Férfi: Szívták, nem szívták. Megérdemeltük. Végig ott voltunk Hitler oldalán. Kárpát szent bércére zúgva száll, visszaszáll... Erdély, Délvidék, Felvidék visszatér... Minden magyar, csak a tetű szovjet?! *(A pap felé fordulva)* Hát mire számított?

Pap: Békére.

Férfi: Miféle békére? Elfogad. Beolvad. Békén hagyják.

Második fiú: Mindjárt lecsapom. *(a mutató- és a nagyujját előreszegezve jelzi, kiszúrja a férfi szemét)* Kivájom a szemét.

Férfi: Nyugi. Csak azt akartam, hogy értsétek, *(előbb az egyik, majd a másik fiúra néz)* van ilyen nézet is. Ha eddig senki nem mondta el, hogy nincs értelme nekik ugrani, mert csak a ti fejetek törik be, hogy jobb a győztes oldalán meghúzódni, mint kiállni a vesztes mellett, akkor ideje megtanulni.

Pap: *(úgy áll, hogy a férfi ne nézhessen a két fiúra)* Hagyja ezeket a fiúkat. Ki tudja, mit tettek velük, mit akarnak tőlük.

Férfi: Féljen és féltsen. Amíg még van kiket.

Pap: Már kihullott szívemből a félelem. Az első kihallgatás előtt még tartottam a fájdalomtól, attól, hogy megroppanak, gyenge leszek. A má-

sodik verést alig éreztem. (*eltűnődik, mintha maga is csak most tudatosítaná a történeteket*) Persze az is lehet, hogy jobbára ájult voltam. Ezért lehetek most is ilyen kába. (*elhallgat, leül az ágyra, összegörnyed, majd kiegyenesedik*) Mindegy. Viselni kell, amit a sors mér ránk. Lehet, hogy valóban bűnösök vagyunk...

Második fiú: Az volt a bűn, hogy hagytuk magunkat, hagytuk, hogy ránk telepedjenek, átírják az utcaneveket, kimondhatatlan neveket adjanak a falvaknak. Mi csak sunyítottunk, drasztvujtéztünk, tovarisoztunk. A fene, ami megette. Ők meg csak: davaj, davaj. Hamarabb kellett megkérdezni: hol vannak az apák? Hova, miért vitték el őket? Hamarabb kellett volna nekik ugrani! Lesz, ami lesz.

Férfi: De kis bátor vagy. Egy hős.

Első fiú: (*lelkessedve*) Megtettük. Mikor édesanyám elmesélte, hogy mit olvasott a piaci lapokon, háborgott is, félt is, de azért... azért látszott rajta, hogy, hát hogy... úgy felemelte a fejét, olyan büszkén. Én nem mondtam semmit. Néztem, és olyan jól éreztem magam.

Férfi: Nicsak! Köhög a bolha.

Második fiú: De legalább köhög! Maga meg... maga meg... magát biztos valami lopásért zsuppolták ide. Vagy... vagy valami még rosszabbért.

Férfi: Van-e annál rosszabb, mint amikor tacsókókölykők belekeverednek a politikába? Nekiugranak. Aztán majd mások isszák a levét.

Pap: Elég volt. Ezt így nem szabad.

Férfi: Már miért ne lenne szabad. Csak tudják, hogy másokat is bajba kevernek. Kuruckodnak, betyárkodnak, aztán, amikor szétcsapnak közöttük, mentik a szaros kis életüket, másokra kenik a lekvárt.

Első fiú: Én nem kentem semmit senkire. Válaszoltam arra, amit kérdeztek. Őszintén, az igazat.

Férfi: Az pontosan elég. Hány nevet mondtál? Ötöt, tízet? És azok hányat? Ugyanannyit? Tudsz számolni?

Első fiú: (*gondolkodik, meg-megmozdulnak az ujjai, mintha számolna, bizonytalanul, halkan*) Hetet. Azt gondolja, hogy őket is behozták? Á. Van köztük, aki csak hetedikes.

Férfi: Dehogynem.

Második fiú: És ezt honnan tudja? És maga hányat mártott be? Hozta az egész osztálykönyvet?

Férfi: (*készülődve, mint aki indul valahova*) A neveket mindig mások mondják. (*Kulcscsörgés, a vasajtó csikordulása. A férfi elindul a sötétség*)

felé, megfordul, széttárja a karjait, a fejét jobbra billenti) Bevégeztetett. (megfordul, eltűnik, a színpad elsötétedik néhány másodpercre. Amikor ismét fény lesz a színen a két fiú és a pap van.)

IV.

Első fiú: Elvitték.

Második fiú: Legalább nyugtunk lesz. Úgy beszélt, mint valami pártember.

Első fiú: Hogy kerülnének ide pártemberek?

Második fiú: Nem mindegy? Elment.

Első fiú: *(a pap felé fordul)* Tiszteletes urat is elvitték? Vagy itt verték a cellában? Nekem azt mondták, amikor a fogdába raktak, hogy onnan csak hordágyon szokták kivinni a delikvenseket. Így mondta a milicista: delikvensek. Magyar volt. Fiatalember. Nagydarab. Olyan vörös volt az arca, mint akit leforráztak. Azért engem nem bántottak. Szóval azért gondolom, hogy csak nem lesz baj.

Második fiú: Nem lesz baj, nem lesz baj. Csak ezen jár az eszed.

Első fiú: Meg éhes is vagyok. Hogy elvitték a krapekot, esetleg alhatok alul... megháthogy... a tiszteletest se zavarjuk...

Pap: Fiúk, nem lesz semmi baj.

Második fiú: Nem-e? Negyvennégyben elvitték az unokatestvéretem, pedig még a gimnáziumot sem fejezte be.

Pap: Azok az idők már elmúltak. *(inkább csak magának, a semmibe nézve)* Berendezkedtek már annyira az elvtársak, hogy biztonságban érezzék magukat.

Első fiú: A nagymamám mesélt szörnyűségeket. Egy asszony a saját fiát küldte lágerbe. Az úgy történt, hogy ez a fiú csenevész gyerek volt. Egy kicsit puklis is. Nem volt cserkész, nem vették fel leventének sem. Az anyja nagyon szégyellte, hogy ilyen nyámnyila gyereke van. A Szolyvára menők az ő utcájukon masíroztak. Az asszony meg odaszólt a fiának: te még levente sem voltál, legalább most menj és segíts, azt a három napot te is kibírod. Az meg beállt a sorba.

Második fiú: Az anyja meg, amikor hallotta, hogy pusztulnak az emberek Szolyván, azt hitte, hogy a fiának is vége. Felakasztotta magát.

Első fiú: Ez az ember tavaly hazajött. Mi pulyák az utcán játszottunk, amikor befordult a sarkon egy szőrös alak. A fején olyan usanka, hogy belelógott a szemébe, a hatalmas pufajka úgy dudorodott a hátán, hogy

tisztára egy púpos ördögnek látszott. Szaladtunk elébe, ő meg csak káromkodott oroszul. Aztán meg kiderült, hogy nem is púpos, csak a hátizsákjára vette fel a pufajkát.

Második fiú: Mert még azt a kis semmit is félteni kellett a vonaton.

Első fiú: A házban meg már valami távoli rokon vénasszony lakott, aki seprűvel verte, amikor be akart menni. Kiabált, átkozódott, az egész utca összeverődött. Azt ordította, hogy már mindent elvettek, mindenkit megerőszakoltak, most még egy partizánt is be akarnak rakni a házba.

Második fiú: Most már jól megvannak. Mint spájzban a befőtt. Mi meg megyünk a helyére.

Pap: Az nem lehetséges. Már hazafelé szállingóznak, akik... (*habozik, hogy kimondja-e*) akik... megmaradtak.

Első fiú: Az jó.

Második fiú: Vannak, akik jönnek, és olyanok is, akiket visznek. '53-ban az unokabátyámat kapták el.

Első fiú: Az anny... (*elharapja a szót, bocsánatkérően néz a papra. A pap elmosolyodik*) az volt a nagy nekiugrás. (*Arckifejezésével, testtartásával jelzi, nagyon szeretné folytatni, csak bátorítást vár a paptól. A pap bólint, érdeklődést mutat.*) Fel akarta robbantani a Sztalin szobrát.

Második fiú: Pedig az anyja ruszin asszony volt. De ő sem szerette a szovjeteket.

Első fiú: Összeszedte a német meg orosz történelmet. Kiszórta belőlük a puskaport. Jó sokat gyűjtött. Abból csinált bombát. Azt nem tudhatjuk, hogy robbant volna vagy sem, mert este a szobornál elkapták.

Második fiú: Sztálint már eltemették, amikor elítélték. Vagy egy évet ült, és anyámék meg örültek, hogy ilyen kegyesek a kommunisták. Aztán elkezdett üszkösödni a lába. Előbb bokában, aztán térdben, végül combtőnél kellett levágni. Olyan lett, mint a Sztálin-szobor. Egy tolószékes élő mellszobor.

Első fiú: Azt mesélte, hogy a cellában, ha lefeküdt, a kezével elérte az egyik falat, a lábával a másikat. Csakhogy nem feküdhettek, mert este kivitték a priccset, a betonra pedig több veder vizet öntöttek. Csak állt a vízben a két vállát a sarokban a falnak nyomva. Enni meg csalánlevest, répalevest meg pondrós kását kapott.

Második fiú: Azt mondta, hogy a börtönvagonban Kijevig egy magyar fiú volt az egyik őr. (*A papra néz*) Miért van az úgy, hogy a rács mindkét oldalán mi állunk?

Pap: (*Elgondolkodik, lehajtja a fejét, a palástot, ahol a szakadás van, rendezgeti. Felemeli a fejét. A fiúkra néz, szomorú, de határozott.*) Jön pillanat, amikor az embernek választania kell. A rácson kívül él járomba hajtott fejjel, eltérve a páriasorsot. Elfajtott a lélek feltörő háborgását. És elhiteti magával, hogy tiszta marad. Szolgául szegődik, és a biztonság csaló reményéért felad hitet, elvet. Ez is, az is a rácson kívül marad. Vannak, akik nem tudnak, nem akarnak színlelni, idomulni. Mert hisznek, mert tudják, az igazság nem osztható, nem lehet alkudni rá, mert nem eladó portéka, hanem Isten kegyelme. Olyan világban, ahol ezt tiltják és tagadják a rács mögé kerülnek az igazak, és oda számúzik a szabadságot is.

Második fiú: Mi is ott leszünk? Ott leszünk.

Első fiú: Mit tehetünk, hogy túléljük? Mert túl lehet élni. Ugye?

Pap: Az ügyeskedés nem segít. Inkább árt. Az izmok ereje hamar odalesz. Ahogy gyengül az ember, úgy veszti el a reményt, az ilyen, ha nem kap segítséget, hamar feladja.

Első fiú: Ki tud segíteni?

Pap: Rokon, jó szándékú felebarát, egy pap.

Első fiú: (*a Második fiú felé fordul*) Akkor mi majd segítjük egymást!

Második fiú: (*bólint*) Majd kihúzlak a pácból.

Pap: (*Mosolyog, szeretettel néz a fiúkra. Komoly hangon folytatja*) A második lágeremben magyarok is raboskodtak. Amikor megtudták, hogy pap vagyok, többen jöttek, kérdezték, tartok-e misét. Nem értettem. Elmondták, nekik eddig római katolikus papjuk volt, aki bekerült a legutóbbi transzportba. Első meglepetésemben csak annyit mondtam, én református vagyok, nem misézek. Egy történetből aztán minden világossá vált. Az atya még valahol Ukrajnában lett öntőmunkásokkal készítettett egy apró kelyhet és keresztet. Kétnapi kenyér-adagját áldozta fel. Ruhájába, cipőjébe rejtve vitte magával légerről lágerre. És titokban misét celebrált. Amikor abba a táborba ért, és levette a lábbelijét, a kapcája fekete volt az alvadt vértől, a talpán pedig kereszt alakú seb tátongott.

Első fiú: Annyi esze nem volt, hogy kivegye a keresztet?

Pap: Őrizték, hajtották őket.

Második fiú: Azt már ne mondja, hogy a lágerben csak úgy engedték az istentiszteletet.

Pap: Nem. Baj lett volna belőle, ha megtudják. De esténként jobbra békén hagyták a rabokat. Ilyenkor össze lehetett jönni. Így aztán folytattam a tisztelendő szolgálatát. Olyanok voltunk, mint a katakombákban rejtőző őskeresztyének. És így kell megmaradnunk itt és most is.

Első fiú: Az a pap egy szent volt.

Pap: Nincsenek szentek, de a lélekben erős ember még a legreménytelebbe helyzetben is hitéhez méltóan cselekszik. Én is teljesítettem, amire a palást kötelez. *(Magához öleli a palástot, felegyenesedik)* És mindig ezt fogom tenni.

(Kulcscsörgés, ajtónyitás csikorgó hangja. A pap eltűnik a sötétségben.)

V.

(A cellánál nagyobb tér. A nézőtérrel szembeni falon Lenin-kép, alatta szék, asztal, fogas. Az asztalon olvasólámpa, bakelit tintatartó, írószerek, papír. A másik asztal a tér jobb oldalán a nézőtérhez közelebb áll, rajta olvasólámpa, teleírt papírlapok, Belomorkanal cigaretta, hamutartó, gyufa, az asztal előtt és mögött is szék. A szemközti asztalnál a belügyi szervek hadnagya, kissé kopottas uniformisban. A másik asztalnál egy alezredes ül a hadnagy felé fordulva. Uniformisa és csizmája is makulátlan. Fején tányérsapka. A bal oldalról, a sötétből megjelenik a pap, vállán a megviselt palásttal. A hadnagy int neki, hogy menjen a másik asztalhoz. A pap odaballag. A hadnagy int, üljön le. A pap leül. Ekkor az alezredes feléje fordul. A pap meglepetésében feláll, előtte a férfi ül.)

Férfi: Csak nyugodtan foglaljon helyet. *(A pap nem mozdul, a férfi szemmel láthatóan elégedett az elért hatással, kivesz a dobozból egy cigarettát, az asztal lapjának ütögeti, a dobozra teszi)* Eljött az ideje, hogy hivatalosan is elbeszélgezzünk, *(leveszi, az asztal szélére teszi a sapkáját)* de azért számíthat a régi ismerős jóindulatára. *(Mosolyog, széles, színpadias mozdulatokkal kínálja helytel a papot)* Kérem, üljön le. Valahogy csak el kell kezdenünk *(felveszi az asztalról a papírokat, rendezgeti, igazgatja)* ennek az ügynek a lezárását. *(A pap leveszi a palástját, a hadnagy hozzá lép, elveszi a palástot, az asztalról a sapkát, a fogasra teszi mindkettőt, leül)* Nem tart sokáig. Minden tiszta, minden a helyén van. Mindent jegyzőkönyvbe vettünk. *(Lapokat tesz le az asztalra)* Az amerikai kapcsolat, az ellenforradalmi csoport, tiltott könyvek birtoklása, terjesztése, és így tovább, és így tovább... De ennyi is elég. Itt a vallomás is. Aláírja, és mindenki szabad. Na, maga nem, de biztosítom, rövid tárgyalás lesz, jelképes büntetés. Közéleg a nagy október negyvenedik évfordulója, amnesztia, novemberben már otthon is lehet.

Pap: *(leül, a férfire néz)* Miért? *(képtelen folytatni)*

Férfi: Mit miért? Miért tartóztattuk le?

Pap: Miért játszott a rabot?

Férfi: Mert mindenütt ott kell lenni. A megfigyelés a kiemelésnél is fontosabb. Mindent tudni kell. Mindent látni kell. És mi mindent látunk és hallunk. Halljuk, amit az iskolában mondanak, és azt is, amit a templomban. Ha egy teremben van tíz széksor, mi tízszer halljuk, amit ott mondanak. Már a tervezettkor tudtunk a röplapokról, jelentett tanuló, tanító, szomszéd, névtelen levél is jött...

Pap: Akkor miért nem előzték meg az egészet?

Férfi: A madarat akkor kapják el, amikor már beleragadt a lépbe. Ha korábban nyúlunk érte, elrepülhet. Hamarabb tudtunk az amerikai csomagról, mint az, aki kapta. Teljes jelentésünk van a látogatóiról, kinek, milyen könyvet adott. És most már azt is tudom, hogyan gondolkodik, mit akar. Minden tiszta, egyértelmű.

Pap: Akkor azt is tudnia kell, hogy nincs semmilyen szervezkedés, nincs amerikai kapcsolat, csak egy kedves ajándék, amiről sejtelmem sem volt. Amivel a gyülekezett...

Férfi: A gyülekezett. És még azt állítja, hogy nem szervezkedtek. Az egyik összesűgött a másikkal, a harmadik levelet írt... És ha azt mondom, hogy a dollárokat is megtaláltuk, és azt is tudjuk, hol áll a könyvespolcán a Mein Kampf.

Pap: Az lehetetlen.

Férfi: Nincs lehetetlen.

Pap: Odatették.

Férfi: Látja, nincs lehetetlen. A lép köré magvakat is szórni kell.

Pap: Ez csalás.

Férfi: Dehogy is. Csupán egy kis rásegítés, biztosíték. A szavakat le lehet tagadni...*(feláll, a másik asztalhoz sétál, elveszi azt a lapot, melyre a hadnagy éppen ír, összegyűri, aztán kisimítja, összetépi és zsebre vágja.)* Cseréljen tollat. Ez karcolja a papírt. Olvashatatlan macskakaparás az egész. *(A hadnagy felugrik, vigyázza áll, mondani akar valamit, de a férfi leinti)* Folytatni. *(A hadnagy leül, új tollhegyet tesz a tollszárba. A férfi a fogashoz lép, megsimítja a palástot, mintha tisztogatná, aztán végigsimítja, alul meghúzza a zubbonyát. Visszasétál az asztalához, a szék mögé áll)* Folytassuk. *(leül, felvesz az asztalról egy lapot, olvassa)* Ez a név emlékeztessen mindenkit ezeréves történelmünkre...

Pap: *(mint aki valamilyen szép emléket idéz fel)* Árpád.

Férfi: *(a papra néz, majd az asztalra, felvesz egy másik lapot, olvas)* A mi utunkat csillagösvény jelölte ki, nem tévedhetünk el...

Pap: *(még mindig átszellemülten)* Csaba keresztelője.

Férfi: Az nem is érdeklí, honnan tudjuk ilyen pontosan, hogy mit mondott?

Pap: Gyanítom.

Férfi: Az sem érdeklí, hogy ki volt a fülünk?

Pap: Nem. Ő is csak áldozat.

Férfi: Inkább a maga Árpádjai, Csabái az áldozatok. De ne féljen, gondoskodunk arról, hogy ők már a mi utunkat járják. Ők már nem ilyen értelmetlen neveket adnak majd a gyerekeiknek. Húsz... harminc év múlva Vlasyimirok, Nagyvezsdák születnek. *(a magasba néz, merengően)* Nagyvezsda, Remény – milyen szép, milyen biztató... nem gondolja? *(visszatér megszokott stílusához)* Lesznek, akik érdekből idomulnak, és lesznek, akik meggyőződésből. A végeredmény szempontjából teljesen mindegy. Sőt, aki számításból csatlakozik, abból válik megbízható zsoldos, jó pártkatona, mert nem zavarják elvek és eszmék, nem mérlegel, ha parancsot kap, teszi a dolgát kérdések nélkül. Az elvből elvtársak, akik Marx-, Lenin-műveket olvasnak, és mindent szó szerint akarnak megvalósítani, okoskodnak, kommunista öntudatról papolnak, csak akadékoskodnak, zavarják a tiszta munkát. Miattuk kell papírokat teleírni, bizonyítani a nyilvánvalót, kérvényt körmölni egy rutin házkutatáshoz.

Pap: Erre már nincs szükség. Felesleges az álcázás. Itt ön parancsol.

Férfi: Helyes. Jól látja. Úgy gondolom, egy olyan nagy tudású, tekintélyes ember, mint ön, megérdemli, hogy nyílt legyenek.

Pap: Az őszinteség az adott helyzetben értelmezhetetlen fogalom. Ön következmények nélkül mondhat bármit. Én pedig bármit is mondom, annak bizonyosan lesznek következményei. A szavaiból az is kiderül, hogy az én sorsom már eldőlt. Már döntöttek.

Férfi: Ez nem ilyen egyértelmű. Sőt, a legfontosabb kérdés még nyitott. Legalább azt értékelhetné, hogy magyarul folytatjuk az eljárást. Már csak ezért is elvárható egy kis őszinteség, együttműködés.

Pap: Talán azt is köszönjem meg, hogy behozták, hogy... *(a férfi nem engedi, hogy folytassa, az asztalon heverő lapokra csap, ujjával megfenyegeti a papot)*

Férfi: Ne ironizáljon. Ezzel nem segít magán.

Pap: Van, amivel segíteni tudnék magamon?

Férfi: Természetesen van. Válaszoljon őszintén a kérdéseimre.

Pap: Kérdezzen.

Férfi: Hogyan jutott a palásthoz?

Pap: Már mondtam.

Férfi: Mondja el újra.

Pap: A gyülekezet tagjai leptek meg vele.

Férfi: Részletesebben.

Pap: Ahogy mondtam. Amerikából küldték.

Férfi: Ennyi?

Pap: Ennyi.

Férfi: Ön is beláthatja, ez így nem hihető. Ez valaminek a vége. Előtte kellett hogy legyen levélváltás, netán valamilyen más kapcsolatfelvétel. (*gondolkodik, mérlegel*) Na figyeljen ide. Lendíték a dolgon. Pontosán tudjuk, hogy egy levél előbb Magyarországra ment azzal, hogy onnan küldjék tovább Amerikába.

Pap: Nekem semmi ilyesmiről nincs tudomásom...

Férfi: (*meg sem várva, hogy a pap befejezze, meg sem hallva a választ*) Tudja mi ez? Konspiráció. A hatóság kijátszása. Maga szerint higgyük el, hogy az egészet egy özevyasszony találta ki, szervezte meg.

Pap: Önök ott keresnek bűnöst, ahol nincs. Nincs bűncselekmény, nincsenek tettesek.

Férfi: Ez így nem fog menni. Ön nem válaszol. Ön tagad. Titkolózik. Nagyon veszélyes. Rosszat sejtek. Azt várom öntől, (*úgy tesz, mint aki különböző lehetőségek közt válogat*) hogy ... hagyjuk a részleteket, rögzítsük a pusztá tényeket. Tehát, adott az amerikai kapcsolat. Ez vitathatatlan. Vannak kapcsolattartók. Ugyebár mentek, jöttek a levelek. Vannak közve-títők. Mert jött a csomag. Átvették. Átadták a palástot. Elmondja, kik hogyan és mikor. És be is fejeztük.

Pap: Az egész képtelenség. Így nincs mit mondanom.

Férfi: (*feláll, úgy tesz, mint aki nagyon csalódott, ingatja a fejét, tesz néhány lépést, széttárja a kezét, majd összefonja az ujjait, a paphoz lép, odahajol, mint aki kérleli*) Tiszteletes úr. Ön nem hajlandó elismerni a nyilvánvaló tényeket. Ez még a vallomásnál is ékebben tanúskodik a bűnösségéről. Hát mentse magát. Lehet, hogy csak áldozat, mások keverték bele az egészbe.

Pap: Mások.

Férfi: Na látja. Na végre!

Pap: Maga.

Férfi: (*olyan mozdulatot tesz, mint aki ütni akar, hátrahőköl, a székéhez megy, kihúzza magát, megigazítja a zubbonyát, leül, szigorú, hivatalos arcot vág*) Már elfelejtette a lágeréveket? Eszébe juttatjuk. Küldjük maga után az egész összeesküvő bandát.

Pap: *(a férfi szemébe néz, határozott, vádló hangon)* Negyvenezret hurcoltak el. Lehet, hogy már a fele sem él. Küldjék utánuk az öregeket, az anyákat, a feleségeket, zárják be a gyerekeket. Megtehetik. Nincs szükség kihallgatásra, tárgyalásra. Mondják ki: bűnös és indulhat a menet.

Férfi: *(örül a pap kifakadásának, tárgyilagos, szenvtelen)* Ezt kellett volna tenni már '44-ben, lehet, hogy '56 sem lett volna. Az elvtársak lágyszívűek voltak. Hibáztak. Nagyot, de nem helyrehozhatatlant. Végül is, megspóroltuk a vagonokat. A tábor itt is berendezhető. Még csak szögesdrót, őrk sem kellene. Kerítésnek elegendőek a tiltások, patruclok helyett olcsóbbak a fülek és a szemek. Harminc... negyven év és senki nem nevezi magát magyarnak, legfeljebb szovjetmagyarnak. Aztán már csak szovjetnek. És *(mint aki tananyagot mond fel)* eltűnik a nemzetek közti különbség, és kialakul az egységes szovjet nép.

Pap: A nyelvünket nem téphetik ki. A hitünket nem vehetik el.

Férfi: *(élvezi a helyzetet, mint aki egy jó, a fejében most összeállt tervet ad elő)* Igen. A nyelv tovább megmarad. Ez az adott szakaszban nem is baj, sőt hasznos. Sőt, kellene a magyar iskolák, könyvkiadás, újság. Igen, ez mind kell. Az anyanyelven szerzett tudás mélyebb. Mindenkit megtanítunk lelkesedni a pártért, hinni a szebb jövőben, teljesíteni az utasításokat. A költők majd verseket írnak. Tavasszal Leninről, nyáron a traktoros lányról, ősszel a nagy októberről. És lefordítják a nagy szovjet alkotásokat. A Pál utca fiúk helyett Timur és csapata. Egri csillagok, ugyan, Az acélt megedzik. És megkapnak magyarul minden párhatózatot, és lelkesedő leveleket küldenek a szerkesztőségekbe, melyben a terv túlteljesítésére tesznek ígéretet. És idő múltával ha azt hallják, haza, a világtérkép egyhatodát beborító vörös leplet látják. És idomulnak, mert már nem is akarnak más utat, más hitet, mint amit feljárnál a hatalom.

Pap: Mindez nem történhet meg.

Férfi: Mindez már történik. És maga, a magafélék el sem tudják képzelni, hogy milyen hatékonyan. Lát ön gyereket, fiatalat a templomban? Süket vénasszonyoknak, krákogó rozogáknak hirdeti az igét. Amíg hagyjuk.

Pap: Mindig lesznek tiszták és hűek.

Férfi: Senki nem marad tiszta. Mindenkit beterelelünk az akolba. Egyiket az érdek, másikat a félelem hajt oda. Beállnak a sorba a gyengék, mert védelmet remélnek, az erősek, mert vágynak a hatalomra.

Pap: Miféle hatalom ez?

Férfi: Ha fentről nézem, semmilyen. Inkább csak parancstovábbítás, szolgálatszerűség. De lentől nézve valóságosnak tűnik. Cím, rang, íróasztal,

annyi hatáskör, amennyivel fenn lehet tartani a befolyás látszatát. És ezek az emberek nagyon igyekeznek, úzi őket a bizonyítás, a minden körülmények közti megfelelés kényszere. Könyörtelenek, s mivel elvek helyett, a fennmaradás ösztöne hajtja őket, teljes mértékben megbízhatóak.

Pap: Mint maga.

Férfi: *(minden harag és sértődöttség nélkül)* Téved. Én felettük állok. Én adom ki a parancsokat, és döntök. Ez magasabb szint.

Pap: A rendszer tökéletesnek tűnik...

Férfi: *(közbevág)* Mert az.

Pap: De csak abból a nézőpontból, ahonnan maga szemléli. Ön egy tökéletes piramist lát. Mozdíthatatlan, megbonthatatlan egységet. Én, ott lenn a mélyben, ebben az emberekből rakott gúlában érzem a gomolygó fájdalmat és a szabadulás feszítő erejét is.

Férfi: Amit maga erőnek hisz, az csak tehetetlen tömeg.

Pap: Maga tömeget lát. Én az ég felé néző embert. Az embert, aki előbb vagy utóbb nemet mond.

Férfi: Arra gondol, ami Budapesten történt? Vagy arra a két kölyökre a buta röplapjaikkal? Csak nem hiszi azt, hogy volt egy szikrányi esély.

Pap: Lehet, hogy nem volt esély. De volt remény.

Férfi: Maga a legveszélyesebb a rendszer ellenségei közül. A nagyhangúakat könnyű kiemelni. Az ilyeneket feljelentik. Többen is. Még ezeket a kölyköket is. Magát nem. Még egy névtelen levelet sem kaptunk.

Pap: Akkor miért tartóztattak le?

Férfi: A választ maga is tudja. Nem a borozás közben Kossuth-nótákat ordítók, az ezeréves határt visszasírók a veszélyesek. Néhány plakáttól sem dől össze a Szovjetunió. Az ilyesmire még rászervezni is érdemes. Így lehet kiugrasztani a nyulat a bokorból. A hőzöngőkből válik a legmegbízhatóbb ágens. S minél nagyobb a hangja, annál biztosabb, hogy a mi emberünk. És ha már a mienk, akkor mindent szabad, mert a magyarsága már csak magyarkodás, ő maga eszköz, a mi eszközünk. Maga viszont... *(az asztalon keresztül közelebb hajol a paphoz, a szemébe néz)* maga viszont nem hajlandó együttműködni, sőt ellenszegül, ellenünk dolgozik.

Pap: Ezt nem értem.

Férfi: Mit nem ért? Azt, amit kérünk magától? Azt, hogy ideje lenne abbahagyni az aknamunkát és rendes szovjet emberként viselkedni?

Pap: Én pap vagyok.

Férfi: Ez nem magyarázat. Rendnek kell lenni. A maga esetében ez azt jelenti, hogy elfogadja a mi feltételeinket.

Pap: Mit tegyek?

Férfi: *(győztesen)* Na végre. Mindenekelőtt aláírja a jegyzőkönyvet és a vallomását. Az elvtárs máris odaadja. *(A hadnagy két iratcsomót vesz fel az asztalról és a papnak adja. A pap olvas.)* Na, erre igazán nincs idő. Nem olvas, aláír.

Pap: *(tovább olvas, a férfi felugrik és kitépi kezéből a lapokat)* Ez igazságtalan. Jogtalan. Ön azt akarja, hogy fegyverek rejtegetésével vádoljak meg gyerekeket, és beismerjem, hogy ezt az én ösztönzésemmre tették.

Férfi: Ez csak egy mellékszál. Formaság.

Pap: Nem írok alá semmit. Inkább... inkább...

Férfi: A halál?

Pap: Akármi.

Férfi: Úgy. Legyen. *(Int a hadnagnak, az feláll, kimegy, egy tálcával tér vissza. A tálcán egy üveg bor, két pohár, kenyereskosár fehér kendővel letakarva. Míg a hadnagy kint van, a férfi feláll, a fogashoz megy, a palástot babrálja, leakasztja, a paphoz lép, a vállára teríti.)* Azt hiszem, ezzel be is fejeztük. Magára hosszú út vár. Megérdemel egy búcsúpoharat.

Pap: Nem vagyok barátja semmilyen italnak.

Férfi: *(önt mindkét pohárba, leveszi a kendőt a kosárról)* Vegye úgy, hogy úrvacsorát oszt.

Pap: Csakhogy ahhoz nekem kell osztanom a kenyeret, a bort.

Férfi: *(a két pohár tartalmát a földre önti, int a kezével)* Tessék.

Pap: *(feláll, megigazítja a palástot)* Azért a ki méltatlanul eszi e kenyeret, vagy issza az Úrnak poharát, vétkezik az Úr teste és vére ellen. Próbálja meg azért az ember magát, és úgy egyék abból a kenyérből, és úgy igyék abból a pohárból. Mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának.

Férfi: *(türelmetlen, az egyik poharat felveszi és a pap elé tartja)* Csinálja már.

Pap: *(tölt a pohárba, majd a másikba is)* Mert én az Úrtól vettem, a mit néktek előtökbe is adtam: hogy az Úr Jézus azon az éjszakán, melyen elárultaték, vette a kenyeret, És hálákat adván, megtörte és ezt mondotta: Vegyétek, egyétek! Ez az én testem, mely ti érettetek megtöretik; ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlatosképen a pohárt is vette, minekutána vacsorált volna, ezt mondván: E pohár amaz új testamentom az én vérem által; ezt cselekedjétek, valamennyiszer isszátok az én emlékeze-

temre. Mert valamennyiszer eszitek e kenyeret és isszátok e pohárt, az Úrnak halálát hirdessétek, a míg eljövend. *(tör egy darab kenyeret és a férfinak adja)* Nem félek, mert nincs hatalma felettem. *(tör még egy darabot és a szájába teszi, iszik néhány apró kortyot, leül, a magasba néz. A színpalán mögött színpadon hallatszik, előbb hangos, szapora, majd egyre lassúbb, halkabb, szaggatottabb, végül egy külön dobbanás, közben a pap az asztalra támaszkodik, a feje lassan előre hanyatlik, az utolsó dobbanásnál az asztalra borul. A tér elsötétedik.)*

Női hang: Mikor vihetjük el a tetet? Mikor temethetjük el a tiszteletes urat?

Férfi: A test felett a biztonsági szerv rendelkezik. A temetésről a szovjet állam gondoskodik.

(Újra, de csak a színpad közepén, világos lesz, a két fiú áll a fényben, kopaszon, kékeszürke, állig begombolt munkászubbonyban, ugyanolyan színű nadrágban, bakancsban. Ismét ritmikus szívdobogás hallatszik, még akkor is, amikor elsötétül a színpad, egészen addig, míg újra teljes világosság nem lesz, s akkor már a szereplők a színpad előterében állnak.)

Vége

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

MENTSÉG NINCSEN

„...a homo europicus szellemileg, erkölcsileg, sőt amiért ily magasan hordta az orrát, értelmileg is fölmorzsolódott, elsötétült... Renge-teget tanul, de háromig sem képes elszámolni, és abban sem biztos, hogy fiú-e vagy lány... És minderre büszke.”

Czakó Gábor

Én,
a hajdanvolt sokaság
mindeneket deformáló
ostobasága okán
megdühödött Isten
sokadik,
most már
végzetes csapásának
szerencsétlen
túlélője
bűntudattal,
az igazszólás
kínjaival
sanyargattatva
tanúsítom,
a kezdet kezdetén
odafent,
kéken feszülő egünk
kupolás magasában,
idelent
az egymástól
fintorogva,
fénysebességgel
távolodó lelkek

csillagközi terében
 kimért szárnycsapásokkal
 betolakodva suhanó
 jeleket
 előttem,
 mellettem,
 mögöttem
 nem érzékelte
 senki,
 a szemek, tekintetek
 egyaránt
 iszonyodtak
 elme és égbolt
 fényes magasságaitól,
 minden
 cél,
 szándék,
 törekvés
 lefelé irányuló
 vágyak, igények
 talajszinten terjengő
 édes bűzében
 szökdécselt kergemód,
 a jelek pedig
 jöttek,
 felbátorodva
 csapatosan
 sokasodtak,
 hiába
 szóltam, mutattam ujjal
 a rettenetre,
 szó és mozdulat
 beleveszett
 észrevétlenül
 bulinak nevezett
 újmódi vigasságok
 erkölcsi vesztőhelyén

létszükségletként üzemelő
ricsajba,
hogy változatlanul
két műszakban
robotoljon a halál,
horizont alá
döntve
tudatmódosultan vigyorgó,
ütődött
utódokat,
tehetetlenül szörnyülködő
agg bölcseket,
hogy ásítsanak
jövendőt
veszejtve
üresen
a szingli-méhek,
bitoroljanak
hivatalt,
hatalmat
a legaljasabbak,
szolgáljanak
vakon
sokan
keveseket,
trónusra emelt bitangok
hozzanak törvényt
génhiányos másságok
mindenkire
kötelező
imádatáról,
készen kapott
vagy
ármánnyal,
erőszakkal,
mindenképpen
érdemtelenül

szerzett javak
 élvezetéről,
 zabálásáról,
 hogy csámesogásunk,
 bőfögésünk
 zajában
 önelégült
 ujjongásunkat
 visszhangozza
 egykedvűen,
 kényszeredetten
 az Univerzum,
 ebben a tágas, üres térben
 ténfergő tekintettel
 kiáltozva
 kérdzem,
 mit kezdjek,
 kezdhetek
 magammal
 nélkülük, akik
 sóvár bírvágyak
 beteljesülése
 mérgezett
 gyönyörének
 lettek
 szánalmas áldozatai,
 magamra maradva
 már csak
 a pusztulás nyomait
 nézhetem,
 számlálhatom
 eszelősen motyogva,
 se rend, se káosz
 a romokban,
 közönyös,
 érzéketlen
 csend

borul szemfedélként
tegnap még
fülsértő zajjal nyüzsgő
 városokra,
becsülhető önvalójukat
ledérmód elfecsérlő
 falvakra,
dőre
 elmék,
 álmok
hozadéka
 ez a temetői
 csend,
miattuk
nem kegyelmeztél,
Uram,
a mámoros kergületben
hülyülésig eszementen
 önvesztét
 siettető
 embernek,
kinek léte
 víznek,
 földnek,
fűnek,
 fának,
égnek,
 madárnak,
saját magának,
Istennek
 véggépp
nem üdvös,
de Uram,
miért
a kivétel
velem,
ki

egy vagyok
közülük,
az elfajzott
sokaságból,
a te akaratodból
nekem is bűnöm
a toporzékolva
mindeneken átcsörtető
kéjvágy,
a mindenhatóságoddal
pimaszkodó
úrhatnámság,
a teremtett világ
általad működtetett rendjét
bárgyú göggel
felforgatni kész
szándék,
mentségem talán,
hogy
így is,
mégis
van bátorságom
az alázathoz,
nagy műved,
a minden dolgok
együttlétezésének
csodálatához,
Uram,
erre a mentégre
nem vagyok,
nem lehetek
méltó,
hiszen
nem térítettem el
az ártó szándékkal
uralomra törő
elméket,

szavakat,
 kezeket,
egy-szál magam
szemben a sokasággal
eleve kudarcra
 ítéltettem,
másfelől
neked,
ki hagyta
felülkerekedni
a sokaság önvalójának
rosszabbik énjét,
pedig tudta,
 első dolga lesz
 igéd
 kiröhhögése, sárba tiprása,
 világod, világunk
 kialakult, élehető
 rendjének
 szétverése
 ököllel,
 késsel,
 mindenre
 kapható
 izmusok
 szentté avatásával,
 neked, Uram,
van-e
 mentséged,
ha nem tűröd
 a bűnt,
miért hagyta
 megtörténni,
miattad,
 általad
 önvesztébe
 zuhanni

az én sokaságom,
 melynek
 apró írmagnyi
 részeként
 eszelősen fájlalom
 és rovásodra írom
 pusztulását,
 nem
 kértem, vártam
 oltalmadat
 a katasztrófa
 ítéletidejében,
 ne várd
 te se
 tőlem
 a megszeppent bűnös
 metamorfózisát,
 hálás igékkal a számon
 nem hirdethetem
 dicsőségedet
 itt,
 kövek és lelkek
 romjai között állva,
 keserűen,
 kétségbeesetten,
 vádolóan
 újra és újra
 feldübörög vonatatosan
 szenvedő elmémben
 szentségtörő gondolat,
 minden erény
 és
 minden véték
 végső soron
 tőled ered,
 iszonyú kettősségedet
 belénk oltva

vártad, igényelted
feltétlen
hódolatunkat,
s mert a híveidnek vélt,
de
jogait, lehetőségeit
felismerve
önhitté vált
sokaság
csúfondárosan röhögve
inkább
fügét mutatott,
hát
szent haragodban
a teremtés
sokat ígérő
csodáját, célját
elfelejtve,
megtagadva
ráuszítottad
bosszúvágyadat,
hogy legyen
porig lerontva
minden, ami
emberi,

aztán
az én írmag-mivoltomból
sarjadjon
kívánságod szerint
új, engedelmes
sokaság,

hát
nem,
Uram,

te, aki
hitvány diktátorként
egyszer már

gyáva voltál
 a teremtés
 tökéletességére,
 másodszer
 esélyt se érdemelsz,
 esendő fajtám,
 a legyilkolt sokaság,
 százszor is szerencsétlen
 túlélőjeként
 az ő nevében és a magam
 megbántottan sziszegő
 önérzetével
 szót emelve rád
 kimondom a valót,
 a sokaság
 önveszejtő bűne
 bármennyire
 iszonytató,
 de
 a te vétkeiddel
 magyarázható,
 ezért számodra
 mentség nincsen.

CSORNYI DÁVID

JE SUIS HONGRIE

*Fáraók és királyok harca közepette
Agénor leánya júdásfillérékért
adta el a hősök terét.
Ávós – medve együtt táncol.*

*Lyukas zászló mellett
temetik a halottakat.
Elvtársból bajtárs lett.
Vérrel–mézzel folyó
Kárpáti Kánaánban
az alkonyat megülte
a pesti hősöket.
Egmont, hallasd a hangod,
talán Libertas is megsegít.*

ÉBREDÉS UTÁNI GONDOLAT

*Az első ráncaim senkit sem érdekeltek.
Ősz hajszálak jelezték a gondterheltséget.
A tegnapi sóhaj követi a mait.*

*Ébredés után rémes hallgatni
az emberek csacsogásait.
Inkább kommunikálok
az öt percen belül
emlékét elvesztő álmokkal.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VÁSÁRTÉR

(RÉSZLET)

* * *

Egy este, miután engem már lefektettek, anyám és apám közt hosszas beszélgetés kezdődött. Azon túl, hogy ellenkező műszakban dolgoztak, s így többnyire csak hétvégeken kerültünk egyszerre ágyba, nem lett volna ebben semmi különös, de ennek a beszélgetésnek köszönhetően hamarosan nagyot változik az életünk. Anyám kissé bátortalanul azzal áll elő, hogy költözzünk el innen, vegyünk magunknak egy kis házat valahol. Apám kezdetben értetlenül fogadja az ötletet, de amikor anyám az öregekkel való együttélés – a szűkös körülmények, a közös háztartás, az állandó alkalmazkodási kényszer – hátrányait kezdi sorolni, egyre több megértéssel bólogat, aztán néhány újabb érv elhangzása után teljességgel igazat ad neki.

– Csakhogy a házvásárláshoz pénz kellene, az meg nekünk nincs – próbálja meg apám az álmokból visszavezetni párját a valóságba. Ő erre villanyt gyűjt, előszed valahonnan egy kopott bőrtárcát, és apám ámulatára kinyitja.

– Hát ez meg honnan van?

– Emlékszel, amikor a fiúnak baj volt a fejével, amikor bőrgyógyászhoz hordtuk Szőlősrre? Na, amit akkor adtál, azt a háromszáz rubelt én nem adtam oda az orvosnak. Gondoltam, nincs az egy cseppet se jobban rászorulva, mint mi, ezért elő se vettem, és már harmadik éve gyűjtögetek hozzá. Minden fizetésből félreteszek százötven rubelt. Ez itt most ötezer-ötszáz.

Apám hallgat, de gondolatai pörögnek. Bizony, a havi ötszáz rubeles fizetésekhez képest nem kevés pénz ez. Látszik az arcán, hogy tetszik neki az anyám takarékosági kezdeményezése, s talán már azon töri a fejét, hogyan lehetne felgyorsítani a gyűjtést.

– Hátha nyerünk a következő húzáson? – csillan fel anyám szeme, s egyelőre csak apám érti, hogy házastársa a fizetéseiből hónapról-hónapra levont államkölcsön-kötvényekre, vagyis azok negyedévente esedékes sorolására gondol.

– Arra ugyan várhatunk. Nyolcadik éve gyűlnek ezek a papírok, de még soha nem húzták ki egyiket se.

– Most majd hátha?

Egy jó hét elteltével apám egy újsággal jön haza, s abban egy fél oldalon számsorok állnak egymás alatt. Épp jókor jött, anyám is otthon van, aki az újság láttán izgatottan szedi elő a ruhásszekrényből, a lepedők alól a megsárgult újságpapírba csomagolt kötvényeket. Veszik egyiket a másik után, és a papírok számaikat összevetik az újságban közzétett azonosítókkal. Igaz ugyan, hogy lassan már magam is érdeklődöm a betűk iránt, de ezt a műveletet még nem értem. Az én figyelmemet még csak a kötvények képi ábrái – a szép színes gőzmozdonyok, a traktorok, kombájnok, gyárkémények és a repülőgépek képesek lekötni, de azok nagyon. Órákig el tudnám nézegetni némelyiket. De úgy látom, az apám kezében lévő egyik százrubeles kötvényt már nem sokáig, mert úgy megfogta, mintha sohasem akarná elengedni. Másodszor is az újság számsorára helyezi, s anyámat is odavonja:

– Úgy látom, ennél mindkét szám stimmel. De nézd meg te is, Mártuska – mondja apám, s az arca felragyog.

Az én rövidlátó anyám teljesen az újság fölé hajlik, s amikor ő is azonosítja a kötvény számaikat, felegyenesedik, és maga elé meredve csak ennyit mond:

– Jaj, Istenem, hát létezik, hogy nyertünk?

– Nyertünk bizony, és tudod, hogy mennyit? Kerek négyezer rubelt.

Ekkor érkezett el életünkben az a pillanat, amelytől kezdve a házvásárlási szándék a mindennapi beszéd tárgya lett. Apám eladó házak iránt kezdett érdeklődni, és gyakorta vonult félre anyámmal pénzt számolni. Szemük közben lázasan égett, s a végén apám arcán megjelentek a gond verejtékcseppjei, mert a pénz még mindig kevés volt. Felállt, és idegesen járkált a szobában egyik faltól a másikig. Aztán gondoltak egyet. Mégpedig azt, hogy nem akarnak újabb éveket várni, megpróbálkoznak valamivel, ami ugyan tiltott, de várhatóan meglesz a maga szerény haszna.

Anyám Szőlőson, egy lánykori barátnője közvetítésével, az ottani cipőgyárból származó színezett bőrt kezdett vásárolni, s azokat némi felárral otthon eladta. Két-három darabot tudott feltűnés nélkül elhozni egyszerre, ennyi fért el a kizsitáskájában. Finomabb borjú- és kecskebőrt hozott általában, s vevői az újlaki és a környékbeli cipészek voltak. Ők is tiltott tevékenységet folytattak, törvényellenesen úzték a kisipart, amihez az alapanyagot csak így, kézen-közön tudták beszerezni. A bőrök minőségével és árával elégedettek lehettek, mert hamarosan úgy odakaptak, a megrendelések teljesítése olyan tempót diktált, hogy anyám alig győzte kielégíteni az igényeket. Apám, miközben örült az anyagi gyarapodásnak, állandóan óvatosságra intette. Ha sötétedés utánra vagy kora reggelre vásárló jelezte jöttét, az utcán, a

ház körül alaposan körbe kellett nézni, nehogy rajtuk üssenek a gazdasági rendőrök, de az önkéntes besúgóktól is okkal lehetett tartani. Ha híre kelt, hogy razzia készül, vagy már le is csaptak valamelyik suszterre, apám gyorsan eltüntette a mindössze pár darabos árukészletet, de egy-két hét elteltével, ha ismét helyükre rázódtak a dolgok, folytatni kellett a kereskedelmet, mert ostobaság lett volna a jó kis jövedelemről önként lemondani.

Anyám és apám közösen épített álma alig néhány hónap alatt, már '57 szeptemberében teljesült. Azt hiszem, ekkor kezdődött életünk legboldogabb szakasza. A takaros kis ház közel volt, mindössze vagy százötven méterre a szülői fészektől, ugyanazon a Vásártéren, ahol a világra jöttem.

Én pedig nem hiába lestem állandóan a felnőttek szavát. Viszonylag korán rögzült bennem, hogy a '33-as nagyárvíz több tucat családi házat és középületet mosott el Újlakon. A csehek mindenáron előrelátók akartak lenni, ezért a település több pontján a víznek ellenálló, változó alapterületű és különböző rendeltetésű faházakat építettek a leomlottak helyett. Így legalább a Tisza, a sok rettegés, könny és bánat okozója is kivehette részét a helyreállítás erőfeszítéseiből. Korábbi komisz viselkedését azzal tette jóvá, hogy az építkezéshez kivágott tömérdek szálfat saját hátán szállította le a Verhovináról Újlakra. De ő állta a híres fészekteremtő pallérok útiköltségét is, akik kétkézi harcsafűrészekkel, széles pofájú, plenkácsokkal, s különböző élesre fent szerkercékkel érkeztek a tutajok hátán. Való igaz, az alföldi ember is rátermett és serény, sosem lép kétszer egyazon nyomba. Ha építésről van szó, ért a paticsához, vályoghoz, téglához, szűkség esetén a kőhöz, de rönkből nem volt még módja házat építeni. Annál jobban tudták a dolgukat a bocskoros, puliszkapusztító építőmesterek, akik a csendőrlaktanya tágas épületei után a Vásártér magasabban fekvő részén is emeltek hét, akkoriban takarosnak számító családi házat. Ötöt a temetőhöz vezető út mentén, kettőt pedig a két szélső telek végében. Nos, ebben a rangos bokorban lett most eladó a Szikszó-féle ház. Két idős lakója, apa és lánya Magyarországra készültek áttelepedni, s az én apám nagyon hamar megállapodott velük.

Egy langyos szeptemberi vagy október eleji délutánon magam indultam el, hogy közelebbről is megnézzem leendő házunkat. A kisajtót félig megnyitottam, aztán magam sem tudom, mi ütött belém, megtorpantam. Mi lesz, ha idegenekkel találkozom, mit mondok, miért jöttem? De vissza sem fordulhattam. Félszegen, bizonytalanul benyitottam mégis, és a szép, rendezett udvar látványától köszönni is elfelejtettem, csak néztem szégyenlősen magam elé. Szikszó bácsi és Mariska néni éppen kint foglalatoskod-

tak, megkönnyebbülésemre felismertek, és mosolyogva jöttek elélem. Kézen fogtak, beljebb vezettek, s én nem győztem csodálni a kis köves járda menti rózsafákat, majd a szőlőlugas kívánatos termésén akadt meg szemem. Mariska néni leszakított egy illatos Izabella-fürtöt, és a kezembe adta. – Egyed csak szépen, jóízűen, ez már a tiétek.

Október végén költöztünk, egy nap bőven elég volt rá. Egy ruhás szekrény, egy szimpla deszkaágy, dunna, két párna, egy asztal, egy sezlon, néhány szék volt mindössze anyám hozománya, de a házvásárlásból maradt még pár száz rubelünk, s abból meg tudott venni egy ungvári zománcos tűzhelyet és egy vadonatúj, üveges konyhaszekrényt. Ennek csak a festése volt anyám ízlése ellen való, de Árpai bátyám, anyám asztalosnak készülő öccse ezt fél nap alatt megoldotta. Egy helyiség berendezésére ez elég is volt, a másik két szoba, mert nem volt mit beleraknunk, üresen maradt. Sokáig így is hívtuk: az üres ház. Így azok a holmik, amelyek kiestek a használatból vagy csak egyszerűen útban voltak, mind ide kerültek, az üres házba. Elfért volna ott több minden, így az én hántolt vesszőből fonott bölcsőm is, amelyben életem első évét töltöttem. De szüleim azt nem hozták át az új házukba, ott hagyták az enyészetnek, mintha azt akarták volna a világnak üzeni, hogy nekik már nem lesz rá szükségük.

S hogy még inkább könnyítsen helyzetén, anyám otthagya a szőlősi varrodát, hazajött a suszterájba. Itt végre egy műszakba került apámmal, de ekkor újabb gondnak ott voltam én. A délelőtti műszak ugyanis hajnali ötkor indult, hiszen a kreml-i toronyórák szerint ez már kerek hét óra volt, a szovjet nép számára elkezdődött a munka. Engem ezért hajnali négykor felkeltettek, becsavartak egy gyapjútakaróba, és elvittek Nagymamához. – Milyen jó, hogy közel vagyunk! – mondogatták, és tiszta igazuk volt. Hát így maradtam én továbbra is a nagyanyám fia. Úgy is kezelt nagyanyám, saját fiaként, s ahogy nőtem, okosodtam, hogy valami kis hasznomat vegye, egyre gyakrabban bízott meg apróbb feladatokkal.

– Eriggy csak, Lacika, Vas Antihoz, hozzál egy karika fehér cérnát. Nygyveneset kérjél.

Nálam ügyesebb futárt keresve se lelhetett volna, mert éppen csak kezembe adta a pénzt, tíz perc múlva én már ott voltam a cérnával. De ekkor eszébe jutott, hogy fekete is kellene, de azt se feledjem, hogy az harmincas legyen, s én futhattam boldogan vissza. A Vas Anti boltjában általában mindenféle áru volt, ha éppen volt. Egy alkalommal ondolált hajú asszonyság került elélem a sorban, aki tehénvaját szeretett volna vásárolni.

– Tehénavajjal, jányom, sajna, nem szógálhatok – tárt a szét karjait Anti bácsi.
 – Hát akkor hogy akarjuk utolérni Amerikát, Anti bácsi – kapcsolódik a párbeszédbe egy harminc körüli férfitársarló –, ha még tehénavaj se lehet kapni?
 – Fijam, mi már régen el is hagytuk Amerikát, mer’ megettük a vajjat!
 – jön azonnal a frappáns és ideológiailag kikezdzhetetlen válasz.

Más ízben komolyabb vásárlással is megbízott Nagymama.

– Itt a pénz meg a kasornya, eriggy, hozzál Burektül egy kila disznóhúst, de ne legyen zsíros. Jó kis pörköltnek valót kérjél.

Az Alberger Burek hentesboltja jóval messzebb volt, mint a Vas Antié, de az én ügyes lábaimnak ez is csak semmiség. Burek bácsi, az alacsony termetű, erős pocakú és teljesen sima fejű hentes, miután rám került a sor, megsámolta pénzemet, majd rádobott egy darab húst a Berkel-féle mérleg fényes lapjára. Az érzékeny mutató még vidáman járta táncát, de ő már nyúlt az áruért, s egy darab újságpapírba csomagolva kezembe nyomta. Nagymama, amikor leszedte róla az újság átnedvesedett, alaposan rátapadt cafatait, arca felvörösödött, és a zsíros, véres húsdarabot az asztalra csapta, majd felvette újra, fordított rajta egyet, s mivel a másik oldala sem volt bizalomgerjesztőbb, ismét odacsapta, majd megint felvette, lecsapta, s közben elkeseredetten és ingerülten ezt hajtogatta:

– Hát én evve’ micsinájjak? Hát én evve’ micsinájjak?

Aztán elhallgatott, majd rám nézett:

– Vidd vissza. Mondd meg neki, ha ennél jobbat nem tud adni, aggya vissza a pénzt.

Istenem, csak ezt ne akarta volna! Ha egy kicsit is szeret engem, hogy hajszolhat bele ebbe a kellemetlen, szégyenteljes helyzetbe? Ha egyszer én elfogadtam az árut, hogy álljak most azzal elő, hogy nem néztem meg kellőképpen, mégsem ilyet akartam?

Burek bácsi éppen újabb vevőt szolgált ki, amikor lógó orral beállítottam a boltba, de azonnal észrevettem, s fél szemét már le sem vette rólam. Amikor szípotgva lettem elé a húst, megszólalt:

– Mit is mondott nagyanyád, mit akar belőle?

– Pörköltet – válaszolom megkönnyebbülten, s még mindig szípotgva.

– Lássuk csak – fordult egyet a pult mögött, s egy fényes kampón lógó sódarból lekanyarított egy darabot. A mérleg pár dekával többet mutatott, de nem nyúlt a késért, csak legyintett, és egy darab hófehér, ropogós zsír-papírba tekerve adta kezembe: – Mondd meg otthon, hogy máskor felnőt jöjjön húst venni.

* * *

– Öregem – szól a szokottnál kissé ingerültebben nagyanyám Nagypá-hoz –, nem ártana már a tehen elé egy kis friss gaz. Az este is laposan jött haza a legeltetésből, csuda hát, hogy nem vót tele a sajtár? Tudhatnád te is, hogy rakni kell a jászolba, mer’ a tehen a szájáru ad.

Nagyapa feltolta tarkóján a simléderes sapkát, amit nyáron sem vetett le soha, és fejét vakargatva a szárazság miatt a kert végi szántón kínlódó kis sarjú lucernára irányította szemét. Szénának szánta ugyan, de hát kivághat belőle néhány rendet, ha muszáj, közelebből vizsgálva azonban ritkásnak találta, s fejcsóválva legyintett. – Hadd erősödjön még – mondta, vagy gondolta csak, majd elővette a sarlót, hóna alá kapta a ponyvát, s indulni készült, de ekkor megakadt rajtam a szemem. – Na. Hát jönni akarsz tésis? Még nem tudtam, hová készül, de nem lehet az rossz, ahova ő megy – gondoltam magamban, és bólintottam. – Várjál akkor, üresen ne gyere, elbírsz már te is egy kis terét – nézett rám –, mintha csak a hajlandóságot kereste volna arcomon. Arról ugyan fogalmam sem volt, hogy mit kell nekem elbírnom, de ha ő mondja, csak tudja tán, mit beszél, ezért megint bólintottam, ő pedig leakasztott az ól ajtajáról egy szétbontott csonárzsákokat, s egyenesen a kezembe adta. – E’ lesz neked való – mondta, s elindult. Én szorosan a nyomában ki a kisajtón, ott meg jobbra a zsidótemető felé. Amikor a temető sarkánál befordulva a legelőre értünk, már sejtettem, hogy a Tisza-part a cél. De a töltésen átvergődve nem a folyó, hanem holtága, a Pap Tiszája mentén folytattuk utunkat.

A Pap Tiszája, amint hallomásból később megtudom, az egyház halas tava lehetett valamikor, de ekkorra már szinte teljesen elmcosarasodott, elsekélyesedett. Sötét tükrén nagyobb foltokat képezve a tavirózsa méretes levelei terpeszkedtek, köztük pedig ugyancsak a víz színén lebegve elképesztően szép fehér, rózsaszerű virágok pompáztak. Képtelen voltam tovább menni, lábam szinte földhöz tapasztotta a látvány. Nagypám jó pár méterre elhaladva tartott célja felé, de megállt és hátrasandított, mert nem hallotta lépteimet. Tudta jól, hogy virágbolond vagyok, aki minden elérhető virágot meg akar szerezni, ezért rám szólva józan mérsékletre intett. – Azt te úgyse tudod leszedni. Elmerülnél az iszapba’, meg osztán a nadályok is összemarnának, ha oda bemásznál érte. Csak ott szép az, ahun termett, a kezedbe’ csak elhervadna. Nem volt okom, hogy szavaiban kételkedjek, így elindultam, mert vittek lábaim, de szemem a liliomokat akkor tudta csak elengedni, amikor a holtágat elhagyva elértünk a nagy tengeritáblához.

– Na, itt vagyunk. Tanuld meg, ez itt a Bóvik. Itt vót nekünk, amíg az elvtársak el nem vették, egy hat köblös földünk, de ide mindig csak málét vót tanácsos vetni, mer’ a Tisza nyár elejin is ki szokott önteni, oszt’ ha búza lenne benne, azt csak tenkretenné. A málénak meg, ha nem marad rajta túl sokáig, csak használ, mer’ lerakja a jó kis iszapot. Termett itt nekünk annyi málé meg paszuly, hogy alig győztük hazahordani.

S miközben így tanítgatott, leterítette a tábla szélére a ponyvát, fogta a sarlót, és a sorok között elindulva vágni kezdte a jó kis zsenge muhart. Elébb bal kezével átnyalabolta a fél lábszárig, vagy itt-ott már térdig érő muharbokrot, a másikkal meg elhúzta alatta a sarlót. – Így ni – mondogatta, s közben utasított, hogy a lerakott csomókat szedjem öltre, vigyem a ponyvára. Amikor már akkora halmot hordtam össze, hogy a ponyva szélei sem látszotak, leültem a tetejére, kiválasztottam egy szép egészséges szálat, s annak külső levelét óvatosan lebontottam a szárról. Ami a Tündérnek eleség, nekem az játék – gondoltam csak úgy –, majd számba vettem és finoman szívni kezdtem a levél szorosan egymáshoz tapadó széleleit. A kiszívott levegő a hártyszerűen vékony peremeket rezgettetve tökéletes madár csipogást hozott világra. Ha szaporáztam, vidám volt a dal, ha hosszabban elnyújtottam, olyan volt, mint a bánatos pacsirtasírás. Még Nagyapa is felkapta rá a fejét, tetszett neki a mutatvány, aztán abba hagyta a sarlózást, és hozzáfogott, hogy a levágott muhart batyuvá kösse. Megkereste a ponyva ellentétes sarkait, s hogy jó szoros legyen a kötés, rátérdelt az összehengerített csomóra, s csak aztán kötötte jó szorosra. Ugyanígy járt el a ponyva másik két sarkával is, s amikor felegyenesedett, lábával megrugdosta a batyu oldalát. Jó keménynek találta, s megállapította, hogy van benne vagy negyven kila. Ez nekem nem sokat mondott, az én képzeletemet inkább a batyu formája mozgatta meg. Pont olyan alakú, mint egy nagy túros bukta – állapítottam meg magamban –, de hogy az íze milyen, azt majd a Tündér fogja megmondani. – Na – fordult most már hozzám az öreg –, akkor csináljunk neked is egyet. A sarló újból haszonra lett fogva, így hamarosan kisült az én kis buktám is. Nagyapa ekkor bekanyarította az éles szerszámot saját batyuja egyik zöldellő sarkába, majd térdeit megroggyantva, fején át nehézkesen vállára emelte a degeszre tömött ponyvát. Miután kissé megrázva egyensúlyba hozta, fél kézzel lenyúlt az enyémet is, hogy hátamra segítse.

– Istenem, segíts meg! – hagyta el száját a jól ismert fohász, és elindult a simára taposott ösvényen hazafelé. Eleinte még imbolyogtam a teher alatt, bizonytalanul rakott lábaim minden áron egymásba akartak gaba-

lyodni, de nyolc-tíz lépés után már magabiztosan követtem az öreget. A töltésen túljutva elhaladtunk a vályogvető gödrök mellett, ahol Gobány Terka az egyik lányával éppen gúlákba rakta a megszikkadt vályogot.

– Fábjárny úr! – szólt nagyapa után a napon feketére cserzett arcú öregasszony – Há’ nem gyűtött nekem egy kis jó bagót?

– Jöjjön be, ha arra jár, meglássuk, mennyi jött össze.

– Hónap benézek, Fábjárny úr, hogy a Jóisten áldja meg!

Ha éppen nincs fejemen a ponyva, akkor is lapítva mentem volna el Terka előtt, mert nem volt makulátlan a lelkiismeretem. De hogy is lett volna az, amikor nem is olyan régen Sanyikával megkaparintottuk a bagógyűjtő gyufásdobozt, és ragacsos, barna tartalmát jól meghintettük borssal és még meg is paprikáztuk. Nem hiszem, hogy a vén cigányasszony jó ízzel szopogathatta a belőle gyúrt kis gubicsokat, de nem tette panaszba, nem hozta fel Nagyapa előtt soha egy szóval se. És hogy most is milyen tiszteltudóan beszél Nagyapához! Az már biztos, hogy én többet ilyet nem csinállok, és ezt megmondom Sanyikának is.

S amint így fogadkozom magamban, nem észlelem, hogy Nagyapa lassít a menettempón, majd megáll egy kis pihenőre, én pedig szinte nekimegyek hátulról. – Szusszanjunk egyet – mondja –, nincs ez a ponyva a hátunkhoz növe. Leteszem én is vállamról a terhet, s leülök rá, ahogyan tőle látom. – Mire hazaérünk, dél lesz – jegyzi meg, miközben a távolba bámul. Ráemelem tekintetem, s ő észreveszi arcomon a kérdést. – Figyeld meg – mondja botját a gyalogút hasadéka alá állítva –: ha az árnyék pontosan a Salánki hegy csúcsára mutat, tizenkét óra van. Most még egy kevéssel előtte áll. Annyira egyszerű és érthető számomra ez az évszázadok tapasztalatából merített megfigyelés, hogy csak bólintok rá, mintha ezt a tudást születésemkor én is megkaptam volna. De azért csak haladjunk, mert a gyomor is tanúsítja az idő múlását. S amint a Jakab-porta sarkánál balra fordulunk, már látni a házunkat, amelynek nyitott konyhaablakán át már száll a rádióból a déli harangszó.

A Nagymama kétkezes túrós palacsintájából egy is elegendő lett volna nyápic gyomromba, de az én áldott emlékű öreganyám rábeszélte egy másodikra is. Ezzel már ráérősen a kert felé vettem az irányt, mégpedig a nagy almafa alatti, könnyű kézzel tákolt kalyibához. Rendeltetésének éppenséggel megfelel, árnyékot és nyugalmat nyújt annak, aki benne keresi azt, a biztonság azonban már nem kívánható el tőle: egy dühösebb szélroham szétszórná könnyedén. De ne gondoljunk mindig a rosszra. Itt van, például ez a nagyszerű palacsinta, sárgás töltelékében pár szem mazsolával, igazán

megérdemli, hogy méltósággal takarítsam el ebből a világból. Be is bújok vele a kalyiba rejtekébe, s ott jóízűen befejezem az eltüntetetését.

De jó is, hogy itt áll ez a kis hajlék! Több hasonlót, egy-két személyre méretezett csőszkunyhót láttam már, s egyszer csak belém ötlött, hogy nekem is kell egy ilyen. Nem volt ez tőlem túl merész kívánság, de meg kellett hozzá nyernem Nagyapa támogatását és főképpen szakértelmét. Ráállt ő könnyen, mihelyt felfogta kérésemet, a kalyiba építésére így is ráment egy egész délelőtt. Nagyapa a villás végű, váznak való fűzfakarókat méretezte és fűrészelte, én pedig több kéve fűzfavesszőt és a nádat hordtam hozzá fedélnek. Kényelmes fekhelyül szolgáló tavalyi széna akadtt még az aborában, kimustrált rongypokróccal meg Nagymama stafírungotta fel a kislakot. Lett hát egy saját kis tanyám. Ide tartottam egyenest, ha magányra vágytam, ez volt az én gyermekkorom egyetlen nyárra szóló édené.

Ezen a délutánon azonban felforgatta valami az én kis édenem nyugalmit, ami nehezen gyógyuló, csúnya sebet hagyott érzékeny lelkemen. Nem történt semmi különös, csak egy utcabeli, tőlem is fiatalabb fiú, a Gyuszi öccse kipuhította, hogy Erzsébet néni valamilyen hivatali ügy végett magára hagyta a portát, s ráadásul nem volt otthon unokája, Béluka sem. A nevezetes kertben – júliusban vagy augusztus elején tarthatott az esztendő – érésben voltak a legfinomabb gyümölcsök, s míg én többnyire csak sóvárogva néztem a vérbélű körte és a darázsésdes almafa termését, ez a haszontalan gyerek, akinek nagyanyám szerint a szeme sem áll jól, a kert másik oldaláról átpréselte magát a rozoga kerítésen, s egy kisebbfajta dióverő rúd hegyével ügyesen mozgatni kezdte a magasra nyurgult körtefa termő ágait. Nem emlékszem már, milyen gondolatok méléztattak éppen, de a súlyos, érett gyümölcsök huppanására elő kellett bújnom a kalyibából. Endre közőmbösen rám pillantott, nem esett különösebben zavarba sem. Mintha mi sem történt volna, a kerítéshez jött, s első zsákmányából átnyújtott nekem két pompás körtét. – De Erzsébet néni ne mondd! – figyelmeztetett, én pedig egyetértően bólintottam. S valóban: miért is árulkodnék rá, hiszen azzal a néhány körtével nem lesz a vénasszony szegényebb.

De fél óra sem telhetett el, alig majszoltam el olcsón prédált hallgatásom díját, az utca felől hangos asszonyi szóváltásra lettem figyelmes. Felszaladtam az udvarra, s onnan már elég jól láttam, hogy Erzsébet néni nagy hévvel gesztikulálva, felháborodottan magyaráz a gyárból éppen érkező anyámnak valamit, de a távolság miatt nem értettem szavaiból egy kukkot sem. Rosszat még ebből sem sejtve indultam a kisajtó felé, melyen épp akkor lépett be anyám. Szemei

rosszat sejtetve villantak, hirtelen gerjedt haraggal tartott egyenesen felém, s keze már útközben emelkedett, majd lendült. Legalább négyszer-ötször csatant tenyere az arcomon. Olyan gyorsasággal és erővel ütött, hogy védekezésre emelt karjaim szétrepültek a levegőben, miközben ezt kellett hallanom: – Hát tolvajnak nevellek én téged!? Hát nem kapsz itthon eleget, hogy a máséra ácsingózol!? Hát erre való az a kalyiba, hogy a rosszaságon törd ott a fejed!? Bevillant nekem abban a pillanatban, mi történhetett. Az az álnok lelkű fiú, aki talán adott szavam ellenére is árulkodásomtól tartott, a helyzetet átgondolva azzal igyekezett elterelni saját kis gazemberségének a gyanúját is, hogy engem vádolt meg körtelopással a Vásártéren át hazafelé döcögő öregasszony előtt. S ezek után én már hiába védekeztem, hiába zokogtam anyám arcába, hogy nem is én voltam, hogy Öcsi volt az, aki a dióverő rúddal verte a körtét, szavaimat nemhogy felfogni, meghallgatni sem volt hajlandó.

Ha az ártatlanságnak ez egyszer, csak erre az egyetlenegy alkalomra zászlaja lett volna, s én azt fejem fölé emelhetem, akkor talán két ütés között rám tekint, akkor – talán – megtorpan az anyám indulata. De nem... Verésembe belefáradva megállt egy pillanatra, s amikor magához tért, elkezdhetett neki is fájni valami, mert elsírta magát, s megindult a konyha felé. Ezt látva, sérelmemet feledve, már én kezdtem aggódni érte. Hát mégis, tudtomon kívül is bűnös lennék, amiért ilyen szenvedést okoztam neki? S ott maradtam ikegve, két lábon állva, mégis mélyen magamba roskadva, torkomban azzal a rettentő keserűséggel.

GYÖRKE LÁSZLÓ

FELTÁMADNI A VERSBEN

BESZÉLGETÉS CSOÓRI SÁNDORRAL FEHÉRGYARMATON
2000 JANUÁRJÁBAN A KÖLCSEY-DÍJ KAPCSÁN

– *Sokféle vélemény hangzik el manapság a művészetről, a költészetről általában. Vannak olyanok, akik a költészetről azt mondják, hogy mint egy szép színes fácán, mely elrepül a táj fölött, majd eltűnik a bozótban, úgy fog eltűnni a költészet is. Hiszen az eposzok is eltűntek, ezek szerint a vers is könnyen eltűnhet.*

– Az én véleményem egészen más. Lehetséges, hogy az irodalomnak, költészetnek vannak rosszabb korszakai. Ez a korszak is ilyen, de egyszerűen nem tűnhet el. Ha az ember Kosztolányi *Halotti beszédére* gondol, abban van egy mondat: „*Ilyen az ember. Egyedüli példány*”. Valóban, ha körülnézünk, láthatjuk az arcokat, mindegyik más. Ez az egyediség a lét törvénye. Ha léttörvény, akkor kell olyan lírának lenni, ami éppen az egyéniséget, a személyiséget képviseli minden percben. Én egyáltalán nem félek attól, hogy a vers eltűnik, annál is inkább, mert az embereknek szinte „falvédőigényük” marad, hogy versek maradjanak, s a költészettel kapcsolatos dolgok megmaradjanak.

Azt mondják ma az emberek: költői látvány, habköltemény, tortaköltemény. Ezzel arra utalok, hogy az emberek a mélytudatukban, ösztöneik alján éreznek valamit arról, hogy a költészet az a másik valóság, az igazabb valóság, amelyik a látható, a megkezelhető világ fölött egy másik törvényt jelez. Ebben az összezavarodott világban éppen a költészetnek lenne óriási feladata az ember legfelsőbb világából hozni elő azokat az értékeket, amelyek ma rejtve vannak. Mert mindenki egy kicsit a felszínen él. Mindenki annak az öt percnél él, annak a valóságnak, amelyekből a hírek tevődnek össze. De a belső világ, ami az ember legértékesebb világa, az a művészetben, így a költészetben jelenik meg. József Attila az *Irgalomban* azt írja: „És hallgatom a híreket, / miket mélyemből énszavam hoz. / Amíg a világ ily veszett, / én irgalmas leszek magamhoz.” József Attila az, aki a legmeggyőzőbb és a „legmetafizikaibb” dolgokat tudta mondani, hiszen maga az eszmélet szó az ember igazi lényegéhez tartozik.

Legtöbbször az ember ha ráeszmél a dolgok lényegére, néha megretten. Azt gondolom, hogy a költészet lényege itt van valahol: ráeszmél arra a legbelsebb titokra, ami őbenne él. És ha ezt kifejezi, akkor tudja a valóságot igazából újrat teremteni. A mai ember úgy gondolja, a valóságot mindennap kapja az újságból, a tévéből. Nincs ilyen. A valóságot újraalkotni lehet, ha az embernek élményei vannak, és az élményből, a hírekből, a saját valóságából tud új valóságot teremteni az ember. *A Dunánál* című versében azt írja József Attila: „Én úgy vagyok, hogy már százezer éve nézem, amit meglátok hirtelen. Egy pillanatot, s kész az idő egésze.” Tehát a létnek a teljes egészét tudja a költészet őrizni. Én azért sem hiszek a költészet elmúlásában, mert ha a mai költőket nem fogják olvasni, akkor a holnapiak a tegnapiakról is elfeledkeznek, s egyszerűen az emberiség az egész múltját tékozzolja el.

Ráadásul itt van a nyelv kérdése, amely összefügg a költészet kérdésével is. Az emberek éppen azért, mert leszoktak a könyvről, rászoktak az újságokra, a televízióra – de igazából nem szoktak az újságokra, a televízióra, mert már csak félszavakkal fejezik ki magukat. Ez pedig azt jelenti, hogy az ember érzelmi élete elsivárosodik, ha kevés szót, kevés igét használ. Mert minél több érzékletes igét használunk, annál gazdagabb a szellem, a lélek... Ha mi erről lemondunk, akkor lassan lemondunk arról a kultúráról, amely Európát létrehozta. Akkor mi lesz a jövőnk? A veszélyeztetett nyelv legtöbbször a költészetben találja meg az igazi védelmet, mert a legmélyebbre, a költészet gyökeréig, a versekben jut el az ember.

– *Feltámadni igazából versben lehet – vallotta még a hetvenes években.*

– Az ember állandóan, mindig vár a feltámadásokra, annyi minden mulasztja el benne azt az érzékenységet, amellyel az életet élnie kellene, s maga a vers – minden vers – újrakezdés. Ha el kell kezdeni a verset, az majdnem annyi, mintha újra kellene kezdeni az életet. Valamit, ami az életnek a része, s ezt valahogyan kiteljesíteni, kifejezni. S miután nincs semmi segítség a vershez, az embernek magában kell megteremtenie a kulcsot a gondolathoz. Ezért gondoltam annak idején, hogy feltámadás csak versben lehet, mert ezt a nagy tornamutatványt csak maga végezheti el az ember.

Hogy manapság – azaz 1990 óta sokkal kevesebbet tudtam írni – nagy fájdalomaim közé tartozik, bár az utóbb időben megint elég sok verset írtam. Debrecenben éppen most próbálják összegyűjteni az eddig írt verseket és az újakat, és talán, ha megérjük, hogy a könyvhétre megjelenik az eddigi és az új versek gyűjteménye. Hisz '90 óta két verseskötet és egy esszékötet jelent meg, ami nagyon kevés.

A magyar irodalomnak mindig más feladata is volt. Kölcsey példája is azt bizonyítja: mennyi mindent meg tudott volna írni, ha nem szólította volna el a közélet, a napi gondok. Nagyon sok belső drámát éltem meg, hogy igenis, hagyni kellene a politikát, a közéletet, mert a vers az egyetlen olyan műfaj, amelyben az ember a legteljesebben kifejezheti magát. De hát Jónás se akart próféta lenni, mégis el kellett menni a Ninivébe. Magyarországon is sokunknak el kellett menni Ninivébe. Ez óriási veszteségekkel járt. Magam életében érzem, sajnálom is, de azt is tudom: sok minden nem történt volna meg, ha az ember azokat a közéleti feladatokat nem vállalja.

– *Februárban lesz 70 éves. Készít-e leltárt?*

– Az ember egész életében leltárt készít, nem kötöttem ezt a kerek évfordulóhoz. Protestáns családban nőttem fel, ahol sose úgy beszéltek a jövőről, még a másnapra is azt mondták: ha megérjük, akkor majd megcsináljuk.

– *Érez-e olykor iráskényszert?*

– Van, sajnos van, s ezt kell néha abbahagyni, mert be kell menni a szövetségbe és ez a leglehangolóbb élmény. Ha már a számadásról van szó, akkor van egy takargatott tervem: én az elmúlt korszaknak az életrajzát szeretném megírni a magaméval összeszöve, hiszen kevesen vannak, akik annyi mindent éltek meg '53 óta, mint amit én a közéletben megéltem. Ebbe beletartozik az irodalom, a film, a politika, a kisebbségek kérdése, azok a mozgalmak, amelyek a hatvanas években indultak el: a táncházmozgalom, a népi kultúra reneszánsza. Ezek sok tapasztalatot jelentettek nekem, s ez mind megíratlan. Ha egyáltalán csöndesen és szemérmesen beszélhetnék a jövőről, akkor én azt mondanám, hogy ennek a nagy életrajznak, amely nemcsak az enyém, a korszaké is, ezt szeretném megírni.

– *Hogyan fogadta a Kölcsey-díjat?*

– Az ember a díjakkal úgy van, hogy sose számít rá. És talán ez a természetes. Váratlanul ért a hír. Tudtam, hogy a Kölcsey Társaság minden évben kiadja a díjat. Természetesen meghatódva és megilletődve vettem át, mert ez egyszerre a költészetre is utal és arra a közéletiségre is, amely Kölcsey nevével összefonódik. Illyés Gyula azt írja Kölcseyről: vannak alkotók, akiknek az életműve elhomályosodik, ha egy művét külön ismerik. Kölcsey ha nem írta volna meg a *Himnusz*t, jobban ismernék az életművét. Holott az egyik legizgalmasabb, legtépelődőbb, legnyugatibb alkatú írónk volt Kölcsey, aki igazi kritikát, esszéirodalmat akart teremteni még a reformkor hajnalán. Ilyen szempontból nagyon örülök a díjnak. Egész eddigi életemben arra törekedtem, hogy a hazai világhoz kapcsolódjak, de ne a vidéki népiességben merül-

jön el az ember, hanem népet, nemzetet együtt lásson, akárcsak az egész egyetemes emberi világot. S erre Kőlcsey igazi példákat teremtett. Ilyen szempontból meghatározható, hogy a Kőlcsey-díjjal tüntettek ki. A díj erősíti: egy magyar írónak ma nem kell lemondani a társadalmi kérdésekkel való foglalkozásról. Ma is annyi elintézetlen kérdése van az életnek. Ezt ma is vállalni kell, hiszen ha egy irodalmat több századon át ez a jelleg határozott meg, akkor egy-két nap alatt nem lehet kilépni ebből a történelemből. Diákkorunkban azt tanultuk, hogy az igazi irodalom megelőzi a korát. Illyés Gyula hozzátette: nem biztos, hogy megelőzi, lehet, hogy a kor marad el tőle. Én harmadikként mondom: sajnos most az irodalom maradt el a korától. Azért, mert ha a politika határozza meg mindannyiunk életét, akkor az irodalomnak miért kell tőle félnie. Ha ennyire része lett az életünknek, akkor önvédelemből is kellene az irodalomnak politizálnia, de egészen más módon. Nagy művekkel kellene ezt képviselni. Én bizonyos vagyok benne, ha lenne szellemi élet Magyarországon, akkor a magyar parlamentben nem lehetne olyan sekélyes, alacsony szintű vitákat rendezni. Maga a politikai élet kívánja meg, hogy legyen szellemi élet. Sajnos, tíz év óta egyetlen kormány sem törekedett arra, hogy a szellemi életet segítse. Magára hagyta bizonyos fokig azokat a folyóirat-törekvéseket, amelyben ez kikristályosodhatott volna. Az, hogy van százhetven folyóirat, ez maga a képtelenség, a szétszórátása a szellemi életnek, és nem az összpontosítása. Én úgy gondolom, hogy egy kis ország éppen a szellemi életével tudna kiválni még Európában is, hisz egy nemzetnél nem a terjedelem, a nagyság a legfontosabb, hanem az értelem, a stílus, a milyenség. Márpedig erre mi, magyarok képesek vagyunk.

Az úgynevezett információs társadalomban rendkívül nagy szerepe lesz a tudásnak, a műveltségnek, hiszen az információ akkor igazi, ha érzelmekkel, műveltséggel társul, nem pedig csak politikai információ. Én az egész nemzet szempontjából tartom rendkívül fontos erőnek a kultúrát, hiszen a határon túliak ezzel tudnak igazán bekapcsolódni a nemzet életébe, ezáltal tudnak egyenrangúak lenni, magától értetődően ebbe a nyelvbe beleilleszkedni. Ehhez kellene mozgókéony, eleven szellemi élet, amely minden műfajra kiterjed: az irodalomra, festészetre, zenére, mert egy nagy kezdeményezés előtt áll az emberiség: hogy mit kezd azokkal a civilizációs nehézségekkel, amelyekkel eddig élt.

Élhetünk-e ilyen körülmények között a természet ellenében, ahogy most, kizsigereljük, s mi nem adunk neki vissza semmit? Tehát nagy kérdések állnak megint előttünk, ezeket a kérdéseket nemcsak a tudomány fogja feltenni, de a szellemi életnek is föl kell tennie.

– *Politika és irodalom?*

Most a politikát, sajnos, nem érdekli az irodalom. Nem ez a nagyobb baj. Az irodalom meg tudna élni, ha meglennének azok a feltételek, amelyben létezni tud. Az, hogy egy folyóirathoz össze kell koldulni a pénzt, rendkívül megalázó. Így nem lehet igazán egy folyóiratot megtervezni, de erre ma nincs más lehetőség, és ez nagy baj.

SÁFÁRY LÁSZLÓ HAZATÉR?

(CSORDÁS LÁSZLÓ BESZÉLGETÉSE FINTA ÉVÁVAL)

– Önt elsősorban költőként tartja számon a szakma, idén viszont egy Sáfáry Lászlóról írott monográfiával lepett meg minket. Mikor, minek a hatására döntött úgy, hogy egy nagyobb lélegzetű könyvben dolgozza fel a kulturális emlékezetből mára kissé talán kikopott, nehéz sorsú költő életútját, életművét, befogadástörténetét?

– Sáfáry László költészetének problémaköre azóta foglalkoztat, amióta a 80-as években a *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain találkoztam a nevével és néhány írásával. A szerzőt körüllegő áhítat és ismeretlenség együtt hatott rám. Nem nagyon kedvelem a mítoszokat, kontroll nélkül nehezemre esik az elfogadásuk. Amikor a sárospataki tanítóképzőben, ahol jelenleg is dolgozom (az intézmény pontos neve: Eszterházy Károly Egyetem Comenius Campus), ezelőtt kilenc évvel felmerült a doktori fokozat megszerzésének elvárása, két döntést kellett hoznom egyszerre: belevágok-e, s ha igen, milyen témakörre esik a választásom. Klasszikus irodalmi szerelmeim, József Attila, Nagy László, Radnóti iránti rajongásom vagy a kortárs irodalom lírai vonulatának sokszínű világa kétségtelenül magnetikusan hat rám ma is, de nem érzek és nem éreztem kényszert, hogy több éves munkával velük kerüljek olyan szimbiózisba, amely állapot, kapcsolat elkövetkező éveimet determinálná. A kárpátaljai irodalom története viszont nagyon vázlatos és hézagos maradt, a XX. század tabui hiába dőltek meg, nem született meg a vágyott rend és tisztánlátás múltunk kérdésében. Leginkább Sáfáry személyét éreztem problematikusnak. Erre Görömbei András sok-sok írásában tett utalást, annak a vágyának is hangot adva: milyen jó lenne ezt az életművet egyben látni, a korai versekkel kiegészítve. Környezetemben is megerősítést tapasztaltam Martinák Jánosné magyartanár nő személyében, aki a költő sátoraljaújhelyi vonatkozásait már korábban felfedezte. Miközben elindultam ebbe az irányba, úgy tűnt, minden alakul, segíti kutatási szándékomat. A Petőfi Irodalmi Múzeumban ugyan feldolgozatlan állapotban, de együtt van az a hagyaték, melyet Sáfáry László testvérhúgai évtizedeken át áhítattal és felelősségtudattal őriztek. Nekem csak el kellett merülnöm ebben a dokumentumhalmazban, ami részben sikerült is. Azért csak részben, mert kiterjedt levelezését nem volt alkalmam és időm birtokba venni, csak a családi-akra összpontosítottam, azokból is leginkább a költő biográfiáját felfejteni segítőköt kerestem és hasznosítottam.

– A könyvben is sokszor hivatkozik a Petőfi Irodalmi Múzeumban található hagyatékra, amely – mint említette – még feldolgozatlan. Ebből a tényből adódik a kérdés: mennyire hozzáférhető ma a költő életműve a szélesebb olvasóközönség számára? Ide tartozik egy személyes megjegyzés: nemrég a sajnos egyre zsugorodó nagyszőlősi könyvesboltban sikerült vásárolni egy példányt az S. Benedek András által válogatott 1995-ös gyűjteményből, a Hómezők előttől. Más könyvesboltban viszont még nem igazán találkoztam Sáfáry-kötettel...

– Az én helyzetem ezek szerint sokkal rosszabb: nekem nem sikerült vásárolnom. S. Benedek Sáfáry-kötetéhez, egész véletlenül, barátaim segítségével jutottam hozzá. A kérdés erősen problematikus, mivel a Sándor László szerkesztésű kötet igen régen, 1969-ben került kiadásra, és az S. Benedek Andrásé sem a közelmúltban, 1995-ben, azaz tizenegy éve jelent meg. Ahhoz képest, hogy az irodalmi köztudatból hosszú időre kitiltott vagy elhallgatott szerzőről van szó, ez a két különböző megjelenés egyáltalán nem hiánypótló jellegű, inkább irodalomtörténeti érdekesség mindkettő. Mire a nagyközönségnek rálátása lehetett volna a szerzőre és életművére, már el is tűntek a példányok a könyvesboltok polcairól.

Az én szerkesztésemben *Köztetek vagyok* címmel megjelent gyűjteményes kötet sem segít a gondon, hiszen magánkiadásban, a férjem segítségével jelentettem meg ezt az irodalomtörténeti érdekességnek számító, az eddigi legteljesebb anyagot tartalmazó gyűjteményt, melynek terjesztése megoldatlan és megoldhatatlan, ajándéktárgy lett belőle.

– A monográfia érzékletes címe (Hazamegyek), azon túl, hogy nyilvánvalóan egy Sáfáry-verset juttathat eszünkbe (Most hazamegyek), az egyes szám első személyű igealak miatt vallomásnak tűnik. Olvasás közben többször megfordult a fejemben: mintha ebben a címben a szülőföldjét elhagyó költő és a szövegeket értelmező monográfus egyaránt jelen lenne. Mennyire talált Ön otthonra Sáfáry életművében?

– A monográfia címével sokat és sokáig bajlódtam. Szépirodalmi munkáknál az ember sokkal szabadabb, szakirodalom esetében a címnek nem csak vonzónak kell lennie, de pontosnak is, valamilyen módon ott kell lennie a téma megnevezésének legalább az alcímben. Már zajlottak a nyomdai előkészületek, amikor a meglehetősen hosszú és unalmasan sablonos címet sikerült korigálnom. Mint összegyűjtött verseinek szerkesztésekor, most is a szerzőt magát hívtam segítségül és a barátaimat. Finta Edit festőné javaslatára hagytam el a „most” időhatározószót, és maradt a „hazamegyek”. Én

is éreztem az ütést, amit az egyes szám első személy kölcsönöz az egyszavas címnek és az igealaknak. Tudtam, hogy minden olvasóm, aki rólam is tud legalább annyit, mint Sáfáry Lászlóról, mindezeket átéli majd és gondolni is fogja, mert benne van az üzenetben. Elfogadtam a kettőssé vált tartalmat, hiszen ezzel a munkámmal én is hazamegyek, szülőföldem kedvéért választottam a feladatot, és ebben a közös hazatérésben ott feszülnek a történelmi kényszerűségek is, nem csak a biográfiaiak.

Elégge hosszúra nyúlt az idő, amíg tanulmányommal elkészülhettem, hiszen közben teljesértékű munkát végzek főiskolai oktatóként, és az otthonom, családi életünk működtetésében is megmaradtak a feladataim. Kishitűség és bizonytalanság is gyötört nemegyszer, és volt idő, amikor túl nagy áldozatnak éreztem, hogy ezzel, és nem saját alkotómunkámmal foglalkozom. Amikor végül kikerült a nyomdából ez a legalább nyolc évet magába záró anyag, mégis megkönnyebbülést éreztem. A visszajelzések is megnyugtatóak. Szakmai szempontból igazi hiánypótlásról van szó. Legjobb tudásom szerint dolgoztam, de biztos, hogy lehetett volna jobbat és jobban.

– A költő kárpátaljaisága erőteljes hangsúlyt kap végig az elemzésekben, de már az alcímben is. Ennek egyik oka talán az, hogy legjobb versei rendkívüli szociális érzékenységről tanúskodnak. Emellett a táj, ahonnan származik, lírájában sokszor megjelenik. Nem hiába nevezi őt Görömbei András a Verhovina költőjének. Élet és irodalom az ő esetében elválaszthatatlan egymástól. Ugyanakkor – az Ön kifejezését idézve – „a történelem torzulataiban” a kárpátaljai identitás egyre problematikusabb lett. A szülőföld elhagyása, az áttelepülés hogyan hatott vissza az írásokra, a versek világára?

– Sáfáry László valójában sohasem szakadt el a szülőföldjétől, azaz Munkácsról. Ennek nagyon egyszerű a magyarázata. A közhiedelemmel ellentétben évekig élt Magyarországon hontalanként, mivel édesapja nem volt hajlandó letenni az esküt a cseh államnak, magyar állampolgárságot pedig sokáig nem kapott. Testvérét, Máriát is úgy hozta át a tanítóképzőbe, hogy egyikőjüknek sem volt állampolgársága. Ez meglehetősen bizarr tény, de éppen a lánytestvér feljegyzéséből tisztázódik a félreértés státuszukat illetően.

Budapesti egyetemistaként is rendszeresen otthon töltötte nyarait, kezdetben legalábbis. Később tanárként is működött szülővárosában. 1938-39-ben a munkácsi Magyar Királyi Állami Koedukációs Tanítóképzőben volt tanár az intézet magyar és rutén tagozatában, 1941-42-ben a munkácsi Állami Árpád Fejedelem Gimnáziumban helyettes, illetve óraadó tanár. Utolsó vizsgáiról ide kapta az értesítést. Végleges kinevezése rendes tanár-

rá 1943. augusztus 1-jei keltezéssel maradt ránk. A költő ekkor már hónapok óta semmilyen életjelet nem adott magáról. A dokumentum viszont azt igazolja, hogy sorsát Munkácson kívánta volna folytatni. A tizennégy év magyarországi tartózkodás mindezekért nem egységes. Én nem érzem matematikusnak a kárpátaljai identitását, mi több: folyamatosnak, töretlennek érzem. Meglehet, ez nem derül ki a tanulmányomból. Sajnos terjedelmi okokból több fontos dokumentum, illetve a tervezett melléklet maga nem került be a kötetbe. Ezek jelenléte árnyaltabbá tenné a tényeket.

Mivel a feltalálható költői hagyaték már teljes mértékben birtokba vehető, nagyon tisztán kirajzolódik a költő töretlen identitástudata. Hogy második kötete kapja a *Verhovina* címet, és ez 1935 elején, budapesti egyetemi tanulmányainak hetedik esztendejében történik, dokumentálja otthoni gyökereit. A kötet versanyaga szinte teljes egészében az otthoni tájhoz és élményekhez tapad. A versek epikai fonala arra is rávilágít, hogy a szerelmi szálak is sokáig ehhez a vidékhez kötődtek.

Szeretném megjegyezni, hogy a XX. század első felében Budapesten egyetemi tanulmányokat folytatni nem volt egyenlő sem az áttelepüléssel, sem a szülőföld elhagyásával. Sáfáry László számára nem okozott törést életének ez a fordulata. Ha valami törést okozhatott volna, az például hontalan státuszuk, mellyel Munkácson a társadalom perifériájára kerültek, és az édesapa nem tudott megfelelő munkakörben elhelyezkedni. A sátorlaj-újrhelyi gimnáziumi tanulmányai is okozhattak volna traumát a kisdíákban, hiszen a határon szökve jutott el iskolájába, és több alkalommal használt hamis papírokat és álnevet.

A történelem torzulatai a társadalmi élet s a benne élők sorsának torzulatait hozták magukkal. Ebben az elmozdult, aszimmetriákat képező, a szerves lélettől idegen törvényekre alapozó társadalmi légkörben nem kellett elszakadnia szülőföldjétől, de a „torzulatokat” lerázhatta magáról, és ezt, versei alapján, meg is tette.

– *A fellelhető szakirodalomban alaposan eligazít a kötet. Izgalmas volt olvasni a kortársak és a későbbi irodalmárok sokszor markánsan eltérő véleményét erről a költészetéről. Akadtak egészen elutasító hangvételű írások is, melyek közül talán a legemlékezetesebb – legalábbis számomra – Radnóti Miklós mindössze négymondatos bírálata a Nyugatban. Mennyire alakult ki azóta konszenzus Sáfáry költészetének értékeiről a szakmai körökben?*

– Sáfáry poézisének megítélése a maga korában meglehetősen eltérő képet mutatott attól függően, honnan szemlélődött a vélekedő. A Felvidék

hatalmas lelkesedéssel fogadta különösen a szerző második, *Verhovina* című kötetét. Fábry Zoltán igen nagy elfogultsággal, túlzás nélkül mondhatjuk: elragadtatással és bizakodással látta benne a térség eljövendő nagy költőjét. Amit kivált ígéretesnek éreztek ebben a lírában kortársai, az a tájba oltott, a szülőfölddel impregnált elkötelezettség, a nyelvezet egyszerűsége, a szemlélet nyitottsága. Hiányzott ebből a lírából a vele egyívásúak és közös gyökérből táplálkozók lokalitásának kisszerűsége, vidékiessége. Sáfáry nagy lendületű, magas indulati töltetű, mégis pátoszmentes hangon szólt. Ez a hang nem csak tiszta és friss, mint a hegyi és erdei levegő, de játékos kedvű is. Irodalmi eszményeit láthatóan nem érkezett kiérlelni, de így sem maradt jellegtelen. Töredékes és terjedelmében is szerény életműve igényes része a Felvidék és Kárpátalja lírájának. Radnóti Miklóst és másokat is megzavart egy talán alaptalanul költött párhuzam közte és Simon Andor lírája között, melyet a kortársak a kezdeti lelkesedés után igen korán „egysejtű lírának” minősítettek. Radnóti részéről is inkább az aggodalom hangja mérvadó. Sáfáryt óvni szerette volna a Simon Andor által képviselt „japános versek” impresszióitól, melyek mind műfajilag, mind tartalmilag tiszavirág életűnek jósoltattak. A kor költői eszményétől is műfajidegen volt a szabadversnek ez a tömör megnyilatkozása. Sáfáry „szófukarsága” szokatlan volt, nem illett bele az aktuális kánonba. Az egyetlen vele rokonítható példa pedig népszerűtlenné vált.

Dr. Sipos Lajos irodalomtörténész professzor véleménye szerint ez a tanulmány a huszonnegyedik órát követően jelent meg, vagyis idővesztésben vagyunk. Ez jelenti azt is, hogy lett volna, s van miről beszélni Sáfáry költészetét és személyét illetően, de benne van a mulasztásnak az árnyéka is. Félő, hogy nem sikerül már az őt megillető helyre besorolni a szerzőt. Van konszenzus Sáfáry költészetének megítélésében, de nincsenek szakmai lejegyzések. Ami van: kevés, töredékes, „megsárgult”, mint a régi papírlapok.

– Miközben fontosnak tartja az életmű újraolvasását, nem értékeli túl a monográfia ezt a teljesítményt: pontosan láttatja a korlátait is. Összefoglalná röviden, Ön szerint mi az, ami ma is aktuális, értékes ebben a költészetben, költői szerepben, és mi az, ami szükségképpen töredékes, hiányos, mondhatni befejezetlen maradt?

– Amikor még csak a kutatási folyamatokat éltem, amikor még csak gyűjtöttem a kéziratos szövegeket, szerkesztettem a Sáfáry-versek gyűjteményét, sok mindent nem tudtam igazán kedvelni ebből a poézisból, de a pözmentes, nyitott karakter nagyon vonzott. A puritán verselés már kevés-

bé. Az idők során „összeszoktunk”. Megrendítőnek érzem a Sáfáry-versek időszerűségét. Nem koptak meg írásai, „modernizmusa” nem lett poros, avítt. Hazaszeretete – bármennyire is elgyötört fogalommal nevezem meg kötődését – vérbő, élénk keringésű, lüktető és színes kapocs közte és a táj, a Verhovina emberei között. Időszerű, és egyre inkább az, ahogyan etnikailag nem választotta el egymástól a „hegylakókat”. Szemlélete még ebben is az időtlen aktualitást tükrözi. Sáfáry magyarságában van valami „nemzetköziség”, hogy abszurd fogalommal éljek. Ahogy a Kárpát-medence mindig is otthont adott több nációnak, és a sokféle kis nemzet békességben élt egymás szomszédságában, úgy élnek ők a költő világában is, szerves egységben egymással és a tájjal.

A SÁTÁN FATTYA BOLGÁRUL

BESZÉLGETÉS NELLI DIMOVA MŰFORDÍTÓVAL

Dimova Nelli műfordító, két gyerek édesanyja, a tengerparti Várnában született, itt végezte el a német gimnáziumot, majd a Szófiai Egyetem magyar szakán szerzett diplomát. Az ő fordításában jelent meg bolgárul Grendel Lajos, Kosztolányi Dezső és Nagy Zoltán Mihály egy-egy regénye, továbbá Tóth Krisztina első novelláskötete. Különböző periodikákban jelentek meg más fordításai: elbeszélések Mikszáth Kálmántól, Tari Istvántól, Darvasi Lászlótól, regényrészletek Spiró Györgytől és Kós Károlytól, történelmi cikkek és színdarabok Pozsgai Zsolttól és Tasnádi Istvántól. 2015 decemberében Szófiában jelent meg bolgárul Nagy Zoltán Mihály A sátán fattya című regénye, ennek kapcsán beszélgettem vele. Azóta tudomásunkra jutott, hogy hamarosan elkezdődik a kisregény alapján készülő nagyjátékfilm forgatása.

– *Mikor és hogyan ismerte meg A sátán fattya című regényt, illetve annak íróját, Nagy Zoltán Mihályt?*

– 2002-ben Szondi György, a Szófiai Magyar Intézet akkori igazgatójának, meghívására kárpátaljai művészek vendégszerepeltek Bulgáriában, köztük Nagy Zoltán Mihály. Már nem emlékszem, a bemutató előtt vagy után kaptam-e ajándékba A sátán fattya című regényét, de arra igen, hogy egyetlen éjszaka elolvastam. Egy percre sem tudtam letenni, amíg a végére nem értem. Akkor határoztam el, hogy ezt a könyvet lefordítom.

– *Korábban hallott már a szerzőről, ismerte a műveit?*

– Nem, csak az író szófiai látogatása alkalmából ismerkedtem meg vele és műveivel. Miután A sátán fattya Eszterének és családjának sorsa egyszerre elvarázsolta és megrázott, mindjárt nekiestem a folytatás, A tölgyek alkonya elolvasásának is. E két regényen kívül két novelláskötetet kaptam Nagy Zoltán Mihálytól, későbbi levelezésünk során pedig küldött pár új novellát is. Nálunk, az Intézetben nem először vendégszerepeltek a határon túli kultúra képviselői, de őszintén szólva, addig én csak az erdélyi irodalom nagyjait olvastam. Onnantól kezdtem nagyobb figyelemmel lenni a határon túli magyar irodalom többi ágára is, amiről fordításaim tanúsíthatnak: egy-egy regény Grendel Lajostól és Nagy Zoltán Mihálytól, regényrészlet Kós Károlytól.

– *Hol tanulta meg a magyar nyelvet?*

– A Szófiai Ohridai Szent Kelemen Egyetemen végeztem magyar szakon. Egyetemi éveim során néhány hónapig részképzésen voltam Budapesten a diplomamunkám megírására, egy-egy alkalommal pedig nyári egyetemen Debrecenben és Zalaegerszegen. Emellett többször is megfordultam Magyarországon, ezenkívül, amióta a Szófiai Magyar Intézet a munkahelyem, mindennap használom a magyar nyelvet.

– *Akkor Kárpátalján még nem járt. Van különösebb oka annak, hogy a magyar nyelvet választotta?*

– Valóban nem jártam még Kárpátalján, de Erdélyben és Felvidéken sem, a Vajdaságban is csak átutazóban Magyarország felé. A magyart pedig azért választottam, mert az egyetemen filológiát akartam tanulni, mégpedig nem akármilyet, hanem egy ritka nyelvet. A görög és a magyar között kellett választanom, s végül a magyar szakra kerültem. Magyarországhoz különösebb kötődésem tulajdonképpen nem volt, kivéve a bátyámmal levelező magyar lányt, akinek képeslapjait és leveleit a Várnában élő egyetlen magyar hölgy fordította le. A másik magyarországi kapcsolatom gyerekkoromban a magyar irodalom volt – imádtam két magyar regényt, az egyik a *Légy jó mindhalálig* volt, a másik pedig az *Álarcosbál*. Később, amikor a magyar nyelvet kezdtem tanulni, teljesen ellentétes érzelmek fogtak el; egyrészt elbűvölt a nyelv dallamossága, másrészt megrémített annak bonyolultsága. Ma már a magyar kultúra, a magyar irodalom egyik legnagyobb tisztelőjének tekintem magamat.

– *A sátán fattya fordítása közben fölmerültek-e speciális problémák, amikor nem, vagy félreértett egy szót? Munkája során nyilván napi kapcsolatban állt a szerzővel, akinél rákérdezhetett a kárpátaljai tájszólásra jellemző kifejezésekre, szófordulatokra, használati tárgyak sajátos elnevezésére, vagy olyan szokásokra, amik ismeretlenek Bulgáriában stb.*

– A regénnyel 2002-ben ismerkedtem meg, bolgár nyelvű kötetként pedig 2015-ben látott napvilágot. Nem volt ez egy rövid út, de szerintem így kellett történnie: lányfejjel elolvasni, érett fejjel lefordítani. Mert ebben a könyvben sok minden van – lélektan, történelem, vallás, néprajz. Olyan dolgokat kérdeztem meg Nagy Zoltán Mihálytól, amelyek első látásra egyértelműnek tűntek, de valami oknál fogva, belső késztetésre dupla megerősítést akartam kapni, ezért a szerzőhöz fordultam. Hála Istennek, hogy így tettem, mert sok esetben a szótárakban találhatóktól teljesen eltérő magyarázatokat kaptam. Nem kevés gondot okoztak például a

temetkezési szokások, amelyek közül a padmalyos és a bárkás temetkezés teljesen ismeretlen Bulgáriában. De kiderült az is, hogy a szerző falujában ezek alatt más értendő, mint az anyaországban. Egy vidéki temetkezési hivatal elnökéhez is fordultam azzal, hogy valóban nincs-e bolgár megfelelője, hát azt válaszolta, hogy nincs. Így lábjegyzetet kényszerültem használni, annak ellenére, hogy a szerző nem nagyon szereti, de például a békekölcsön fogalma szintén nem mond semmit a bolgár olvasóknak – meg kellett magyarázni. Másik gondom az volt, hogy a bolgár olvasók nem ismerik a kárpátaljai magyarság történetét. De ha arra gondolunk, hogy Bulgáriában is, Ukrajnában is hasonló diktatúrában éltünk, hogy ránk is kényszerítettek sok mindent, ami mentalitásunktól, életmódunktól távol állt, ebből sejthető hogy az olvasóknak, akár a fiataloknak is, akik nem ebben a kontextusban nevelkednek, lehetne fogalmuk arról, hogy milyen is volt az a korszak. A szerző türelmesen, pontossággal és gyorsan válaszolt a kérdéseimre. Számomra nagyon fontos, hogy a fordítandó könyvet magaménak érezzem, hogy megértsem mindazt, amit a szerző elméjével és érzelmeivel ért el. Azt hiszem, *A sátán fattya* fordítása közben a legnagyobb nehézség a regény sajátos ritmikája volt. Hasonlattal élve: néhol szemerkélt, néhol meg szakadt az eső. Ez volt a nagy kihívás a számomra. A regény sajátos tördeléséből adódó feszültséget, a múlt század 40–50-es éveire jellemző falusi beszédmódot, a regény „ízét” sokkal nehezebb volt átadni, mint magukat a szavakat. Többször hangosan felolvastam a szöveget, hogy halljam, sikerült-e átmenteni azt a hangulatot, amit a magyar szövegben érzékeltem.

– *Na és sikerült?*

– Az elismerő kritikai visszajelzések szerint igen, de meglátjuk, mit fognak mondani maguk az olvasók.

– *Ön szerint mi a közös és van-e kirívó különbség magyarok és bolgárok között?*

– Lexikológiai és nyelvtani vonatkozásban semmi közös nincs. Hasonlóságok a mentalításban találhatóak, na és a történelemben. Mind a kettő kis nép, mind a kettő sokat szenvedett, nem egyszer került kiszolgáltatott helyzetbe. Nagyon becsülöm a magyarok bátorságát, azt, hogy minden nehézség ellenére, a következményektől nem visszariadva szemben tudtak állni a nagyhatalmakkal, kiutat kerestek kilátástalan helyzetekből.

– *A sátán fattya bolgár nyelvű fordításának kiadója korábban is vállalkozott magyar művek, ezen belül az elszakított részek irodalmi alkotásainak*

megjelentetésére? A bolgár olvasók mennyire ismerik a kortárs magyar szerzőket, és – adott esetben – Nagy Zoltán Mihály regényéből megértik majd, mi történt a távoli Kárpátalján a szovjet csapatok bevonulását követően?

– Tudommal az Ergo Kiadó katalógusában több mint 20 bolgár fordított magyar könyv szerepel, de ezek között Nagy Zoltán Mihály regénye az első határon túli magyar mű. Az az igazság, hogy minden – főleg pénzügyi – nehézség ellenére Bulgáriában kiadják a magyar irodalmat, de sajnos, kevesebben olvassák, mint a „nagy nyelvekről” fordított, sokkal inkább előnyben részesített, reklámozott műveket.

Ami *A sátán fattya* háttérét illeti, szerintem a bolgár olvasó meg fogja érteni. Ne felejtjük el, hogy mi is hasonló körülmények között éltünk, nálunk is megfordult a „felszabadító” Vörös Hadsereg, volt tévesz, szovjet mintára alapított szervezetek stb. A regény egyes részein, ahol szükségesnek láttam, lábjegyzetben magyaráztam meg a dolgokat.

– *A sátán fattya bolgár nyelvű fordítását a múlt év decemberében mutatták be a Szófiai Könyvvásáron. Milyen a regény szakmai és olvasói fogadtatása? Ön kapott-e már visszajelzéseket?*

– Még korai az olvasók véleményéről beszélni, mivel a könyv megjelenése óta nem sok idő telt el. A szakmai fogadtatás pedig nagyon pozitív. Mitko Novkov, az egyik legtekintélyesebb bolgár irodalmi kritikus mutatta be a könyvet. Nagyon megdicsérte a regényt és a szerzőt, kiemelte, mennyire fontos, hogy a bolgár olvasók ilyen fajta műveket olvassanak, és nagy örömmre a fordításról is elismerően szólt. Egyik legnagyobb napilapunk újságírója a 2015. év bolgárul megjelent könyvek legértékesebbjei közé sorolta ezt a magyar regényt. Visszajelzések blogokon is vannak, így például azt olvastam, hogy Nagy Zoltán Mihály a főhősnője személye révén mesterien mutatja be a kisemberek sorsát azokban az embertelen években, mindezt versként elbeszélve, továbbá, hogy a regény énekként hat.

– *Mitko Novkov kritikai könyvszemléjében külön hangsúlyozza, hogy Nagy Zoltán Mihály az Ukrajnához tartozó Kárpátalján él. Vajon meglepően hat a bolgárookra, hogy egy országban a többségi népességtől teljesen különböző kultúrájú és vallású nemzetiség él? Úgy tudom, Bulgáriában is élnek nemzeti kisebbségek, sőt, bolgár diaszpóra is a környező országokban.*

– A bolgárok többsége tudja, hogy a világháborúk után Magyarországgal ugyanaz történt, ami velünk, azaz hogy Magyarország egyes magyarlakta részeit a szomszéd országokhoz, Romániához, Jugoszláviához, Csehszlovákiához csatolták; de talán azt nem tudják, hogy Ukrajnában is élnek

magyarok. A határon túli magyarok sokkal jobban megőrizték nyelvüket és hagyományaikat, mint a bolgár diaszpóra, kivéve talán csak a besszarábiai bolgárokat. Egyébként a bolgárok régóta sok más nemzetiséggel – törökökkel, cigányokkal, örményekkel, oláhokkal stb. – élnek együtt, sőt szociológusaink egyenesen bolgár etnikai modellről szoktak beszélni.

– *Hogyan konkretizálhatnánk az említett irodalomkritikus méltatását? A magyar olvasókat bizonyára érdekli, hogy egy bolgár kritikus hogyan vélekedik egy kortárs magyar regényről.*

– Mitko Novkov szerint nagyszerű a regény nyelvezete, azt mondja, hogy a mű megrázóan hat az olvasókra. Ukrajna tekintetében viszonylag ismeretlen ez az időszak a bolgárok számára, de talán mégsem annyira, mert ebből a 45 évig tartó megpróbáltatásból nekünk, bolgároknak is alaposan kijutott. A regény sötét történelmi időszakokra és helyszínekre vet fényt, amelyeket Timothy Snyder nem véletlenül nevez „vérmezőknek”. A regényben is sok a vér, a halál, de nem azért, mert a könyv ezt így akarja, hanem azért, mert ezek nélkül nem lenne hiteles. A kárpátaljai magyarok sorsa annyiban különbözik a mienktől, hogy őket idegen, orosz csizma taposta, míg nálunk, Bulgáriában, a sajátunk volt; olyan embereké, akik szinte szó szerint fürödtek az általuk kiontott vérben, azt állítva, hogy a hazáért harcoltak – valójában azonban éppúgy megtorlatlanul erőszakoskodtak és öltek, mint Nagy Zoltán Mihály regényében. Nagy vonalakban erről szól Mitko Novkov könyvajánlója.

– *Lesz-e folytatás? Tervezi-e Nagy Zoltán Mihály újabb, esetleg más kárpátaljai író műveinek fordítását?*

– Szeretnék a bolgár olvasókhoz minél több olyan kiváló és értékes műveket eljuttatni, mint amilyen *A sátán fattya*; ha találok ilyet és megfelelő kiadót, akkor igen.

– *Köszönöm a beszélgetést! További sikerekben gazdag munkát kívánok, remélem hamarosan egy újabb magyar mű bolgár fordításának megjelenése kapcsán folytathatjuk!*

KÉRDEZŐ: *LENGYEL JÁNOS*

KÉSZ MARGIT

„FOLY A SZENT VÉRE, SZOMORKODIK SZENT LELKE, HERVAD SZENT SZÍNE”

– ARCHAIKUS NÉPI IMÁDSÁGOK KÁRPÁTALJÁN

A szó, a fohász, különböző korokban és kultúrákban a természetfeletti erőkkkel való kapcsolattartás egyik legfontosabb eszközeként volt jelen. Az évszázadok folyamán a kereszténység is megalkotta saját hivatalos verbális eszköztárát: prédikációit, imáit, himnuszeit, plancusait, legendáit stb. A vallásos ember (homo religiosus) számára a természetfölötti hatalommal való kapcsolattartás legfontosabb eszköze a 21. században is az ima. Táncos Vilmos néprajzkutató moldvai tereptapasztalatai alapján szintén arra a következtetésre jutott, hogy „...*a legigazibb, legvalóságosabb létezővel való kommunikáció az egyéni ima által valósul meg*”.¹ A hagyományos közösségek szájhagyományában olyan – főként az imaműfaj szerkezetével és funkciójával megegyező – szövegek is fennmaradtak egészen napjainkig, amelyeket a hivatalos egyház nem kanonizált, nem tette rájuk a „nihil obstat” pecsétjét, a liturgia folyamán nem hangzottak el. A hívők mégis ragaszkodtak a szakrális közösségben: családban, búcsúkon stb. tanult műfajhoz, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia önálló folklórműfajként 1970. február 11-én fogadott el. Erdélyi Zsuzsanna ezen a napon tartott szakmai bemutatót a Néprajzi Társaság Folklór-szakosztályán eddigi gyűjtéseiről és könyvtári kutatásainak eredményéről. Már az elnevezés terén is voltak bizonytalanságok. Azóta az archaikus ima, az apokrif ima, a népi imádság definíciók használatosak, illetve az apokrif archaikus ima, archaikus népi imádság műfaji megjelölés is jellemző. Erdélyi Zsuzsannától tudjuk a meghatározások három legfontosabb elemének magyarázatát is. Archaikus, mert középkori vagy annál régebbi szövegekről van szó. Apokrif, mert az imádságok alaptémái jórészt nem a hivatalos egyház által elismert motívumokra épülnek. Népi, mert hordozója, fenntartója, átörökítője a parasztság, néprajzilag a nép.² A megtartó közeg azonban nem ismeri a tudományos szakma által használt megnevezéseket. Kárpátalján *ima, imádság, kódus ima*

(koldustól is tanulták), *hathatós ima, hasznos ima, erős ima, hajnali imádság, bűtös ima* (böjt idején imádkozták), *öntőima* (viaszöntésnél, a népi gyógyászatban alkalmazott mágikus eljárás során mondja a gyógyítót), *százéves ima* stb. néven említik.

E csodálatos szövegek a népköltészet egyik legrégebbi rétegét alkotják, a szinte teljesen elveszett középkori magyar nyelvű vallásos költészetünk bizonyítékai, forrásai. A műfaj epikai, lírai és drámai elemeket egyaránt tartalmaz. Szerkezetüket tekintve általában hármastagolódásúak. Az imák lírai kezdőképpel indulnak, amelyek gyakran természetből vett motívumok: *Amott egy fa kivirágzott/Anna asszony alatta ül...* (Salánk); *Fehér rózsza Mária/Engem Jézus talála/Szent igével igézett,/Aranygyűrűvel pecsételt...* (Nevetlenfalu, Salánk, Csepe, Tiszabökény stb.). A kezdőképet általában epikus rész, esemény követi, amely a jézusi szenvedéstörténetből merít, Krisztus halálát vagy Mária anyaságát, fájdalmát jeleníti meg, „...*Hitetlen zsidók hitetlenkednek,/Krisztus Urunkat megfogták,/Poncius Pilátus pitvarába bevitték,/Kőoszlophoz kötözték,/Epével etették, méreggel itatták,/Tővissel koronázták, vas dárdával szurkálták./Arra mén a boldogságos/Szentéges Szűz Mária:/Ó szerelmes szent fiam,/Szánom bánom a te kínjaidat”/ „Ó szerelmes szent anyám,/Ne szánd, ne bánd az én kínjaimat...” (Karácsfalva)*

A legjellemzőbb és legérdekesebb rész a záradék, amely tudatja az ima elmondásáért járó kegyelmet: „*Eridj fel a kápolnába/Kiáltsd fel az én szavaimat:/Aki ezt az imádságot elmondja/Este lefektibe, reggel felkeltibe/Lészen velem az örök valóságban.*” (Karácsfalva); „...*Eredj Betlehembe, /hirdesd ezt az imádságot: /Aki ezt elmondja reggel felkeltibe,/este lefektibe, /Pénteken napfelkeltére,/szombaton früstökre,/ Vasárnap három mise hallgatásával,/Annak nyitva van a mennyország kapuja.*” (Nevetlenfalu); vagy jelzi a szöveg mágikus funkcióját: „*Úgy ne ártson neked/Semmiféle ijedés, betegség, szemártás, igézet./Mint az Úrjézusnak nem ártott/A három szép szent szűz leány igézete./Jézus Mária szent nevébe. ámen*” (Batár).

E hármastagolódás nem mindig van jelen. Hiányzik pl. a rövid imáknál: *Én lefekszem én ágyamba/Testi lelki koporsómba ...* (Nagybereg, Salánk, Sárosorosi stb.); a középkori eredetű kántáló énekeknél: *József és Mária/Nagy útra indulnak... (Batár); Jövel uram, jövel... (Salánk) stb.*

A szövegek stilisztikailag és poétikailag is káprázatosak. Található bennük állandó jelző: *boldogságos Szűz Mária; szeplőtelen Szűzanya; hitetlen zsidók vagy kegyetlen zsidók; szerelmes szent anyám; szerelmes fiam vagy szerelmes fiam; szent tested, szent vállad, szent véred; fényes Jézus, szép*

piros hajnal stb. Hasonlat: „...*Mária, szebb a te méhednek gyümölcse./ Mint a szép fényes Hold,....*” Metafora: *piros (fehér) rózsza* *Mária* stb. Figura etimologica: „*Piros hajnal hasadék./Teljes virág virágzék...*”; „*Koronával koronázták...*” stb.

Az archaikus népi imák kárpátaljai kutatására napjainkig kevés példa akad.³ Erdélyi Zsuzsanna *Hegyet hágék, lőtöt lépék* című kiadványában sem találunk kárpátaljai szöveget. Ennek oka nem szorul külön magyarázatra, hiszen a kommunista rezsim idején az ateista ideológia fellegvárában bármilyen vallással kapcsolatos kutatás szigorú büntetést vont maga után. Így a Magyarországról indult, s a többi határon túli területen végzett feltáró kutatások vidékünkön visszhangtalanok maradtak.

A műfaj azonban élt és napjainkban is kutatható. A fennmaradt szövegek gazdagságának magyarázata sokrétű. A történelem folyamán a jelenlegi Kárpátalja anyagi, szellemi és kulturális tekintetben mindig peremterület volt, a centrumokban végbemenő változások nehezen vagy egyáltalán nem értek el ide. A vidék hagyományos kultúrájának rendkívüli gazdagságát kutatva figyelembe kell vennünk azt a tényezőt is, hogy Kárpátalja a kelet-nyugat közötti kontaktzóna egyik központi régiója, amely vallási és kulturális választóvonalat jelent ugyan, de ez a választóvonal nem minden esetben választ el, hanem a kapcsolatok vonalává is válik. Mindezek hatására a néphit elemei párrját ritkító gazdagságban konzerválódtak, még a több évtizedes „felülről” kényszerített vallásellenes ideológiát, valamint a rendszerváltást követő modernizációs paradigmával megjelenő szekularizációs folyamatokat is fölülírva. Ezért nagyon nehéz, illetve nem lehetséges Kárpátalján sem meghúzni a határokat a hivatalos egyház tanaiban való hit, a néphit és a racionális tudás között. Az archaikus közösségekben e három együtt alkotja az egyén világvépiét, működteti hétköznapijait, szervezi a még napjainkban is nagyrészt szakrális hagyomány köré épülő ünnepeit. Egyes kutatók már a 20. század elején rámutattak, hogy nem lehet elválasztani a transzcendens és a racionális szférákat. Malinowski egyik tanulmányában állítja, hogy a mágia, a tudomány és a vallás egymás mellett élése adott és működő. Tagadja a mágia-vallás-tudomány fejlődésvonalat, amelyet saját korában több kortársa is vallott. Huzamosabb ideig a Trobriand-szigetek lakói között élve kiállt amellett, hogy ebben a kérdésben nincs hierarchia, a mágikus gondolkodás nemcsak a természeti népek ostobasága. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a társadalmi fejlődés bármely fokán álló embercsoport sem létezhet tudományos gondolkodás nél-

kül. A túléléshez mind a mágiára, a vallásra és a tudományra egyaránt szükség van.⁴ Mircea Eliade, a román származású antropológus a világot szent és profán szférákra osztotta, melyeket óriási szakadék választ el. Szerinte az ember minden megnyilvánulása alapjaiban kötődik a transzcendenssel való találkozáshoz, s a világban való fennmaradása a találkozás-élmény köré szerveződik. Míg a „homo religiosus” létezése evidencia számára, addig a „homo areligiosus” létében kételkedik.⁵

Bartha Elek szerint: *„A teológiai szempontból helytálló ismeretek mellé a hagyományos néphit elemei is odakerültek, így létrejött az a sajátos vallási képzetrendszer, amelyet e kettő szimbiózis jelel.”*⁶

E megállapítások tükrében érthetővé válik, hogy Kárpátalján a laikus szóbeliség szintjén gazdag arányban maradtak fenn azok a szövegek, amelyek nem hangzottak el a hivatalos liturgián, nyomtatott szakrális irodalomban sem olvashatók, a hivatalos állami szervek évtizedekig szigorúan tiltották bárminemű megjelenési formájukat: az archaikus népi imádságok. Kutatómunkám során a műfaj többféle csoportjával, alkalmazásának széleskörű funkciójával találkoztam. Saját magam, illetve a II. RF KMF magyar szakos diákjai által lejegyzett szövegekből alábbiakban közölt válogatás szemlélteti az archaikus népi műfaj létét, kutathatóságát szülőföldünkön, s egyben gyönyörködhet az olvasó e különleges imák csodálatos szerkezeti- és formai jegyeiben, valamint számos archaikus elemet megőrzött nyelvezetében is.

Napjainkban is fellelhető a szájhagyományban a ráolvasó ima, amelyet szemverés, rontó cselekmény elhárítására alkalmaznak. A ráolvasások néphitben betöltött szerepére, jellemzésére, valamint a hozzá szervesen kapcsolódó nonverbális cselekmények ismertetésére jelen tanulmányban nincs lehetőség. A következő négy imaszöveg reprezentálja a vidék legismertebb ráolvasó imádságait.

*1. Mikor az Úrjézus a földön járt,
Kiment a Gecsemáné kertbe
Leült egy figefa alá.
Arra ment, arra ment
Három szép szent szűz leány.
Így szól egy belőle:
„Mária, szebb a te méhednek gyümölcse
Mint a szép fényes hold,
Aki az egen járt.”*

*Arra ment, arra ment
Három szép szent szűz leány.
Így szól egy belőle:
„Mária, szebb a te méhednek gyümölcse
Mint a fényes csillag
Aki az egen járt.”
Úgy ne árcson neked X. Y.
Semmiféle ijedés, betegség, szemártás, igézet,
Mint az Úrjézusnak nem ártott
A három szép szent szűz leány igézete.
Jézus Mária szent nevében.
Ámen
(2002. Batár, saját gyűjtés)*

*2. Amott egy fa kivirágzott
Anna asszony alatta ül
Anna szülé Máriát, Mária szülé Jézust
Elindul József Máriával,
Találkozik három zsidó férfival
Három zsidó leányval.
Az aranyos kised Jézus megverődik tőle
Annak összeszedék taknyát, nyálát
Piros márványkőre önték.
Úgy használjon az én gyermekemnek
Mint a kised Jézusnak.
(Elköpik)
Szem látta, szív verte, uram Jézus vedd el róla.
(2008. Salánk, saját gyűjtés)*

*3. Mária elment a jeruzsálemi kertbe,
Jézust vevé karjára,
három szentet szembe találá
ölelé, csókolá.
Mária elment a Jordán vizéhez, Jézust
megfürözté, piros kőre önté.
...úgy használjon a ráolvasás,
mint Jézusnak a megfüröztés.*

*Férfi süvegébe, lány pártájába,
asszony kontyába.
Uram, Jézus könyörülj rajta.
(2016. Sárosoroszi, lejegyezte Csurman Ilona)*

Az alábbi ráolvasó imaszöveget kéziratban sikerült megszerezni, az átírás folyamán sem helyesírási, sem formai változtatást nem hajtottam végre.

*Szent neved segítségül
Hívásával kezdek munkámhoz.
Mindentudó Atyám
adj erőt tagjaimba a dologtételre.
Ámen
Istennek szent fia a te segítségedbe bízunk
Szükségünknek idején meg ne utáld a mi könyörgésünket
De szabadíts meg minket minden veszedelemtől Kegyelmes Krisztus
Ámen
Piros vére Jézusnak kit a keresztfán kiontottak
Verejtéki orcáinak mellyel ördögöt megrontott
Kinyyaidban könnyebítsen és veszéjtől megőrizzen
Holtod után vigyen be, menyben az örök dicsőségre
Ámen*

*Ó legszentebb legkegyesebb Jézus
Ki a lelket oj belsőleg szereted.
Töredelmes szívvel kérlek tégedet
A te legszentebb szívednek halálgyötrelmei által
És szeplőtelen Szűzanyánk fájdalmai által
Tisztítsd meg véredben ez ártatlan kisednek szívét
Szenteld meg lelkét
Add vissza elmúlt erejét, egészségét
Hogy tebenned bízhasunk a megtartásért
Ámen
Kelj fel fiam végy szent lelket
Kövessd a Jézus példáját
Ámen
Mint ahogy a víz lemossa a testnek szennyét*

*Ugy gyógyisd meg ez ártatlan szenvedőnek szívét
Add vissza elmúlt egészségét, hogy tebened bízassunk.
Hogy hálákat adhassunk a megtartásért. Ámen*
(2010. Salánk, saját gyűjtés)

A legerjedtebben ismert, a szövegismeretet, a szövegmondás idejét és funkcióját tekintve is általánosként definiált (*százéves ima, közönséges ima, mindég imádkozzuk, reggel este mondom* stb.) archaikus népi ima a *Fehér* (vagy *piros*) *rózsa Mária...*, illetve az *Ó, hajnal, hajnal...* kezdetű szöveg variánsai.

*1. Fehér rózsa Mária
Engem Jézus talála.
Szent igével igézett,
Aranygyűrűvel pecsételt.
Ajtómon Jézus,
Ablakomon a Boldogságos Szűz Mária,
Házamnak négy sarkát
Őrizd angyal, őrizd.
Míg a kokas megszólal.
Imént szól az angyal:
„Kelj fel, Mária, kelj fel!
Mefogták szent fiadat,
Elvitték, szent vérét elcseppentették.
Jöttek az angyalok, s felszedték.
Szűz Mária elébe vitték...
Tenger fényébe ott van egy kis kápolna.”
Arra ment a boldogságos szűz Mária:
„Ó fiam, szánom és bánom a te kínszenvedésedet.”
„Ó édesanyám, ne szánd, ne bánd az én szenvedésemet.
Eredj Betlehembe, hirdesd ezt az imádságot:
Aki ezt elmondja reggel felkeltibe, este lefektibe,
Pénteken napfelkeltére, szombaton früstökre,
Vasárnap három mise hallgatásával,
Annak nyitva van a mennyország kapuja.”*
(2002. Nevetlenfalu, saját gyűjtés)

2. *Ó hajnal, hajnal
Szép piros hajnal
Kibe Mária nyugszik.
Úrtól születélt
Pokoltól vétettél,
Hitetlen zsidók hitetlenkednek,
Krisztus Urunkat megfogták,
Poncius Pilátus pitvarába bevitték,
Kőoszlophoz kötötték,
Epével etették, méreggel itatták,
Tövissel koronázták, vas dárdával szurkálták.
Arra mén a boldogságos
Szentséges Szűz Mária:
„Ó szerelmes szent fiam,
Szánom bánom a te kínjaidat”
„Ó szerelmes szent anyám
Ne szánd, ne bánd az én kínjaimat.
Eridj fel a kápolnába
Kiáltsd fel az én szavaimat:
Aki ezt az imádságot elmondja
Este lefektébe,
Reggel felkeltébe
Lészen velem az örök valóságban.” Ámen*

(2011. Karácsfalva, lejegyezte Debreceni Bea Bettina, a II. RF KMF magyar szakos hallgatója)

Ugyanennek az imának csepei, aklihegyi és tiszabökényi változata:
*Hajnal, édes hajnal,
Melyben a boldogságos szent szűz Mária nyugodalmat ad.
Kelj fel Mária,
Szent fiadat elfogták,
Uccákról, uccákra vezették
Pilátus udvarára bevitték,
Oszlopokhoz kötötték,
Epével etették, ecettel itatták.
Arra ment a boldogságos szép szűz Mária:
„Ó fiam, fiam, szánom és bánom a te kinszenvedésedet”*

„Ó, anyám ne szánd, ne bánd az én kínszenvedésemet
 Hanem eriggy fel a kőkápolnák hegyére
 Kiált ki: aki ezt az imát este lefektyébe, reggel felkeltyébe elmondja,
 Hét halálos bűne lemegyen.”

Ámen

(2010. Csepe, saját gyűjtés)

Ó hajnal, hajnal, szép fénye hajnal,
 kiben Mária nyugszik.

Úr tőle születik,

Pokol tőle töretik.

Hitves zsidók elfogik,

fényes Úrjézust elnyűvik,

Pilátus udvarába

megkötözék oszlophoz,

Epével itassák,

méreggel etetik

Megszólal a Boldogságos Szűz Mária:

„Ó fiam, szerelmes, szent fiam!

Szánom és bánom a hét sebednek nyílását,
 piros vérednek fekete földbe menését!”

„Ó asszonyom, édesanyám,

én érettem meg ne haljál,

mert ha én érettem meghalnál

minden asszonyi-állat én érettem meghalna.

Menj el hosszú útra,

kerek kápolnába.

Hirdessétek ki, aki ezt el tudja mondani

este lefekvésbe, reggel felkelésbe

megüdvözüln.”

Ámen.

(2016. Aklihegy, lejegyezte Ráti Emese, a II. RF KMF magyar szakos hallgatója)

Hajnal, vagyon szép fényes hajnal

Kibe Mária nyugszik,

Úr tülle születik.

Hitetlen zsidók elfogik
 Fényes Jézust elviszik
 Pilátusnak pitvarába
 Ott kötözték, ostorozták
 Tövis koronával koronázták
 Epével etették, méreggel itatták.
 Megszólt a boldogságos Szűz Mária...
 (hiányzó motívum)

„Ó anyám, asszonyom, édesanyám
 Engem ne szánj, engem ne bánj
 Énérettem meg ne haljál.
 Mert ha te énérettem meghalnál
 Minden anyaasszony meghalna
 Maga magzatjáért.
 Menj el, menj el hosszú útra
 Kerek kápolnába, Betlehemnek városába.
 Hirdesd el a számból származott szent igéket!
 Aki eztet este lefektében,
 Reggel felkeltében elmondja.
 Velem viszem az örök életbe,
 A boldog mennyországba.”
 Ó, engedd ezt Uram,
 Hogy minden jó órában mondhassam. Amen

(2011. Tiszabökény, lejegyezte Kalanics Mónika, a II. RF KMF magyar szakos hallgatója)

Kárpátalján jellemző, hogy a hívők egy része rendelkezik szakrális kéziratossal. A jelenség magyarázatát a paraszti kéziratok hagyományban valamint a rendszerváltás előtti ateista ideológia uralta idősakra jellemző nyomtatott vallásos irodalom hiányában kell keresni. E füzetekben is találhatóak archaikus népi imaszövegek, de a kéziratok gazdag anyagának feldolgozása további kutatást igényel. Az alábbi szövegek salánki imádságos füzetekből kerültek lejegyzésre, hitelesen követve az eredeti írásmódot.

*Ma van péntek, ezen a napon méne
 Jézus Krisztus kinnak színhelyére,
 megláták a zsidók,*

*fölfeszítették magas keresztfára,
 foly a szent vére, hervadt szent szíve
 szóla: Boldogságos Szent Szűzanyám!
 Ó, Fiam, Fiam, én azt gondoltam te leszel bús,
 látod fiam, én leszek bús!
 Aki ezt az imát elmondaná háromszor lefektében,
 és háromszor felkeltében:
 Názáretben van egy mutrafa
 kívül aranyos, belül kegyelmes,
 az alatt mondanak el, hétszer hét szentmisét
 én azt ott hallgattam, szerelmes szent fiammal
 ártatlan Jézussal. Ó anyám, szép Szűz Máriám
 Menj el, menj el a magas Kálvária hegyére,
 ott vagyon egy szent keresztfá,
 azon vagyon felfeszítve
 vasdárdákkal nyitottatják, arcul verik,
 vérrel verejtékezik, epével, ecettel itatják,
 tövissel koronázzák.
 Ó, anyám, anyám, szép Szűz Máriám!
 Menj el, menj el a fekete föld színe alá,
 kiáltsd, hirdesd lefektedben, felkeltedben, velem léssen!
 Én mondom a Teremtő,
 aki titeket szent vérével megváltott,
 aki ezt az imát elmondaná
 háromszor lefektében, háromszor felkeltében
 megüdvözítem.
 Ámen.*

(2015. Salánk, lejegyezte Gál-Zán Adél, doktorandusz, DE, néprajz)

*Názáretbeli Jézus zsidók királya
 Veszedelemben forgóknak istene
 Megtestesült szent Ige
 Ne hagyj a bűnben elveszni
 Hét kereszt alatt lefekszem
 Hét kereszt alatt felkelek
 Őriz Angyal éjjélig
 Szűz Mária viradatig*

*Jézus Krisztus mindvégig.
 Gyarló testünk nyugodjék
 De szívünk el ne aludjék.
 Hogy téged mindenkor lásson
 Minden gonoszt távortartson.
 Sátánok megkötöztessenek
 Hogy testeik ne fertőzzenek.
 Ezt enged mindenható Jézus
 A te szűz Anyádnak és minden
 Szenteidnek könyörgése által.
 Ma van péntek annak napja vala.
 Méne Jézus a kinok színhelyére
 Meg látták a zsidók
 Felfeszítették a magas keresztfára.
 Foly a szent vére, szomorkodik.
 Szent lelke, hervad a szent színe
 Szól a boldogságos szűz Múria:
 Ó fiam, szerelmes Fiam
 Én azt gondoltam hogy te leszel bus
 Látod fiam én vagyok bus
 Aki ezt az imádságot háromszor lefektében
 Háromszor felkeltében elmondja
 Mind üdvözitem Ámen*
 (2014. Salánk, saját gyűjtés)

Jelen tanulmány annak a szöveghagyománynak az érintőleges bemutatását tűzte célul, amelyet az archaikus népi imák tárháza nyújt a 21. században Kárpátalján. A téma átfogó feldolgozása természetesen még nagyon sok kutatómunkát kíván, de mindegyik rögzített imaszöveg felbecsülhetetlen érték, s alapot biztosít a további összehasonlító kutatásokhoz.

JEGYZETEK:

¹ Tánkos Vilmos 1999. A moldvai archaikus népi imák élettere. In.: Uő.: csapdosó angyal. Moldvai archaikus imádségek és életterük. Krónika Könyvek, Poli-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, p. 245.

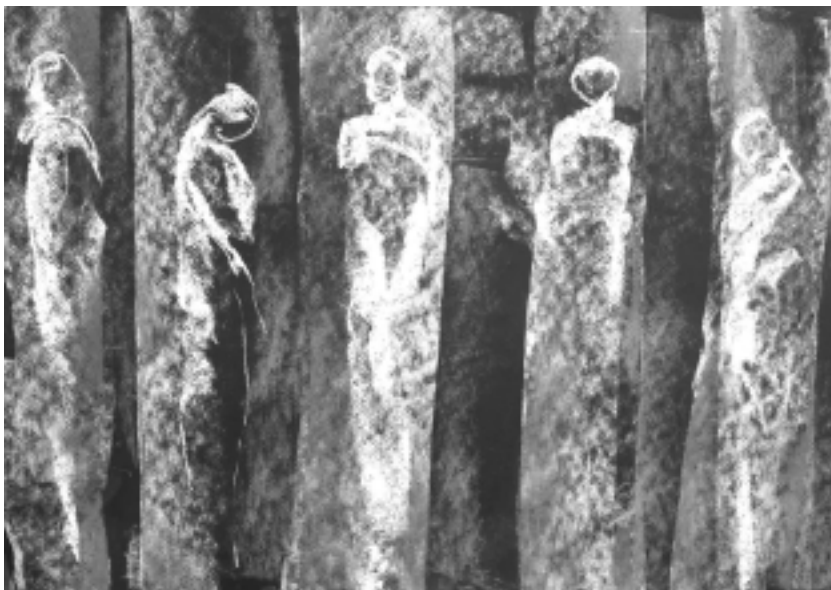
² Erdélyi Zsuzsanna 1999: Hegyet hágék, lőtöltlépék. Archaikus népi imádságok. Kalligramm Kiadó, Pozsony, p. 139.

³ Bartha Elek 2006. A görög katolikus magyarság vallási néprajza. (In: Magyar Néprajz VII.) Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 22.

⁴ Малиновский Б. 1998. reprint Магия. Наука. Религия: Пер.сангл. ВстуСтатьРедфилда и др.— М.:Рефл-бук

⁵ Eliade M. 1989. Szent és profán. Európa Könyvkiadó, Budapest, p. 68

⁶ Lásd: György Horváth László – Lajos Mihály 1998. A Hömlöc lábánál. Salánk, Feketepatak és Verbőc történetéből. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó; Pilipkó Erzsébet 1992. Népi imádságok Salánkon. Honismeret. XX.6.76-79.; Kész Margit 2000. „Isten után gyógyítok” Egy ugoecsei öntőasszony. Ethnica II. évfolyam, 2. sz. Debrecen, p. 41-42; Kész Margit 2012. A szakrális kommunikáció verbális megnyilvánulása Kárpátján a 21. században Néprajzi Látóhatár, DebrecenXXI./2. 5-33

DUPKA GYÖRGY

'56 KÁRPÁTALJÁN:

PÁRTFELADATOT „VAKON TELJESÍTŐ” ÉS „ELHAJLÓ” ÍRÁSTUDÓK

Míg Magyarországon az írók döntő többsége az osztálymentes, egységes magyar nemzetért vívott szellemi csatát, és a forradalom generátora volt, ettől eltérően a kárpátaljai magyar írók, lapszerkesztők egy részét (**Balla László, Lusztig Károly, Sándor László** és mások) arra kényszerítették, hogy vegyenek részt a magyar szabadságharc eltiprásával kapcsolatos dokumentumok, felhívások előkészületeiben illetve „fentről” kapott pártfeladatokat teljesítsenek.

Azonban voltak olyan szellemi lázadók is, akik úgynevezett „szovjetellenes röplapverseket” is merészkedtek írni, és azokat környezetükben elszántan terjesztették. Ma már a levéltári kutatásokból tudjuk, hogy a szovjetellenes plakátok, röplapok, jelmondatok, felhívások, rímbe szedett strófkák stb. egy részét a KGB ügynökei szigorúan „begyűjtötték”, és a nyomozás során egyeseket „letartóztattak”, viszont mások kiletét nem sikerült felfedni, felkutatni. Ezek közé tartozott például az ungvári ügyvéd, **Bártfay István** költő, akinek első versei még a két világháború között a Losoncon kiadott *A Mi lapunk* c. cserkészlapban jelentek meg.

Kik is voltak a „pártfeladatokat vakon” teljesítő írók? Mint az eddigi kutatásainkból ismeretes, **Kádár János** 1956. november 1-je és 4-e között –Moszkvából jövet – Ókemencén, a megyei pártbizottság nyaralójában tartózkodott. Ebben az épületben fogalmazták meg szolnoki rádióbeszédét és a szovjet hadsereg felhívását a magyar néphez és más plakát szövegeket is, mégpedig orosz nyelven, amit aztán magyar nyelvre fordítottak le.

A magyar néphez intézett szovjet hadsereg felhívása orosz nyelven, eredetiben is olvasható a lábjegyzetben jelzett forrásgyűjteményben. A szerkesztők jelzik, hogy a szöveget „magyarból oroszra fordították”,²¹ majd – a Kreml pártveztőinek szerkesztésében, jóváhagyásával – újra magyarra fordították vissza.

A szövegek stilizálásába, szerkesztésébe bevonták a kárpátaljai írástudókat is. Lusztig Károly² író, újságíró, aki abban az időben a *Vörös Zászló* c. beregvidéki pártlap szerkesztője volt, visszemlékezése szerint élete végéig nem felejtette el a november 3-4. közti napot. A pártbizottság beren-

delte Ungvárra, utasítást kapott **Nyikolaj Podgornij** KB-tagtól, kezébe nyomtak néhány oldalnyi orosz szöveget, hogy azonnal fordítsa le. Az egyik a szovjet hadsereg felhívása a magyar néphez, a másik a Magyar Forradalmi Munkás-Parasztkormány felhívása a magyar néphez elnevezésű dokumentum volt. Mint írja, a lefordított szövegeket bediktálta a szedőnek, aztán kiadták korrigálni a levonatokat.

Ebbe a munkába az alkotóértelmiség prominens vezetőjét, Balla László³ író, főszerkesztőt is bevonták, aki Kádár szolnoki beszédének Luszti Károly által lefordított szövegét szerkesztette.

Barzsó Tibor⁴ műfordító mindezt megerősíti, hiszen ebben az időben az ungvári újságnyomdában dolgozott, még pirkadás előtt ki kellett szedniük és nyomtatniuk az elkészített szövegeket.

A kárpátaljai írók által lefordított, megszerkesztett két szöveget azonban nem Szolnokról, hanem Ungvárról sugározták, méghozzá a Kárpátaljai Területi Rádió magyar nyelvű adásában.

Szövegét **Sándor László**, újságíró, műfordító, mesegyűjtő, a rádió egyik akkori szerkesztője olvasta mikrofonba. Erről a halála évében készített, később 2009-ben kiadott emlékiratának részlete tesz tanúságot⁵. Sándor László azt állítja, hogy az ungvári rádión kívül „*a szolnoki adóállomás is sugározta a kormánynyilatkozatot, és a későbbiek során híreket kaptam a határon túlról, elsősorban Salgótarján, Ózd és Diósgyőr környékéről, hogy nagy tömegek hallgatták a két rádió adását...*”

Botlik József úgy tudja, hogy a két szöveget csakis Ungvárról sugározták: „... *a két kiáltvány nem a Tisza-parti városból hangzott el először, mint azt a marxista történetírás és a pártideológia évtizedeken keresztül hivatalosan hangoztatta, hanem Ungvárról, ahol a Kárpátaljai Területi Rádió Magyar Adásának a hullámhosszát ideiglenesen áttették a szolnoki rádióállomásra. A magyar adást ekkor az Ungvár közelében, az Ungi síkon fekvő Rát és Kereknye községek határában álló hatalmas adótoronyra vitték át, amely a moszkvai rádió Nyugat-Európába irányuló, propaganda jellegű angol, francia, német stb. nyelvű külföldi adásait erősítette fel. Így azt jól lehetett venni, és hallani az Ungvártól távoli magyarországi tájakon is. A hatalmas adótoronyt a környék magyarsága egyszerűen csak „zavaró”-nak nevezte, mert úgy tudták, hogy az adóból a müncheni Szabad Európa Rádió adását is zavarták.*”⁶

Az SZKP Központi Bizottsága 1956. december 14-i ülésének egyik határozata (64. számú jegyzőkönyv) a szovjet Déli Hadseregcsoport parancsnokának a kérésére a legmegbízhatóbb kárpátaljai magyar kommunisták közül „40-50

felelős pártfunkcionáriust” katonai egyenruhában, tiszti rendfokozattal két-három hónapos időtartamra Magyarországra vezényelt. Feladatuk az volt, hogy „fordítóként, tolmácsként” vegyenek részt „a rendcsinálásban, a gazdasági, kulturális és politikai élet megszervezésében”. Néhányan az 1990-es évek közepén is vezető párt-, illetve állami tisztséget töltöttek be Kárpátalján. Néhány személy közülük: **Vladimír Mihály**, az ungvári *Kárpáti Igaz Szó* című magyar nyelvű kárpátaljai területi (megyei) napilap főszerkesztő-helyettese; **Nemes János**, a lap rovatvezetője; **Barzsó Tibor** az ungvári Kárpáti Kiadó magyar osztályának főszerkesztője; **Szalai Borbála**, az ungvári tankönyvkiadó akkori szerkesztője, később gyermekversek ismert költője. **Veress Gábor**, a beregszászi járási pártbizottság első titkára, aki az 1970-es években még hajdani iskolatársai előtt sem volt hajlandó megszólalni magyarul, csak oroszul beszélt, 1991 után a Kárpátaljai Állami Közigazgatás szerve nemzetiségi ügyekkel foglalkozó osztályának a vezetője volt. Közülük Vladimir Mihállal erről a küldetésről többször szót váltottunk, büszkén mesélte, **Illyés Gyula** magyar költőnél is gyakran vendégeskedett. Az elmondottakat egy fényképpel is tudta igazolni, ahol együtt fotózták le őket.

„Magyarországon lezajlott egy tragédia, és itt szép csöndesen, nyugodtan folydogál a munka” – állítja Balla László visszaemlékezésében.

Ezek szerint a kommunista diktatúra által vérbefojtott forradalom híreire sok-sok moszkovita fellélegzett, kommunista jövőjük érdekében bizakodással végezték a párt által rájuk bízott munkájukat az ideológiai front területén, vállalták a küzdelmet a burzsoá nacionalizmus irodalomban megnyilvánuló állítólagos jelenségeivel szemben, írásaikban ostromozták a más-ként gondolkodókat, elítélték felforgató tevékenységüket.

Az ortodox kommunista szellemiségű íróinkat leszámítva, a kárpátaljai magyarság – levéltárakból előkerült dokumentumokkal is igazolhatóan – kezdettől jól érzékelhető rokonszenvvel kísérte figyelemmel az 1956-os magyarországi forradalmat és szabadságharcot.

Az ungvári, gálócsi, mezőkaszonyi, nagyszőlősi politizáló fiatalok csoportjai szovjetellenes röplapokat, magyar szabadságharcot éltető plakátokat terjesztettek.

A gálócsi fegyvert rejtegető fiatalok mellett kiálló gálócsi **Gecse Endre**⁷ református lelkészt a KGB ungvári pincéjében kihallgatás közben agyonverték. A többieket többéves börtönbüntetésre ítélték. Köztük a feketeardói **Varga János** 17 évesen 5 évet kapott. A Mordvin földön raboskodó fiatalember édesanyjának a következőkről panaszkodott hazaküldött verses levelében: „*Meguntam, meguntam / Börtön kvártélyát, Három krumplicskával / a büdös létyóját...*”⁸

Kutatásaim során azóta számos lágervers került elő, egyeseknek a szerzője is ismertté vált (Antal Sándor, Ágoston Béla, Balog Sándor, Bendász István, Berta Károly, Bakura Sándor, Fedák László, Gaál Sándor, Holozsi Károly, Horváth Simon, Nagy Jenő, Tar Géza, Vadnay András, Zimányi József), akiknek nagytöbbsége internált és Gulág-rab, egyesek fejben írták költeményeiket.⁹ A lábjegyzetben hivatkozott gyűjteményben közzétett dokumentumértékű szövegek a Kárpátaljáról internált vagy koncepciós per folyamán elítélt és kényszermunkára hurcolt magyar rabságban töltött életét, szenvedéseit, kínzásait, vagyis a retorziókat örökítik meg. Szerzői között szinte minden társadalmi réteg képviseltetve van. A tőlük begyűjtött lágérírások minden egyes csiszolatlan mondata őrzi a megmaradás hitét. Az érzelmileg telített sorokból, szavakból tengernyi szenvedés olvasható ki. E szenvedésre épült az Istenhez fohászodók hite, az Isten, a Család és a Hazaszereget, illetve a szülőföld iránti vágyakozás hite. Ez táplálja ma a mi hitünket is, erőt ad nekünk a fennmaradáshoz, magyarságunk fel nem adásához.

A felsoroltak közül a letehetségesebb, legbátrabb hangú írástudónak tartom **Bártfay István** (1902-1990) agyonhallgatott költőt, akinek kötetnyi kézirata a teljes feledésből nemrég került elő. Az írásokat féltett kincs-ként lánya, **Bánátiné Bártfay Éva** őrizte meg. Tőle tudtam meg, hogy apja a hetvenes-nyolcvanas években írásaival felkereste Balla László főszerkesztőt is, aki verseinek publikálását a *Kárpáti Igaz Szóban* kategorikusan megtagadta, pedig a civil életben jól ismerték egymást.

A szovjet hatalom a szókimondása által is üldözött ungvári ügyvédet mellőzte. Számos kéziratban maradt versében (*Kelemen üzen, Még egy zsol-tár, Coda*) emléket állít az 1944-1947 között ártatlanul ellhurcolt, sírig alázott kárpátaljai magyaroknak, illetve azoknak az internált édesapáknak, akik már a távoli idegen földben, jeltelen sírokban nyugszanak.

Megrázó verset ír (*Halotti beszéd, Avar*) az Gulág-rabként, halálos betegten hazatért édes testvérbátyjához, Bártfay Kálmánhoz, akit nagyszülősi plébánosként tartóztattak le, majd 25 évre ítélték el, melyet az Irkutszki terület Csuksa nevű javító-nevelő munkatáborban kellett letöltenie. A családi iratok között található olyan levél is, amely 1954. december 26-ai keltezésű. Hruscsovnak címezte a 69 éves idős és beteg testvére szabadulása érdekében.

Bátor hangvételű *Paródia* című költeményében elszántan ostorozza a népeket megtizedelő és rabságban tartó kommunista rezsimet, kiszolgálóit, egyben megjósolta bukását is.

A kegyetlenül levert szabadságharcot 1956-ban a *Bújdósó ének* c. versében síratja el. A „*kuruc dallam tárogatóra*” írt harmadik versszaka így hangzik: „*Budapest. Síri csend. Maléter menetel / Mártírom sereggel, Rongyá lőtt szívekkel / megáll az Úr előtt.*”¹⁰ A később megfogalmazott *Apokalipszis* ímű versében is emléket állít a rendszer által eltiport hősöknek, az öldöklés helyett a békének.

A fentebb leírtakhoz annyit fűznék, hogy az utolsó fél évszázad magyar irodalomtörténetének megértéséhez és megírásához nélkülözhetetlen a szovjet levéltárakban lappangó NKVD-források ismerete is, amely sajátos megvilágításba helyezi az irodalom és írók, a politikai hatalom és politikusok bonyolult viszonyát. Véleményem szerint ez a korszak vízválasztó volt a magyar írók és más művészeti ágak alkotói részére is. Élesen kialakította a kultúra kétarcúságát, az ortodox kommunista és a reform-írók csoportját, az utóbbiak később az ellenzékinek számított pártonkívüliekkel egyesültek és a rendszerváltásig a pártos irodalom ellen, az alkotó szabadságért, a minőségi irodalomért küzdöttek közösen, majd nyertek csatát.

Alább válogatást közlünk a birtokunkban lévő Bártfay-kéziratból.

Bártfay István versei

Kelemen üzen

*Fagyot repesztő rémes reggelen
Istenhez tévedt Técső Kelemen.
Transzport nélkül, egyedül érkezett,
Meghalt és némán le jelentkezett.*

*Tumántakarta Ural-táj fölött
A nap nem állt meg, hogy elköltözött, –
Szomszéd barakkba került Kelemen,
Feküdtek itt is éppen elegen,*

*Létszám - párezer - állandó maradt.
Halott barakk fölött a madarak,
Hollók virrasztanak egyre többen,
A falka éhes károgással röppen*

*Ha zár sikolt s több lett egy-kettővel
 Ki tavaszt vár omladozó röggel
 Hogy elborítsa, ki nem eleven.
 Így vár tavaszt néhány száz Kelemen.*

*Vár. Üzen. Fekete nagy szemével
 Rádióz minden istenáldott éjjel
 Tisza felé, hol otthona vagyon,
 Hol várják még, hazavárják nagyon,*

*A fiút, ki új életet jelent,
 Ki felrúgja az átkozott jelent,
 Jövőt csíhol majd az éjszakából,
 Ha megjön az internáló tábor...*

*Bölcsőben olykor felsír a gyerek,
 Anyja, szegény, hitetlenül remeg,
 Szérűn az eb vonítva felsajog,
 S hidegen néznek le a csillagok.*

Nagybocskó, 1946. VIII. 28.

Még egy zsoltár

1947. ...mikor elolvadt a nagy hó,
 A határos mezőn néhány lelőtt ember feküdt.
 Hátizsákosan, fejfelé dél felé.

*Kuvik sivír. Sikolt a szél.
 Mindenki fél, aki még él.
 Aszik a csont. Apad az ér.
 Szörnyű az éj. Nem víz a vér...*

*Minek a szó, ha nem szabad?
 Minek a dal, ha felfakad?
 Mit ér a csók, mely elmarad?
 Milyen a szív, ha beszakad?*

*Sátán a gazdám. Én a rab.
Ő még a télben is arat.
Menekülnék, de nem szabad, -
meglövik, aki elszalad.*

*Gördül a gálya. Ri a rab.
Skarlát itt minden, pára, hab.
Evező roppan. Megszakad.
Nekünk meghalni nem szabad.*

*Ez az éj így marad talán.
Rekedt szavunk az ég falán
megtörik. Mindég visszaszáll.
Isten veled, édes hazám.*

Coda

*Aknazápor szakadt le ránk,
Meghaltak mind az almafák.
Perzselő nap tűz a tanyán, -
Ne menj még el, édesapám*

*Kilencven év... De várni kell,
Az ember majdcsak megpihen.
Cudar idő... mindenki vár, -
Ne menj még el, Édesapám!*

*Szenvedni fáj. Szeretni jó.
Óceánba fut a hajó...
Búcsúzni kén, apad a láng...
Hajóra száll Édesapánk.*

*Itt a határ, ott a határ,-
Fut a hajó, szakad az ár.
Megáld engem fáradt kezed,-
Megcsókolnám, de nem lehet.*

Odessza-Kiev, 1947.VIII.20.

Paródia

*Nyeszokrusimaja, zabálj, ha van kaja
Hanem utána nyald meg jól a szád,
Az a bokszfizurás egy véres bezpekás,
Tyurmába nyom, mert loptad a gubát.*

*Nyeszokrusimaja, – kopasznak nincs haja,
Kopasz a bálvány és pucér a nép,
Láger vagy ocseregy egészen egyre megy,
Rabszolganépnek hű barát a gép.*

*Nyeszokrusimaja, munkásnak van baja,
Dalok honában hallgat mint a hal,
Vitézlő proletár, húz mint egy dromedár,
Mienk a könny, Szibériánk a dal.*

*Nyeszokrusimaja, poloskák bőszejaja,
Himpellér horda, hordd el már magad,
A népnek enni kell, tinéktek menni kell,
Davaj világnak hamva sem marad.*

*Nyeszokrusimaja, elvtársnak lesz baja,
Tengernyi vérért megfizetni kell,
Jön még egy új világ, reszkess te mákvirág:
Bilincs lehull, a nép már énekel!!*

Bujdosó ének

Kuruc dallam tárogatóra

*Budapest így dalol:
Leszállt az én napom.
Romlandó világért,
Drága szabadságért
Tettem hív vallomást.*

*Budapest: véres vád.
Kalmárhad, nagy világ,
Vériünk hogyha csordult,
Arcotok elfordult
Látván az áldomást.*

*Budapest. Síri csend.
Maléter menetel
Mártírom sereggel,
Rongyá lőtt szívekkel
Megáll az Úr előtt.*

1956.

Apokalipszis

*Keleten kicsattant a föld.
Ásít az irdatlan messzeség.
Nyugaton óriás kereszt van.
Düböngő mítoszi masinán
véres koporsóban a halott Ember van.
Végeláthatatlan háborgó menet.
Keresem, ki sir az Emberért,
az ismeretlenért.
Kinyit koporsó, koszorútlan,
félelmetesen kopár ravatal.
Egyre villan a vulkáni torok,
Micsoda csatornák!
A láva fullaszt. Dübörög a gép,
remeg a föld, ha rádobbán a nép.
Fantasztikusan véres a koporsó,
fantasztikusan sápadt az Ember.
Háborog egyre az Anyag,
Kórusban ordít a Fizika.
Az Ember él... mégis temetni megy
a háborgó menet!
A hangomat se hallom:
Megálljatok! Meg-áll-ja-tok!!*

*De zakatol a gép.
 Ordít káromló kábulat.
 Bömböl bábeli bódulat.
 Számol kegyetlen Matematika
 és dübörög a gép,
 és háborog a nép.
 Az Ember mosolya szép,
 A szeme kék,
 Arca szélén könny folyik szét
 és kibírhatatlanul hallgat az Ég...*

*Megálljatok! Meg-áll-ja-tok!!
 Ahol köny van, léleknek lenni kell,
 Matéria malmán a kin, a kin szakad,
 de Ember él, – temetni nem szabad!!
 De gázol a gép,
 gaz, ki elébe lép,
 megrogyan tébolyult erővel,
 rivall kürtszó süket fülekbe fut,
 nem torpan meg az óriás Robot,
 nem hatom meg a temetni menőket,
 lélek temetőket.
 Omlanak tornyok, templomok,
 csonkán csorbulnak a romok,
 kórusban tombol millió torok,
 összenőtt hydra, rettentő Robot,
 Megy a menet, s a meghurcolt Halott...*

*Merre van Ő, hogy példával tanítson?
 Merre jár, - hogy lábakat megmosson,
 Mért hallgat?... vagy adópénzt mutasson,
 Halottat támasszon, Lázárt megsirasson,
 Konok kis kocsmahőst térdelni tanítson,
 Sok kastélytüzeket áldással csitítson...
 Mért pusztul pernyévé a nagy égi Vetés,
 Mert ez az Ember-temetés?
 Mért vonaglik égig vörös pernyezászló,
 Hova lett a láng a homlokok felett??*

*Megy csak megy, vonul a végzetes menet.
Omlik kéneső. Omlik vízözön.
Reverenda roppan hernyótalp alatt.
A Mester porba köp, csinál kevés sarat,
Vakok szemét keni, süketek fülét,
nyelvek fulánkját, betegek szívét,
Tőke-téboly tűnjön, Ember szentesüljön,
a kard kettétörjön,
többet már ne öljön,
a tetemrehívás csokra szelédüljön,
a pokoltárna is Szeretetet szüljön,
az Adventi-téren Glória csendüljön,
szirénasikoltás imáig csituljon,
harmat harmatozzon,
Egy akol, egy Pásztor ...
Békességes Béke legyen a világon. Ámen.*

1951–1959.

Halotti beszéd

Kálmán emlékének*

*Mi lesz az, ha minden cafrang leszakad?
Póz, méz-máz lemállik, s elterülsz árván
mint elejtett pille, hullasárgán.
Kihalt lesz a ház... Mondd meg, mi marad?*

*Az élet tovább, hej, miből fakad,
ha tested meztelen cserépként hull a porba:
selejtes brakk, elomlott lombik-konyha...
Marad-é parázs a hamu alatt?*

*Nem herdáltad el a talentumot?
– Fényt, a mécses, a szövétneket,
mely egyszer Messziről érkezett
hogy láthatatlanul csak nevét tudod, –*

*parányi szikra, mely Tőle fakadt,
élő rezdülése örök Végtelennek,
strázsája mostohán bűnös életemnek,-
nem marad élet a hamu alatt:*

*sebtén indul, miként a gondolat,
parabolákon túl, hol Úr a végtelen,
kémiákon túli törvényt látva szüntelen.
Kigyult a szemafor; – szabad. A por, – marad.*

Ungvár, 1964. VI. 22 – szeptember 21.

*Bártfay Kálmán Gulágot megjárta nagyszülősi plébnos, a szerző testvére

Avar

*Semmi, semmi. Csak hársról leszakadt levélke.
Megszűnt lenni. Kiterítem szépen a tenyérbe,
Az élő ravatalra. Ugyan ki tudja,
milyen volt szegénynek életútja?
Nézd, nézd, itt, itt ezek az erecskék
tegnap még az életet éljenezték, keresték,
csordogált bennük az életnek vére, –
ki hitte volna, hogy leállanak estére
és sárgán, elhagyottan, és kopottan, és halottan
nesztelen az én ölembé pottyán,
hogy fel-felvillanó gondolattá szülessen
ritmikus zsoldárszóval eltemessem,
s azoknak, kik titkokat keresnek
avar fölé magadat tárjam ki keresztnek
arcomba marva: Urna-Por-Semmi.*

Édes jó Istenem: Miért fáj avarnak lenni?

Ungvár, 1964. december 22 este 8 óra 30 perc.

Éppen féléve, hogy elment Kálmán.

Behordtuk a termést

(Curriculum vitae – Rövid életrajz)

*Ilyenkor már a köd barangol
mostohán az őszi tarlón.
Néhány csodás
elkésett gondolatnak
az ember már csak vermet ás.*

*Szebben akartuk. Máskép!
Porráégett a szándék,
így alakult szomorúra
nyár derekán a patinás,
a pacstírtás partitúra.*

*Sulyos, sáros két keréknyom,
Két seb mögöttünk a tarlón,
ami marad.
Amíg a szekér halad:
két keréknyom, kettő marad,
találkozik a Végtelenben!*

Ungvár, 1972. január

JEGYZETEK:

¹ РГАНИ. (Orosz Állami Újkori Történelem Levéltára), Ф. 81. Оп. 1. Д. 273. Л. 216-217. – In: Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР. 118-119. old.

² Lusztig Károly visszaemlékezése. – In: Dupka György- Horváth Sándor: '56 és Kárpátalja hatásvizsgálat hivatalos íratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2006. 65-67. old.

³ Balla László: Szegény ember vízzel főz. Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések. 1947-1987. PoliPrint, Ungvár, 2002. 103-105. old.

⁴ Dupka György–Horváth Sándor: '56 és Kárpátalja hatásvizsgálat hivatalos íratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2006. 79. old.

⁵ Sándor László: Három ország polgára voltam. Egy évszázadnyi élet emlékei, 1909-1993. Madách-Posonium, 2009. 126-128. old.

⁶ Botlik József: A szabadságharc eltiprását Kárpátaljáról vezényelték (Magyar fiatalok gulágra hurcolása – ötvenhatos tevékenységük miatt) – In: Valóság, 2008. december LI. Évfolyam, 12. szám.: <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=811&lap=0>

⁷ Lásd bővebben: Jó pásztor volt. Gecse Endre kárpátaljai mártír tiszteletes emlékkönyve. Felelős szerkesztő: Gortvay Erzsébet. Intermix Kiadó, 2003.

⁸ Lásd bővebben: Dupka György–Horváth Sándor: '56 és Kárpátalja hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2006.

⁹ „Uram... Segíts haza minket...!” Lägerírások: versek, fohászok, levelek, naplórészletek a sztálini légerekből (1944-1959) a „malenkij robot” 70. Évfordulójára. Dupka György közreadásában. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014.

¹⁰ Bártfay István (Eperjes, 1902. okt. 11. – Ungvár, 1990.) kéziratban maradt verseit lánya, az ungvári Bánátné Bártfay Éva őrizte meg az utókornak és adta át kiadónknak. Kézirat, Tarlón maradt kalász. 178 oldal.

KOVÁCS ELEONÓRA

BÚS DÜLEDÉKEKEN

(ZUBÁNIC LÁSZLÓ: *VILÁGOK VÉGEIN*)

2015-ben jelent meg Zubánics László *Világok végein* c. munkája. A kötetben található tanulmányok témaköre és időhatára a honfoglalás korától a Rákóczi-szabadságharcig terjed. A földrajzi helyszínt tekintve a mai Kárpátaljáról van szó. Ungvár, Huszt, Beregszentmílos, Munkács emelhető ki a helyszínek, a Hunyadi, Rákóczi, Dolhay, Homonnai Drugeth familia pedig a családnevek tekintetében.

Az emlékezetnek helyszínekre van szüksége, írja Jan Assmann német vallástörténész. A helyszínek és személyek mozaikként illeszthetők egymáshoz, létrejön a teljes kép, amely csak egy részlet a mai Kárpátalja múltjából. ... helyszínekre van szüksége, és térbeliesítésre hajlik – ezáltal segítséget kapok ahhoz, hogy megtaláljam a szöveg olvasásának egyik lehetséges módját. Ennek köszönhetően kiemelhetem a szövegből az alkotóelemeket, amelyeket a kötet által közvetített üzenetként értelmezhetek. A helyszín és tér összekapcsolódására gondolok. Helyszíneként Huszt, Munkács, Ungvár jelenik meg. A tágabb értelemben vett tér: a történelmi Bereg, Ung, Ugocsa, Máramaros vármegye, a mai Kárpátalja területe.

A legrészletesebb leírást Huszt múltjával kapcsolatban olvashatjuk (11-56. o.). Múltja a gazdaság-, politika- és családtörténet egyes mozzanatai által válik világossá az olvasó számára. A vár 1556. évi ostroma kapcsán szemelvényt olvashatunk Forgách Ferenc történetíró munkájából. A múlt eseményeiről szóló elbeszélést (ebben a tanulmányban a politikátörténet kerül előtérbe) több alkalommal szakítja meg egy-egy korabeli szemtanútól származó szövegrészlet. Később a kötet szerzője ismét átveszi a fonalat, és folytatódik a vár tulajdonjogának változását tárgyaló történetmesélés. 1199-ben Imre király, 1773-ban II. József császár tett látogatást Huszton, ennek mozzanata foglalja keretbe a hajdani Máramaros vármegye egyik koronavárosának történetét.

A történelmi események közepétől induló (*A Hunyadiak vidékünkön*), olykor hirtelen befejezett történetmesélés (*A Homonnai Drugeth család és az ungvári gimnázium alapítólevele*) hiányérzetet kelthet az olvasóban.

Azonban, ha többször böngésszük a kiadványt, a kötetet alkotó szövegeket egy nagy elbeszélés kisebb darabjaiként, fejezeteiként is értelmezhetjük, és az előbbi felvetés értelmét veszíti. A teljes történet csak akkor bontakozik ki, ha a mozaikokat egymás mellé illesztjük. Ez lehetséges, ha háromszor olvassuk el a kötetet. Talán akkor is, ha egyszer, nagyon figyelmesen. A történet egésze (a kötet tartalma) a mai Kárpátalja múltjának *bizonyos* mozzanatait emeli ki, részletezi. Az általános, a tudomány szempontjából újat nem mondó, és a történelemkönyvekből ismert részletek háttérben maradnak (Hunyadi János életútja, kormányzósága, a hosszú hadjárat, a várnai csata szélesebb értelemben vett következményei, Hunyadi Mátyás trónralépése). Az elbeszélés a cselekmény közepébe vágva meséli el, mikor került Munkács vára és uradalma Hunyadi János tulajdonába. A kötet alcímének megfelelően gazdaságtörténet is helyet kap *A Hunyadiak vidékükön* c. szövegben: a munkácsi uradalomhoz tartozó Lampertszásza mezőváros szabócéhének kiváltságait Hunyadi János 1446-ban, Lorántffy Zsuzsanna 1653-ban erősítette meg. Ez a részlet a kötet gazdaságtörténeti vetületét gyarapítja. A kötet, tartalmát tekintve felvázol, nem elemez, érzékeltet, nem részletez; az olvasót további kutatásra buzdítja.

Az 1444. november 10-i várnai csatában kitűnt vitézségével Irholczi Mihály és Bogdán. Tettükért Hunyadi János 1448-ban Karácsonyfalvát, Bocskót és Kionkát adományozta számukra. Az 1444. évi várnai csatavesztés után Hunyadi János birtokolta Munkács várát és uradalmát. Huszthoz Hunyadi Mátyás neve kapcsolódik: 1460. november 11-én kiadott egy oklevelet, melyben Dolhay Ambrusnak kőház építését engedélyezi. A Hunyadi és a Dolhay család viszonyáról olvashatunk a továbbiakban. A családtörténet után kultúrtörténet következik: Görcsöni Ambrus diák, Homonnai Drugeth Gáspár lantosa 1567-68 között históriás éneket írt Hunyadi Mátyás tetteiről Bécs bevételéig, ebből a munkából olvashatunk részleteket.

Olykor szükségessé válik a részletes leírás, esetenként elemzés (erre az esetre példa lehet, amikor az 1568-as drinápolyi béke, valamint a speyeri egyezmény létrejöttének körülményeiről, valamint ennek következményeiről olvashatunk Huszt várának birtoklásával kapcsolatban a 24. oldalon).

Olyan kötetet tartunk a kezünkben, melynek szerzője az olvasóról feltételezi, hogy ismeri a Rákóczi-szabadságharc okait és menetét; emiatt inkább helytörténeti vonatkozású részletekről olvashatunk (Esze Tamásról, a hegyaljai felkelésről, böngészhetjük az 1703. május 6-án kiadott brezáni kiáltvány szövegét, követhetjük a Rákóczi-szabadságharc kárpátaljai vo-

natkozású eseményeit: a dolhai csatát, Munkács sikertelen ostromát; itt megszakad a történet és a szerző Rákóczi valláspolitikáját tárgyalja). Igaznak tarthatjuk az előbb említett szerkesztési elvet a Hunyadi családról szóló fejezet esetében is. A Perényi, Drugeth, Dolhay család múltja azonban kevésbé hangsúlyos a történelemkönyvekben, mint Hunyadi Mátyásé. A kötetből kiderül, az említett famíliák képviselői milyen rendelkezéseket hoztak a mai Kárpátalja területén lévő birtokaikon.

A múlt eseményeiről (gazdaság-, politika-, családtörténet) szóló elbeszélést mindegyik tanulmányban (vagy fejezetben) megszakítja egy levélből vagy okirathból származó idézet. Ez első olvasásra megtörheti a szöveg egységét, nehezítheti annak megértését. Többszöri olvasást követően azonban világossá válhat az olvasó számára, hogy valójában egy nagy elbeszélés darabjait szükséges egymás mellé illeszteni. Ennek következtében a történet egésze betekintést nyújt a történelmi Bereg, Ung, Ugocsa, Máramaros vármegye kiemelt helyszíneinek múltjába. A leghangsúlyosabb Huszt, ezen kívül Ungvár, Munkács, Beregszentmiklós kerül előtérbe a helyszíneket tekintve. Politikátörténet, hogy az olvasó értse, miként cserélt gazdát a huszti vár, családtörténet, hogy kiderüljön, a Hunyadi és a Dolhay család hogyan egyezett meg a birtokaik határvonaláról, birtokhatárról.

Ironikus szemléletmód és divattörténeti kitekintés egyesül a Petrőczy Kata Szidónia költőnőről szóló tanulmány első oldalán, melyet Takáts Sándor *Régi magyar nagyasszonyok* c. munkájából való idézettel, majd a Petrőczy család múltjának áttekintésével folytat, a költő életútjának ismertetésével zár. A tanulmány legérdekesebb részletét Petrőczy Kata Szidónia levelei alkotják, melyeket Teleki Mihályhoz, Thököly Imréhez, Ostrtosith Mátyásné Révay Kata Szidóniához, valamint Krucsai Mártonhoz címzett. A leveleket értelmezve az özvegy nemeshölgy mindennapi életében felerősülő problémákra derül fény.

A korabeli társadalomról keveset tudunk meg, inkább a birtokcseré és politikai élet kerül előtérbe. A helyszín és tér összeköti a Hunyadi és a Dolhay családot. Dolhay Mihály és Ambrus 1451-ben elcseréli Hunyadi Jánossal Bereg vármegyei birtokát, Sarkadot, Makarját és Románpatákat 1451-ben Kereckére és Kusnicára. A Dolhay család birtokai így egy tömbbe kerülnek. Ez további bonyodalmakat szít: 1456-ban Szilágyi Erzsébet pert indít Guthy Országh Mihály nádor ítélőszéke előtt azzal az indokkal, hogy sem ő, sem fia véleményét nem kérték ki a cserével kapcsolatban. A múlttól szóló családtörténet irányt vált ebben a pillanatban: a fejezet elején

a Hunyadiakról volt szó, aztán a kiváltságlevelekről, egy pillanatig Lorántffy Zsuzsanna neve merült fel, később megtudtuk, hogyan került ki Corvin János köréből a munkácsi uradalom, áttértünk a szomszédos Dolhay család tagjainak bemutatására, majd ismét visszakanyarodtunk a Hunyadi családhoz. Az előbb vázolt gondolatmenet, a folyamatos egységesítés, a személyek, helyszínek, kapcsolatrendszerek és érdekszférák ellentéte, majd összekapcsolódása jellemzi a kötetet a fejezetek tartalmát tekintve. Ezáltal nyújt keresztmetszetet a múltból. Egy a közös: a mai Kárpátalja területe.

A kötet egyik jellegzetessége, hogy a történetmesélés gyakran irányt vált a történelmi személyek és cselekedeteik, érdekeik ellentétes volta következtében. Emiatt nehezebb követni az eseményeket. Azonban ez ellenkezően is értelmezhető: az olvasó maga is kutatni kezd, összehasonlítja a kötetet más hasonló tematikájú munkákkal. Az eredmény: a szövevényes hálóban felfedezhető egy folyamat, mely halad *egy bizonyos* irányba. Utóbbi az egyszerű olvasó képtelen meghatározni, csak szemlélődhet, és keresheti az összefüggéseket. Akár a bús düledékeken is.

(Zubánics László: *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI-XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2015, 156.)

MARCSÁK GERGELY

ÚJABB ÁRNYALAT A SZÜRKEHEZ

Ezt a hatásvadász címet közel sem azért választottam, hogy a tavalyi év bestsellere és Lőrincz P. Gabriella új kötete között bármiféle párhuzamot próbáljak vonni. Igaz ugyan, hogy a kortárs irodalomszemlélet divatosnak nevezhető feminista irányzata képes lenne rá, miközben a nőről szóló, avagy éppen a női írás sajátosságait keresi. Hozzáteszem, lenne alapja ennek a megközelítésnek is, hiszen S. Benedek András például így írt Lőrincz P. első kötetéről: „Amit első olvasatra érzékelünk, az az, hogy a költő ízig-vérig nő. Ha van nőirodalom, akkor ez az”¹ (a bíráló hét évvel ezelőtt talán nem is sejtette még, miként gyűrűznek be az irodalmi gondolkodásba az ilyen megfigyeléseken alapuló gender-elméletek vadhajtásai). De a címhez visszatérve mentségemre szóljon, hogy E. L. James regénye és a nézőszámot tekintve csúcsra járatott filmadaptáció után 2016-ban nem tudok ilyen asszociáció nélkül elmenni egy *Szürke* címre kereszttel kötet mellett. Tény, hogy a szerző motivációja teljesen más (erre a címadó versből is következtethetünk), de ha netán szánt szándékkal akarná a párok testi kapcsolatáról felépített torz képet saját művészi színvonalán „árnyalni” (gondolok itt az *Erotika* vagy a *kézakézb*en versekre), az már önmagában dicséretes vállalás lenne.

Ha kárpátaljai szerző kötetét olvassuk, és találkozunk már korábbi versgyűjteményeivel is, gyakran eszünkbe juthat Balla D. Károly *Újraközlő irodalom?* című kritikája.² Ebben Vári Fábán László és Nagy Zoltán Mihály kötetét összegezve egy közös vonásra hívta fel a figyelmet: az írások többsége újraközlés, korábbi kötetekben már megjelent alkotás. Ezzel a jelenséggel szembesülünk Lőrincz P. Gabriella pályatársa, Bakos Kiss Károly kötetének, vagy éppen Tárczy Andor ungvári költő két éve megjelent *Úgy szépen* című versgyűjteményének olvasásakor (még úgy is, hogy utóbbi esetében új kötetre húsz évet (sic!) kellett várni). Ez persze nem von le a könyvek értékéből, és az anyaországi irodalomban is akad rá példa, mégis szimpatikus, hogy Lőrincz P. Gabriella kerülni igyekszik ezt a gyakorlatot, és a *Szürke* teljesen új, legfeljebb folyóiratokban közölt verseket tartalmaz.

Van azonban, ami nem változik. A versek témavilága, amellyel Istent és a szerelmet ragadja meg a szerző, valamint a jelenkor kihívásait a múlt ígészetében. Utóbbinak a szülőföldről való ragaszkodásról szóló darabjai specifikusan kárpátaljai színezetűek, észrevehető azonban, hogy ez a ragaszkodás egyre in-

kább egyfajta „passzív ellenállás” fásult, borús tétlenségébe fullad („Nyugat felé nem megyek / Kényelmes itthon / Szememet sem kell kinyitnom / És ez a póz is tökéletes” (*Aladdin*)). Nem változik továbbá Lőrincz P. Gabriella formai kötöttségektől mentes írásmódja sem. Fölveti ezt a problémát Csordás László is, és nemcsak a *Szürkéről* szóló kritikájában³, de korábbi, a fiatal szerzők munkáit elemző, összefoglaló jellegű tanulmányában is „befejezetlen vers-töredékek füzérét”⁴ látja Lőrincz P. Gabriella szabadverseiben. És valóban akad a kötetben kifejtésre váró gondolat például a *Zsákutca*, a *tavas*, vagy az *aratás* című versekben. Biztosak lehetünk benne, erény az, ha a vers az olvasóban továbbíratja önmagát, de ez az eset más, a költemény torzó hatását kelti. Ha már a formánál tartunk, érdemes megfigyelni, hogy egyes verseiben felismeri a szerző a rímekben rejlő lehetőséget, és azt az utolsó sorokban alkalmazza, mint egy csattanóként él vele (*Stílus*, *Anyák napja (Mamásan)*, *Én magát*).

A kötet szerkezetileg három ciklusra osztott. A *liberum arbitrium* címet viselő rész az istenhit szép, emberközeli példáit adja, ezért is tűnik kakukktojásnak a már-már irodalmi kavalkádként felfogható *összegzés (D.Cs.E.-nek)* című vers, ahol a nagy klasszikusok parafrázeált sorai csak nehézkösen lépnek fúzióba. Kiemelkedő az akár ars-poeticaként is értelmezhető *Stílus* és az *Álom havában* című vers, ami a valódi istenhit háttérbe szorulásából eredő értékvesztésre hívja fel a figyelmet („Mária elvetélt. / Azt mondják, sokat stresszelt, / pedig szedte a terhesvitamint / és az ultrahang sem utalt semmi gondra. / Nem született meg Immánuel.” (*Álom havában*)).

A második ciklus a szerelem, a férfi-nő kapcsolatok tükre. A csupán beletörődő megnyugvást, de általános boldogságot sosem feltételező versek az adys tépelődő érzelmek végtelenül passzív, elbogatellizált, akár groteszkbe hajló képét adják („Mondtam már hogy hagyjon el vagy / Kössön fel engem / Vagy kösse fel magát” (*Én magát*)). Ebben a fejezetben jelenik meg a kötet két költőelő-döket idéző versének egyike, a *hazugság* című, amit Nemes Nagy Ágnes emlékének ajánl a szerző. „Szeretsz, szeretlek. Mily reménytelen.” – írja Nemes Nagy A *szomj* című versében. A beteljesült szerelem öröme nehezedő súlyos valóság igazi reménytelenséggel fonja át az emóciót. Ebben gondolati rokonság fedezhető fel a két szerző érzelmi kötelékeket bemutató lírai világában.

A kötet harmadik egysége a *Matematika* címet viseli. Tematikai behatárolása nehéz feladat lenne, terjedelmes mivolta (27 költemény) is alátámasztani látszik, hogy az előző két ciklusba be nem sorolható versek kerültek ide. Ezzel nincs is baj, de megjegyzendő, hogy Botár Attilának a fülszövegben kifejtett tematikai rendezőelvre vonatkozó fejtegetése („A ciklusokat rendező tematika az ember hétközna-

pi voltakán líraisága, az öröklét és az elmúlás szempontja szerint tagolódik”) nem vetíthető le a valós tartalomra. Ismét egy költőelőd életművével, ezúttal Zselicki József lírai világával folytat párbeszédet Lőrincz P. Gabriella. A szerzőre jellemző szinte őserővel ható, nyers, intenzív képiséget sugárzó motívumokkal idézi meg annak stílusát („Kárpátot ringató / Lelked deres”; „Tűzszemedben / Szikra pattan” (*Zselicki Józsefnek*)). Tovább erősíti a kölcsönhatást, hogy a két szerző formai-esztétikai felfogása nagyon hasonló törekvéseket mutat.

Ebben a kötetrészen kaptak helyet a szerző első versgyűjteményében elkezdett, majd a másodikban kiteljesedett *Mama*-ciklus méltó folytatásai, az *Anyák napja (Mamásan)* és a *Nagyanyám* című versek. Különös hatását a tisztán impressziók ihlette szavak vagy szintagmák egymásutániságából épülő *Szolyva* című vers is: „arctalanok / szögesdróttal telt fazék / emlékek és elméletek”. Ezzel a szerző M. Lovász Noémi kiállításának kapcsán a sztálini légerekbe elhurcolt áldozatoknak állít emléket. Itt olvashatók továbbá Lőrincz P. Gabriella talán legsikerültebb írásai is, melyek rendre a nagyobb terjedelmű költeményekhez sorolhatók egyben. Kiemelendő az *Ősök*, az *Áramszerűethiány* és a *Zöld ág*. Ezekben a folyamatos értékvesztés, a közösségi felejtés veszélyeire reflektál a történelmi és élettapasztalattal felvértezett lírai én. A régi vallásos és nemzeti erkölcs elhomályosulásának korában, az antikultúra századában a szerző a múltba, gyermekkori emlékeibe menekül („Jó lenne újra / Lánykának lenni. / Énekelni, hogy nyitva van / az Aranykapu.” (*Zöld ág*)).

A *Szürke*, bár nem haladja meg Lőrincz P. Gabriella előző kötetének színvonalát, nem lép túl rajta, nem érzékelhetünk benne különösebb újításra, többlet felmutatására irányuló szándékot, mégis egyenes és következetes folytatása, továbbépítése, formálása a korábbiakban megismert melanholikus, magányos, mélyen emocionális lírai univerzumnak. Érdemes időt szánni rá, és részletesebben megismerkedni ezzel a világgal.

(Lőrincz P. Gabriella, *Szürke*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.)

JEGYZETEK:

¹ S. Benedek András. Egy verseskötet 'karcairól'. In. Együtt 2009/4 – 59.o.

² Balla D. Károly. Újraéledő irodalom?. In. Balla D. Károly. Magyarul beszélő magyarok. Esszék, publicisztikák, írójegyzetek, 2000–2006. – Budapest: Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2008

³ Csordás László. Szürke versek költője. In. Szépirodalmi Figyelő 2016/3.

⁴ Csordás László. A felkészüléstől a szétszóródásig. A fiatal nemzedékek helyzete a kortárs kárpátaljai magyar irodalomban. In. Csordás László. A szétszóródás árnyékában. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014. – 49.o.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2016. AUGUSZTUS – SZEPTEMBER

ELISMERÉSEK

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet kapta idén a Magyar Termék Nagydíj Pályázat Kiírói Tanácsának Kárpát-medencéért Nívódíját. A határon túli győzteseket a Kolozsvári magyar napokon, augusztus 15-én hirdették ki.

* Az augusztus 20-i nemzeti ünnephez kapcsolódóan Áder János köztársasági elnök **Mitsa Volodimirnek**, a fizikai tudományok doktorának, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar fizika és matematika tanszéke professzorának, az Ukrán Felsőoktatási Akadémia rendes tagjának, a Magyar Tudományos Akadémia külső köztestületi tagjának kutatómunkája elismeréseként a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét adományozta.

* A magyar államfő **Strömpl András**t, a Lemberg-i Magyarok Kulturális Szövetsége elnökhelyettesét a nyugat-ukrajnai magyar hadtörténeti helyszínnek és hadisírok kutatása mellett az első és má-

sodik világháborús hadisírok és katonai emlékek rendbehozatala érdekében végzett odaadó tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesítette.

* Magyar Arany Érdemkeresztel tüntette ki Áder János, Magyarország köztársasági elnöke **Vass Ilnát**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektorhelyettesét, aki egyben a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskoláért Jótékonsági Alapítvány ügyvezetője.

* **Kulin Judit**, az Ungvári 10. Sz. Dayka Gábor Középiskola matematikatanára, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola matematika és informatika tanszéke adjunktusa a kárpátaljai magyar tannyelvű oktatásban végzett kimagasló szakmai munkája és elhivatott pedagógiai tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkeresztet vehetett át.

* **Pallagi Magdolna**, az Izsnyétei Általános Iskola nyugalmazott tanára a magyar nyelv és kultúra, valamint hagyományok megőrzése iránt

elkötelezett tanári pályája, továbbá a kárpátaljai magyarság körében végzett aktív társadalmi tevékenysége elismeréseként Magyar Ezüst Érdemkeresztet kapott.

* **Tarics Zoltán**, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Elektronfizikai Kutatóintézete tudományos titkára, a KMKSZ ungvári alapszervezetének elnöke a kárpátaljai magyar felsőoktatásban végzett tudományos és oktató munkája, valamint a magyar közösség megmaradását szolgáló közéleti tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült.

* A II. RF KMF tanévnyitóján harmadik alkalommal nyújtották át a főiskola tudományos tanácsa által létrehozott *Rákóczi-díjat*, amely az önálló kárpátaljai magyar nyelvű felsőoktatás létrejöttének, a főiskola megmaradása és fejlesztése érdekében döntő szerepet vállaló személyek tevékenységének elismerése. A díjat minden évben két személy – egy anyaországi vagy külföldi és egy kárpátaljai – kaphatja. A főiskolai tanács határozatának értelmében 2016-ban a magyarországi díjazott **Naszvadi György**, a Magyar Nemzeti Bank elnöki főtanácsadója; a kárpátaljai díjazott pedig **Milován Sándor**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) tiszteletbeli elnöke.

FONTOSABB ESEMÉNYEK,
RENDEZVÉNYEK

AUGUSZTUS

* **Erfán Ferenc** maradt a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum igazgatója.

* **Bánkuti András** neves magyar művész fotókiállítása nyílt meg az ungvári Ilko Galériában.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Nagydobronyi Alapszervezete és a helyi polgármesteri hivatal *Velünk élő értékeink* címmel tartott konferenciát. A programon kiállítás keretében **Hidi Endre** keramikusművész és **Kupás Gizella** szövegíró munkáit tekinthették meg. A konferencia szervezőinek sikerült újra kiadatni **Móricz Kálmán Nagydobrony** című monográfiáját.

* Az miskolci Éltestő Lélek Irodalmi Kör Egyesület (elnök: **Kardos Katalin**), amely évek óta jótékonyági esteket szervez Miskolcon a kárpátaljaiak megsegítéséért, ezúttal az épülő Tiszabökényi Árpád-házi Szt. Erzsébet római katolikus templomot is felvette a támogatottak listájára. Az egyházközség vezetőinek meghívására az egyesület tagjai – miután megtekintették a Tiszahát nevezetességeit – kultúrmisszorral lépnek fel a tiszabökényi templomban. Az egybegyűlteket **Dupka György**, az egyházközség

elnöke köszöntötte. Zárásként fel lépett **Kovály Csilla** vezetésével a helyi Tisza Csillag Kórus is. Másnap a verbőci református templomban léptek fel a kör tagjai.

* Szent László király (születésének 970. évfordulója tiszteletére) emléktábláját avatták fel a Mezőkaszonyi Középkiskola falán, ezt követően Szent László nap zajlott a településen. Avatóbeszédet **Zubánics László**, az UMDSZ elnöke tartott. Az ünnepség további részeként **dr. Tóth Mihály**, az UMDSZ alelnöke, **Tar Erzsébet**, a Kaszonyi Községi Tanács jegyzője és **Bodnár Tünde**, a helyi középiskola igazgatóhelyettese leleplezték az emléktáblát.

* Lezajlott a VI. Jankovics Mária alkotótábor Beregszászban a Genius Jótékonyági Alapítvány szervezésében és **Kulin Ágnes**, **Dancs Tünde**, **Néger Krisztina**, **Kalitics Erika**, **Kalinics Éva**, **Oláh Marietta** szakmai irányításával.

* Megrendezték a *44. Tokaji Író-tábor*. A tanácskozás központi témája: 1956 a magyar művészetben. Meghívott résztvevői: **Csordás László**, a KVIK elnöke és **dr. Dupka György**, aki '56 és Kárpát-alja témakörben tartott előadást.

* A pécsi Német Kör GULAG-GUPVI Történelmi Emlékutat szervezett *Csecsenföldön, Azerbajdzsánban és Grúziában*. A kutatócsoportban Kárpátalját **dr. Dupka György** történész,

a Szolyvai Emlékparkbizottság titkára képviselte.

* A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet a történelmi egyházakkal közösen a sokéves hagyományhoz híven az ungvári vár belső udvarában méltatta államalapító szent királyunk napját. Ünnepi beszédet tartott **Farkasné Bócs Judit**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Zubánics László**, az UMDSZ elnöke, **Marcsák Gergely** költő. Végül **Pogány István** atya megáldotta az új kenyeret. Az esemény záróakkordjaként a Magyar Melódiák kamaraegyüttes az ünnephez méltó számokkal szórakoztatta a publikumot.

* A Kárpátaljai Festőművészek Egyesületének hetvenedik, valamint Ukrajna függetlenségének huszonötödik évfordulója alkalmából szerveztek kiállítást a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban.

* A neves ukrán költő, Tarasz Sevcenko szobrát avatták fel a Beregszászi 5. Sz. Középkiskola épülete mellett, Ukrajna függetlenségének napján.

* A Pro Arte–Munkács Társadalmi Egyesület másodszer szervezte meg nemzetközi kőszobrásztábor alkotóinak köszönhetően ezen a napon hét szobrot avattak fel ünnepélyesen hat különböző helyszínen. Az első szo-

boravató ünnepségre Csonkapapi központjában került sor, ahová a Lengyelországból érkezett **Piotr Bies** kosszarvakat imitáló szobra került. Beregsomban a helyi református parókia gyülekezeti termében leplezték le a kassai **Gúgyela Tamás Ferenc** alkotását: egy kettévágott farönkre helyezett kőtemplomot. Zápszonyban **Matl Péter** *A család* című alkotását helyezték el a református templom közelében kialakított kis parkban. Nagybégányban **Starmüller Géza** kolozsvári szobrászművész munkája került leleplezésre, amely egy faragott életfára emlékeztet. **Vaszil Tatarrrszkij** kijevi és **Raffay Dávid** budapesti szobrászművészek munkáit a Kaszonyi Termálfürdő területén avatták fel. Tatarrrszkij *Pulzus* névre keresztelt, modern nonfiguratív műve marad a termálfürdő területén, míg Raffay Dávid szkíta típusú párducszobra a Pro Arte–Munkács Társadalmi Egyesület munkácsi szoborparkjába kerül. Hetedikként, egyben utolsóként a falunapot tartó Rafajnaújfaluban avattak szobrot, a református templom bejáratánál, ahol a Tokaj melletti Bodrogkeresztúrból érkezett **Makoldi Sándor Gyula** munkáját avatták. Ez egy olyan, anyát ábrázoló szobor, amely az ősi kunbabákkal rokonítható motívumvilágában, és őseink formakincsét követi.

* **Simon Gyöngyit** nevezték ki a Beregszászi Járási Állami Közigaz-

gatási Hivatal Oktatási, Ifjúsági és Sport Osztálya új vezetőjévé.

* Nemzetközi magyarságtudományi kongresszust szerveztek a Pécsi Tudományegyetemen. A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus meghívottja volt **Hulpa Diána**, az UNE magyar kara filológiai tanszékének docense, aki a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság választmányi tagja lett.

* Szalókán megtartották a XX. Hazahívogató Falunapot. A falunap résztvevői megkoszorúzták a sztálinizmus áldozatainak emlékművét, az I. világháborúban elesett hősi halottak emlékoszlopát, valamint a község jeles szülöttei, dr. Soós Kálmán és Orosz Kálmán sírját. A szalókai falunaphoz kapcsolódik az a Kárpát-alján egyedülálló hagyomány, hogy 1999 óta *Szalókai Füzetek* címmel helytörténeti-közéleti kiadványt jelentetnek meg **Badó Zsolt**, a *Kárpátalja* munkatársának szerkesztésében. Az idén jelent meg a 17. szám.

* Hármas ünnepség zajlott le Tizsasalamonban. Az augusztus 20-i nemzeti ünnep jegyében a református templomban megáldották az 1938-ban a gyülekezetnek adományozott történelmi zászlót, amelyet 2016-ban újjítottak fel. A református templomkertben felavatták a II. világháborúban elesett magyar katonák síremlékét, amely az anyaországi Vagyázók Had- és Kultúrtör-

téneti Egyesület (elnöke: **Hangácsi István**) jóvoltából valósult meg, s 21, a második világháborúban elhunyt magyar honvédnak állít emléket. A rendezvényen jelen volt és felszólalt többek között **dr. Bíró Andor** a HM Társadalmi Kapcsolatok Hivatala Háborús Kegyeleti Igazgatóságának igazgatóhelyettese.

* *Fókuszban a tehetség a színjátszás terén* címmel idén először színjátszó táborot szervezett a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány Beregszászban.

SZEPTEMBER

* A Lviv megyei Sztarij Szambirban a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége (LMKSZ) kezdeményezésére ökumenikus szertartás keretében felszentelték, illetve megáldották a sztálini terror ártatlan áldozatai emlékére az NKVD egykori gyűjtő- és elosztó tábora helyén emelt, Matl Péter szobrászművész készítette emlékoszlopot. Az emlékművet a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékére alkalmából az Ungvári Magyar Főkonzulátus által megvalósított „Emlékoszlop állítása az egykori Sztarij Szambir-i gyűjtő- és elosztótábor tömegsírjainál” tárgyú projekt keretében került megvalósításra. A díszvendégeket **Szarvas Gábor**, az LMKSZ elnöke köszön-

totta. Az eseményen az Ungvári Magyar Főkonzulátust **Vida László** ideiglenes ügyvivő képviselte, aki egyben beszédet is tartott. Megtisztezte személyes jelenlétével a rendezvényt az emlékművet megáldó **Héder János**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület főjegyzője, ungvári parókia lelkésze, továbbá **Árvai Attila**, a Szerencsi Német Önkormányzat elnöke, **dr. Dupka György** GULÁG-kutató és mások.

* Balatonföldváron a Riviéra Park Hotelben megtartották a kárpátaljaiak 26. hagyományos találkozóját a Kárpátaljai Szövetség szervezésében. **Damjanovics Imre** a szövetség tiszteletbeli elnöke és **Benza György** elnöki köszöntői után egy kerekasztal beszélgetésre került sor, amelynek témái között a kárpátaljai kulturális és gazdasági életet érintő aktuálpolitikai kérdések szerepeltek. A meghívott előadók – mások mellett **Dr. Botlik József**, **Dr. Juhász György**, **Péter Csaba** – tények, adatok ismeretében elemezték többek között az orosz-ukrán háborús konfliktus Kárpátaljára gyakorolt következményeit, szóltak arról is, hogy a szövetség a feszültség enyhítése érdekében milyen kulturális teendőket vállalhat fel. Az Írók a pódiumon műsorban **Weinrauch Katalin** olvastott fel műveiből, **Kovács Sándor**, a KIMAK elnöke bemutatta legújabb könyvét. Közreműködött **Farkas**

Sándor munkácsi zongoraművész. Majd megnyitották **Manajló András** és a kárpátaljai alkotótábor festőművészeinek kiállítását.

* A Berekfürdői Körmendi Lajos Írotábor kárpátaljai vendége volt a József Attila-díjas **Vári Fábrián László** költő és **Nagy Zoltán Mihály** író, a Magyar Művészeti Akadémia irodalmi tagozatának tagjai, **dr. Dupka György** történész, az Intermix Kiadó és az *Együtt* c. irodalmi folyóirat lapigazgatója is, akik kollégáikkal író-olvasó találkozón, felolvasó esteken, előadásokon vettek részt. A Bod László Művelődési Házban **Kocsis Csaba** író a szervezők nevében nyitotta meg **Fuchs Andrea** grafikus kiállítását. A hétfői falunapi programban fellépett többek között **Kocsis Csaba** Körömvirág Verséneklő együttese, valamint **Pál István Szalonna** és Bandája, akik Kárpátaljához kapcsolódó megzenésített verseket, népdalokat is előadtak.

* A Kárpátalja Megyei Filharmónia nagytermében megtartott gálakoncerttel zárult **Pál István** „Szalonna” és együttese koncertturnéja az Ungvári Főkonzulátus konzuli kerületében, melyen részt vett **dr. Grezsa István** kormánybiztos, **Olekszandr Petyik**, a Kárpátalja Megyei Államigazgatási Hivatal elnökhelyettese és hivatalvezetője, a kárpátaljai ukrán és magyar művészértelmisség képviselői,

közéleti személyiségek. Az Ungvári Főkonzulátust **Vida László** ideiglenes ügyvivő, a Beregszászi Konzulátust **Szalipszki Endre** főkonzul képviselte. A magyarországi kormánybiztoság által támogatott projekt keretében a magyar népzeneészek técsői, illetve aknaszlatinai társaikkal közös koncerteket adtak összesen tíz kárpátaljai településen. A programban ruszin kolomijkák, magyar és román népzene (és néptánc), hucul melódiák hangzottak el. Többek között köszöntöttek az est díszvendégét, **Pál Lajost**, Ukrajna érdemes közművelődési dolgozóját is.

* Dr. Grezsa István kormánybiztos (Miniszterelnökség) fővédnöksége alatt megtartották a 2011-ben elindított VI. Kárpátaljai Felső-Tisza Vidéki Magyarok Találkozóját a bustyaházi Szent Erzsébet Óvoda nagytermében. A szakmai konferencia keretében szakemberek, meghívott előadók elemezték a szórvány óvodai nevelés aktuális problémáit, az iskolákban tapasztalható kétnyelvűség nehézségeit. A vendégművészként **Csuprik Etelka**, Ukrajna érdemes művésze adott zongorakoncertet a Művelődési Központban. Ugyanitt fellépett a szécsényi Erkel Ferenc Kórus **Lévárdi Beáta** karnagy vezetésével. Ideutazások megszervezésében közreműködött **Lovas Ilona** a Panoráma Világklub Nógrád megyei

klub elnöke. A programban lehetőség adódott arra is, hogy a Felső-Tisza-vidék településeinek lakói bemutatják egymásnak és a vendégeknek kulturális kincseiket, településeik sajátosságait.

* „*Keresztmetszetek – Prierezy*” címmel nyílt meg a Kassai KulturPark galériájának egyik legnagyobb kiállítótermében a kortárs kárpátaljai képzőművészek válogatott alkotásaiból összeállított vándorkiállítás tárlata. A Kassai Főkonzulátus, a Csemadok Kassai Városi Választmánya és az Ungvári Főkonzulátus együttműködésével megvalósított képzőművészeti tárlat különlegessége, hogy a szeptember 2-án megnyitott „*A szabadságért és függetlenségért*” című roll-up kiállítással egyszerre tekinthető meg.

* Budapesten a 70 éve elhunyt Hodinka Antal akadémikus tiszteletére emlékülést tartottak az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, az Országgyűlés ruszin nemzetiségi szószóló, az Országos Ruszin Önkormányzat és a Ruszinokért Alapítvány szervezésében, ahol többek között **dr. Cserniczkó István** nyelvész, a beregszászi főiskola Hodinka Intézetének vezetője és **dr. Botlik József** történész is előadást tartott.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Gross Arnold termében megnyílt a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye templomait

megőrkítő **Bolyán Sándor** fotókiállítás a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet rendezésében. A tárlatot **Ladányi András** író, szerkesztő nyitotta meg.

* A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatóinak nagy sikerű koncertje nyitotta meg a VIII. Natalja Viszics Nemzetközi Ifjúsági Orgonazenéi Fesztivált Ungváron, a Kárpátaljai Megyei Filharmónia nagytermében. **Ács Dávid László**, **Papp Orsolya** és **Schallinger-Foidl Artúr** telt ház előtt lépett fel, előadásukat az ungvári közönség őszinte elismeréssel és lelkesedéssel fogadta.

* „*Széles a Duna*” XXVI. Kecskeméti Népzenei Találkozón Kárpátalját a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, a Borzsavári népi zenekar, a Kokas Banda és a Napsugár hagyományörző népi együttes képviselte.

* **Balog Zoltán**, az emberi erőforrások minisztere Karácsván, a Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceum 291 millió forintnyi magyar kormánytámogatással épült új létesítményeinek, köztük tornatermének, tanuszodájának avatóján vett részt és tartott ünnepi beszédet. A 13 évvel ezelőtt alapított Karácsvai Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceumban négy évfolyamon száz diák tanul – elsősorban az anyaországi támogatásnak köszönhetően – jó körülmények között.

*Ungváron a Boksay József Kárpátaljai Szépművészeti Múzeumban megnyílt a Magyar Művészeti Akadémia képzőművészeti tagozata tagjainak kiállítása. Az ünnepélyes megnyitón részt vett **Vida László**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Andrej Csebikin**, az Ukrán Művészeti Akadémia elnöke, **Molnár Ildikó**, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal kulturális osztályának helyettes vezetője, **Erfán Ferenc**, a múzeum igazgatója, továbbá számos művész és a művészet iránt érdeklődő közönség. Kijevben és Lembergben mutatják be a kiállítást.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetemen működő Doktori Tanács (Történelemtudomány) egyhangú döntésével **Zubánics László** „*Északkelet-Magyarország nemesi családjainak társadalom-politikai fejlődése 1526-1657 között*” című ukrán nyelvű disszertációja sikeres megvédése alapján a történelemtudományok kandidátusa tudományos fokozatot hagyta jóvá részére. **Dr. Dupka György** történész is jelen volt Zubánics László védésén Ungváron, az UNE Balahuri Eduárd Múzeumának dísztermében, aki barátai és kollégái nevében is szívből gratulált a történelemtudományok kandidátusa tudományos fokozathoz.

* A makkosjánosi Barna György Stadionban megtartották a XXVI.

Kárpátaljai Magyar Folklórfesztivált a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI), az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ), a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK), a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal művelődési főosztálya, nemzetiségi osztálya és a Jánosi Községi Tanács szervezésében. A szervezők képviselőiben **Zubánics László**, **Dupka György** és **Szabó Tibor** köszöntötte a jelenlévőket. Üdvözölte az egybegyűlteket **dr. Mélykúti Ferenc**, Magyarország Beregszászi konzulátusának vezető konzulja, **Rezes József**, a megyei közigazgatási hivatal nemzetiségi osztálya vezetőjének helyettese, **Molnár Ildikó**, a megyei művelődési főosztály vezetőjének helyettese. A seregszemen a magyar népzene, néptánc és népdal kincseiből adtak ízelítőt a műfaj jeles kárpátaljai képviselői. A közel húsz felépő értékes jutalomban részesült.

* A beregszászi Európa-Magyar Házban irodalmi kerekasztal zajlott a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság szervezésében.

* A Téglási Művelődési Házban újra megrendezték a Kárpát-medencei Magyarok Zenéje programot, melynek során fellépett a csángó népzenei játszó Servet zenekar, a Csipkés együttes, valamint **Pál István Szalonna** és bandája.

* Beregszászban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola adott otthont a *Gulág emlékkonferencia* elnevezésű rendezvénynek, mellyel a Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) is csatlakozott a magyar kormány által meghirdetett GULÁG Emlékév jegyében zajló programhoz. A Rákóczi-főiskola képviselőjében **Rácz Béla** prorektor köszöntötte a jelenlévőket. **Szalipszki Endre**, a Beregszászi Magyar Konzulátus vezetője folytatta a köszöntések sorát. Majd **Molnár János** római katolikus esperes-plébános beszéde következett. A köszöntőket **Szász Jenő**, az NSKI elnöke zárta. Az előadásokat **Bali János**, az NSKI kutatási, stratégiai és koordinációs igazgatója, **Molnár D. Erzsébet** történész, Gulág-kutató, a felsőoktatási intézmény adjunktusa kezdte, aki a kárpátaljai elhurcolások történelmi háttéréről, okairól, történetéről számolt be. Rövid szünet után **Szamborovszkyné Nagy Ibolya** történész, a főiskola könyvtárának igazgatója folytatta *Kárpátaljai szovjet elhurcolások egy mikrotörténeti megközelítésben – Nagyberg* c. előadásával. A prezentációkat **Fodor Gusztáv** református lelkész, egyháztörténész zárta *Élő Egyház a halál völgyében. Kárpátaljai református lelkészek a Gulág munkatáboráiban* c. előadásával.

* Budapesten a Nádor Teremben a *Botlókövek, emlékezők* címmel közreadott *Napút* c. folyóirat

holokauszt-számát mutatták be. A kárpátaljáról elhurcolt zsidók szenvedéstörténetét feldolgozó **dr. Dupka György** is részt vett a kerekasztalbeszélgetésen.

* Több magyar produkciót is díjaztak az európai országokban élő nemzetiségi kisebbségek mindennapjait és kultúráját bemutató *Szülőföldem szép határa* elnevezésű háromnapos nemzetközi televíziós és rádiós fesztiválon, amely az Ungvár melletti Börvingesen zárult. Mások mellett a legjobb operatőri munka díját az ungvári rádió és televízió magyar szerkesztőségének munkatársai, **Iváncsik Attila** és **Nyíri-Iváncsik Katalin** *Nefelejcs* című filmje kapta, amelyet **Vass Tamás** operatőr forgatott a beregszászi Mezőváriban működő fogyatékos gyermekek rehabilitációs központjáról.

* Megjelent **Serhiy Mikhnovskyy** leMBERGI festőművész *Magyar albuma* ukrán, magyar és angol kísérfőszöveggel a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége, Magyarország Ungvári Főkonzulátusa és az Ukrán Művészek Klubja támogatásával.

* **Mága Zoltán** *Hangok és hangok* címet viselő klasszikus zenei koncertsorozatának tizenegyedik állomásául Beregszászt választotta.

* **Orosz Péter** mártírhalált halt kárpátaljai görög katolikus püspökről szól **Barlay Tamás** dokumen-

tumfilmje, amelyet az első Ars Sacra Filmfesztivál keretében a hónap folyamán vetítettek Budapesten. *A kereszt előtt* című dokumentumfilmlet az MTVA Vallási Főszerkesztőségének szerkesztő-műsorvezetőjeként dolgozó Barlay Tamás 2004-ben készítette.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak. *Személyek a szovjet fogságból hazatért túlélők (volt hadifoglyok, civil internáltak, politikai elítéltek, kényszermunkások) vallomásaiból, visszaemlékezéseiből, valamint a hozzátartozók adatközléseiből.* dr. Dupka György közreadásában. Kárpátaljai Magyar Könyvek 242. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Hájas Csilla: *A fele komoly.* Kisprózák. Kárpátaljai Magyar Könyvek 243. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Lőrincz P. Gabriella: *Sziürke.* Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 246. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

„Ezer fogoly küldi imáját az égbe... Mi atyánk, Úristen segíts haza minket!...” *Internálás és genocídium a Kárpát-medence régióiban.*

Internálás és deportálás, szovjetellenes személyek begyűjtése, megtorlása Kárpátalján. Nemzetközi emlékkonferencia a GUPVI-GULÁG-emlékévként alkalmából a Szolyvai Emlékparkbizottság és a Kárpátaljai Művelődési Intézet szervezésében. Beregszász, 2015. november 20. A konferencia anyagai. Kárpátaljai Magyar Könyvek 252. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=511

Finta Éva: *Hazamegyek.* A kárpátaljai Sáfáry László. Monográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek 244. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=515

Bartha Gusztáv: *Jelenések.* Kilencc egyfelvonásos. Kárpátaljai Magyar Könyvek 247. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=514

Kovács Elemér: *Az igazság mindenkefelett!* Kárpátaljai ötvenhatosok: Varga János. Kárpátaljai Magyar Könyvek 250. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Szolyvai emlékpark. 70 éve történt. *A kárpátaljai magyarok és németek elleni retorziók 1944-1945/*

1955 (elhurcolás „malenkij robot”-ra, internálások, deportálások) (Magyar, ukrán, német nyelvű összefoglaló kiadvány). Szolyvai Emlékparkbizottság, 2016.

Zubánics László: *Vitézi végek discérete.* A nemesség szerepe a a XVI-XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében. Tanulmány. Kárpátaljai Magyar Könyvek 248. Ungvár–Budapest, 2016.

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján.* Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmé-

nyek adattára. Kárpátaljai Magyar Könyvek 245. Ungvár–Budapest, 2016. 225. old.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Weinrauch Katalin: *Cirkuszvarázs.* Versek és mesék óvodásoknak, kisiskolásoknak. Kárpátaljai Magyar Könyvek 249. Ungvár–Budapest, 2016.

Összeállította: *Dupka György*

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:
<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

BÍRÓ JÓZSEF – 1951 (Budapest)

BUDA FERENC – 1936 (Tiszakécske)

SHREK TÍMEA – 1989 (Beregszász)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)

HORVÁTH SÁNDOR – 1957 (Ungvár)

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY – 1949 (Csonkapapi)

CSORNYIJ DÁVID – 1991 (Beregszász)

GYÖRKE LÁSZLÓ – 1947 (Beregszász – Nyíregyháza)

CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszeny)

LENGYEL JÁNOS – 1973 (Beregszász – Budapest)

KÉSZ MARGIT – 1973 (Salánk)

M ATL PÉTER – 1960 (Munkács)

DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)

MARCSÁK GERGELY – 1989 (Ungvár)

KOVÁCS ELEONÓRA – 1989 (Szalóka)

E lapszámunkat Matl Péter műveivel illusztráltuk